

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО
УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ДЕРЖАВНОГО
УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ

На правах рукопису

КОСТЕНКО ВІТАЛІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 351.862.1

**ХАРАКТЕРИЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ЗАХИСТОМ НАСЕЛЕННЯ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ**

25.00.01 – теорія та історія державного управління

ДИСЕРТАЦІЯ
на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

Науковий керівник:
Кринична Ірина Петрівна,
доктор наук з державного
управління, доцент

Дніпропетровськ – 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ЗАХИСТОМ НАСЕЛЕННЯ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ: ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ.....	14
1.1. Стан наукової розробки проблем державного управління захистом населення у надзвичайних ситуаціях.....	14
1.2. Цілі, завдання, принципи та методологічні підходи державного управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях.....	35
1.3. Генеза державного управління захистом населення у надзвичайних ситуаціях: вітчизняний і зарубіжний досвід.....	48
Висновки до розділу 1.....	67
РОЗДІЛ 2 ДЕТЕРМІНУВАННЯ СИСТЕМНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАХИСТОМ НАСЕЛЕННЯ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ	72
2.1. Характеристика надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру.....	72
2.2. Характеристика ризиків виникнення надзвичайних ситуацій на транскордонних територіях України в умовах біосферно-екологічної кризи	92
2.3. Характеристика діяльності органів публічної влади щодо захисту населення й територій в умовах надзвичайних ситуацій.....	110
Висновки до розділу 2.....	123
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАХИСТОМ НАСЕЛЕННЯ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ.....	128
3.1. Регіональне управління процесами запобігання надзвичайним ситуаціям іреагування на них (на прикладі Кіровоградської області).....	128
3.2. Удосконалення системи державного управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях.....	146
Висновки до розділу 3.....	169
ВИСНОВКИ.....	171
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	176
ДОДАТКИ.....	198

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АРС	–	Аварійно-рятувальні сили
АЕС	–	Атомна електростанція
ЄДС НС	–	Єдина державна система запобігання і реагування на надзвичайні ситуації природного і техногенного характеру
ЄДС ЦЗ	–	Єдина державна система цивільного захисту
КМУ	–	Кабінет Міністрів України
КНС	–	Класифікатор надзвичайних ситуацій
МНС	–	Міністерство надзвичайних ситуацій
ДСНС	–	Державна служба України з надзвичайних ситуацій
ОПН	–	Об'єкт підвищеної небезпеки
ООН	–	Організація об'єднаних націй (UN)
ППО	–	Протиповітряна оборона
ПНО	–	Потенційно небезпечний об'єкт
ТЕБ та НС	–	Техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій
ЦОВВ	–	Центральний орган виконавчої влади
ЦЗ (ЦО)	–	Цивільний захист (цивільна оборона)
ТКС	–	Транскордонне співробітництво
НС	–	Надзвичайна ситуація
РДА	–	Районні державні адміністрації
ЄС	–	Європейський Союз
КЕЦ	–	Консультативно-експертний центр

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасне українське суспільство останнім часом може бути охарактеризоване як “суспільство ризиків” через збільшення надзвичайних ситуацій техногенного, природного, соціального та військового характеру, що зумовлюють соціально-демографічні, соціокультурні, законодавчі, екологічні, валеологічні, генетичні, інформаційні, психологічні зміни на наддержавному, державному, регіональному та місцевому рівнях. Глобальні наслідки, неточні прогнози, а особливо державно-управлінські прорахунки, допущені в інформуванні, навчанні та захисті населення, сформували в масовій свідомості недовіру до владних, наукових, медичних, соціальних, політичних, а також інших установ, що відповідальні за захист населення від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

Характер і масштаб природно-техногенних та військових загроз національній безпеці України спонукає до вирішення на державному рівні завдання запобігання надзвичайним ситуаціям, реагування на них, захисту населення, об’єктів економіки, національного надбання від надзвичайних ситуацій. Чітке розуміння цього факту зумовлює вжиття з боку держави адекватних заходів, суть яких полягає у створенні цілісної системи убезпечення населення й територій від надзвичайних ситуацій природного, техногенного та військового характеру і проведення виваженої державної політики з цих питань.

Актуальність дослідження визначається перш за все необхідністю вдосконалення системи державного управління у сфері захисту населення від надзвичайних ситуацій для задоволення потреб українського суспільства в безпечній соціальній ситуації, зумовлена тенденціями зростання збитків і шкоди населенню внаслідок небезпечних природних явищ, промислових аварій і катастроф та підтверджується Концепцією Загальнодержавної цільової

соціальної програми захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на 2012–2016 рр.

Багатоаспектність проблеми державного управління в цілому передбачає аналіз літературних джерел суміжних галузей наукових знань. Дослідженню суспільних відносин у контексті розвитку науки державного управління присвятили свої праці такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як В. Авер'янов, Г. Атаманчук, В. Бакуменко, В. Бульба, Б. Гурне, В. Дзюндзюк, В. Князєв, В. Мартиненко, Н. Нижник, О. Оболенський, Я. Радиш, Г. Райт, Є. Романенко, Ю. Сурмін та ін.

Аналіз наукової літератури та практики державних управлінських рішень щодо забезпечення національної безпеки України, які започатковано в роботах А. Гуськової, А. Дегтяра, Б. Кормич, М. Косенко, В. Ліпкан, А. Новицького, М. Омел'янця, В. Яценка, В. Дурдинця, В. Яворівського та ін., показує, що сьогодні система захисту населення й територій від надзвичайних ситуацій, управління процесами подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, як складова системи забезпечення національної безпеки, є недосконалою, недієвою і порівняно з її ефективністю надзвичайно витратною.

Також аналізувались дослідження вітчизняних вчених, які присвячено запобіганню надзвичайним ситуаціям та подоланню їхніх наслідків, медико-санітарним втратам під час надзвичайних ситуацій, національній, екологічній, ядерній, радіаційній та воєнній безпеці, цивільному захисту, безпеці життєдіяльності, управлінню ризиком, а також науковий доробок, у якому висвітлюються теоретичні основи та обґрунтовуються оцінки екологічного ризику, пошук та створення за допомогою їх оптимальних форм управління екологічною безпекою: О. Альбошція, С. Андреева, В. Бегуна, С. Белан, А. Белікова, А. Белоусова, О. Бикова, В. Богдановича, Е. Богданової, Є. Вариводи, В. Вітлінського, П. Волянського, Б. Гамалюка, Б. Данилишина, М. Єжеєва, О. Касьян, А. Качинського, О. Кривцова, І. Криничної, Н. Клименко, Л. Михальської, Л. Пісні, Г. Рєви, О. Риболова, Г. Ситника, М. Сіцінської,

О. Суходолі, А. Терентьєвої, О. Труша, В. Тютюнника, В. Федорчака, А. Федцова, П. Фесянова, А. Шевчука та ін., а також зарубіжних дослідників, зокрема Г. Коффа, Т. Хоружої та ін.

Разом із тим системний аналіз сучасної наукової літератури з проблем державного управління свідчить про те, що проблема державного управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях сьогодні залишається недостатньо дослідженою, теоретико-методологічні засади управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях розглядаються епізодично, без застосування системного підходу, урахування комплексного аналізу, науково обґрунтованих висновків, пропозицій і рекомендацій. З огляду на це, вибір теми дослідження визначається об'єктивною необхідністю вдосконалення системи державного управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою науково-дослідної роботи Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України за темою: “Гуманізація публічної служби в Україні в контексті формування сучасної парадигми державотворення “Держава для людей” (ДР № 0113U001136), а також “Системний підхід, як методологія реформування державної служби” (ДР № 0115U002888), у процесі роботи над якими автор охарактеризував комплекс заходів, що впливають на ефективність прийняття управлінських рішень та надійність державного управління в умовах надзвичайних ситуацій.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є характеристика державного управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях для визначення шляхів удосконалення системи державного управління процесами забезпечення гарантованого прийняттого рівня безпеки населення в Україні.

Для досягнення поставленої мети дослідження було визначено такі *завдання*:

- визначити зміст базових понять дослідження “характеризація державного управління в умовах надзвичайних ситуацій”, “трасування державного управління в умовах надзвичайних ситуацій”;
- систематизувати зарубіжний досвід у сфері державного управління захистом населення у надзвичайних ситуаціях;
- детермінувати системні характеристики державного управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях;
- розробити пріоритетні заходи з удосконалення системи державного управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях;
- запропонувати алгоритм трасування державного управління у сфері захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій.

Об’єкт дослідження – державне управління у сфері захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій.

Предмет дослідження – характеристика державного управління захистом населення у надзвичайних ситуаціях.

Методи дослідження. Для вирішення визначених завдань було використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: пошуково-бібліографічний – для теоретичного аналізу та систематизації друкованих джерел з питань державного управління в умовах надзвичайних ситуацій; системний – дозволив дослідити об’єкт як цілісну множину елементів у сукупності відносин між державами, державою і суспільством, суспільством і людиною як цілісне, інтегральне явище, що є результатом реалізації правових, організаційних, інформаційних, управлінських, соціальних, медичних, валеологічних, економічних, політичних та інших аспектів суспільних відносин; історико-компаративний та хронологічний – для визначення місця і ролі державного управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях у контексті тенденцій розвитку сучасного суспільства – тенденції гуманізації суспільства; аналізу фактологічної та емпіричної інформації органів державної влади – для визначення пріоритетних напрямів розвитку системи державного управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях; ситуаційний –

дозволив здійснити аналіз конкретних надзвичайних ситуацій, дослідження обставин їхнього виникнення, що вплинуло на прийняття державних управлінських рішень стосовно їхньої нейтралізації та запобігання їм, профілактики загроз національній безпеці.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у формулюванні та обґрунтуванні положень, висновків і рекомендацій, що містять теоретичні засади вирішення конкретного наукового завдання – характеристичної державного управління захистом населення за надзвичайних ситуацій для визначення шляхів удосконалення системи державного управління процесами забезпечення гарантованого прийняттого рівня безпеки населення в Україні. Найбільш суттєвими науковими результатами дисертаційного дослідження, що вирізняються новизною, є такі:

у перше:

– сформульовано авторське визначення понять: *“характеризація державного управління в умовах надзвичайних ситуацій”* – використання комплексного підходу в діяльності суб’єктів управління при створенні правових, організаційних, технічних та фінансових основ системи державного управління в умовах надзвичайних ситуацій, що дозволяє побудувати сучасну систему убезпечення, включаючи запобігання, профілактику, контроль, встановлення нових норм щодо виникнення надзвичайних ситуацій, змішування різної потенційної небезпеки, та залучити необхідні ресурси інфраструктури, технології, кваліфіковані кадри; *“трасування державного управління в умовах надзвичайних ситуацій”* – діяльність суб’єктів управління, спрямована, на жорсткий покроковий процес розроблення керівних впливів на керовані підсистеми, з метою досягнення максимальної ефективності дій за певних умов відповідно до отриманого завдання з вищого рівня управління процесом узгодження дій системи за місцем, часом, виконавцями, ресурсами, що вказує на послідовність дій у складних ділянках трасування, контролюючи результат з векторизації ланцюга та правил трасування;

– на основі характеристики державного управління захистом населення в умовах надзвичайних ситуацій розроблено алгоритм “трасування державного управління у сфері захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій”, який складається з трьох етапів: інтеграції, асоціації та межі тривкості;

удосконалено:

– теоретичний підхід до детермінування системних характеристик державного управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях, що дозволило визначити такі складові: міждержавна управлінська взаємодія щодо запобігання надзвичайним ситуаціям, профілактики їх та подолання їхніх наслідків; моніторинг загроз та запобігання виникненню надзвичайних ситуацій; співробітництво між територіальними органами влади і суб'єктами господарювання прикордонних територій з обох боків кордону та створення спільних структур; ідентифікація і прогнозування ризиків виникнення небезпек; цілісний підхід у вирішенні управлінських, організаційно-технологічних та економічних питань у системі національної безпеки; типові алгоритми дій органів Державної служби України з надзвичайних ситуацій, які дозволили окреслити організацію взаємодії в режимі підвищеної готовності та в режимі надзвичайної ситуації на державному та регіональному рівнях; комплекс заходів з оперативного управління ліквідацією наслідків надзвичайної ситуації;

– обґрунтування пріоритетних заходів з удосконалення системи державного управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях *на найближчу перспективу*: продовжити вдосконалення структури спеціальних територіальних центрів швидкого реагування Державної служби України з надзвичайних ситуацій; неухильне виконання положень Кодексу цивільного захисту України; продовжити виконання міжнародних договорів України у сфері запобігання надзвичайним ситуаціям і реагування на них, а також планів спільних дій, розроблених на виконання заходів; *на середньострокову перспективу* – підвищити ефективність реагування сил цивільного захисту, зокрема із залученням міжнародної допомоги, у разі загрози або виникнення

надзвичайних ситуацій; завершити створення Єдиної державної системи цивільного захисту та в її складі системи управління процесами цивільного захисту, ефективних та уніфікованих сил цивільного захисту; упровадити комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів протимінної діяльності з метою забезпечення безпеки населення; усунути суперечності в законодавстві щодо цивільного захисту, забезпечити його систематизацію, сформувані належні правові, економічні та організаційні засади захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій у мирний час і в особливий період та ін.;

дістали подальшого розвитку:

– систематизація зарубіжного досвіду державного управління в умовах надзвичайних ситуацій, що дозволило виявити такі загальні риси: державне управління в умовах надзвичайних ситуацій стає важливою складовою державної політики та національної безпеки країни; перенесення акценту із заходів цивільної оборони на цивільний захист населення від надзвичайних ситуацій природного, техногенного та військового характеру, а також запобігання терористичним актам; значна частина витрат на проведення заходів із запобігання надзвичайним ситуаціям передається на місцевий рівень, унаслідок чого підвищується відповідальність місцевих органів влади. Для побудови якісно нової, ефективної та орієнтованої на європейські стандарти системи цивільного захисту Україні необхідно: продовжити конструктивну співпрацю з інституціями ЄС та органами управління держав – членів ЄС, що відповідають за реалізацію державної політики у відповідній сфері; для розширення можливостей співпраці у сфері цивільного захисту та приєднання нашої держави до механізму реагування на надзвичайні ситуації в ЄС продовжити плідно працювати над підписанням нових угод і адаптацією вітчизняного законодавства до загальноєвропейських стандартів; для упровадження європейських норм безпеки в українську систему здійснювати імплементацію нових підходів у сфері управління цивільним захистом; налагоджувати чітку взаємодію, залучати волонтерів та активістів громадських рухів для підвищення ефективності забезпечення від

надзвичайних ситуацій та реагування на них; визначити та сформувавши в законодавчій формі вектор, метою якого має стати забезпечення надійного захисту населення, територій і довкілля від негативних наслідків надзвичайних ситуацій та ін.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні теоретичні положення доведено до рівня практичних рекомендацій, які можуть застосовуватися з метою вдосконалення системи державного управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях. Основні наукові результати може бути використано у практичній діяльності органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, їхніми керівниками під час формування та реалізації державної політики у сфері захисту населення в надзвичайних ситуаціях на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях, у процесі підготовки магістрів державного управління та перепідготовки й підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб органів місцевого самоврядування, у системі цивільного захисту та Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України).

Результати дисертаційного дослідження використано під час спільної роботи Управління ДСНС України в Кіровоградській області з районними державними адміністраціями Кіровоградської області для організаційної роботи з метою вдосконалення державного управління у сфері цивільного захисту. Розроблені пропозиції щодо забезпечення прийняття нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади України і приведення їх у відповідність до нового Кодексу цивільного захисту України використано для підготовки документів та проведення наукових організаційних заходів, що надасть можливість ефективно забезпечувати реалізацію державної політики у сфері захисту населення в надзвичайних ситуаціях (довідка про впровадження від 10 серпня 2015 р. № 01-7655/01-22).

Чільні положення та результати дисертаційного дослідження було також упроваджено в Олександрівській районній державній адміністрації

Кіровоградської області під час засідань круглого столу із начальниками відділів районних державних адміністрацій (РДА) з питань основних напрямів та перспектив модернізації державної системи цивільного захисту в контексті європейської інтеграції України (довідка про впровадження від 9 липня 2015 р. № 01-19/156/1).

Матеріали дисертаційного дослідження, основні положення та результати дисертації упроваджено в роботу Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, а саме: використано в навчальному процесі під час підготовки магістрів за спеціальністю 8.15010001 “Державне управління” (довідка про впровадження від 12 жовтня 2015 р. № 03/1-5-09-616).

Особистий внесок здобувача. Основні ідеї та розробки, здійснені в рамках дисертаційного дослідження, у тому числі ті, що характеризують наукову новизну, методичні підходи до розв’язання розглядуваних проблем, теоретичну цінність роботи та практичне значення одержаних результатів, отримані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та практичні положення й результати дослідження оприлюднені автором на 8 вітчизняних наукових і науково-практичних конференціях та одній конференції за міжнародною участю: “Актуальні проблеми європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва України” (м. Дніпропетровськ, 2013 р.; 2015 р.); “Становлення публічного адміністрування в Україні” (м. Дніпропетровськ, 2013 р.); “Сталий розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення” (м. Дніпропетровськ, 2013 р.); “Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика” (м. Запоріжжя, 2013 р.); “Модернізація системи державного управління: теорія та практика” (м. Львів, 2013 р.); “Координати управління” (м. Івано-Франківськ, 2013 р.); “Теоретико-методологічні та прикладні проблеми модернізації державного управління та місцевого

самоврядування” (м. Львів, 2013 р.; 2014 р.); “Модернізація державного управління та європейська інтеграція України” (м. Київ, 2013 р.); “Теоретико-методологічні та прикладні проблеми модернізації державного управління та місцевого самоврядування” (м. Львів, 2014 р.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 19 наукових праць. Основні положення та зміст дисертації відображено в 10 статтях, 6 із яких опубліковано в наукових фахових виданнях з державного управління, 4 – в інших виданнях, і 8 тезах доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій. Загальний обсяг публікацій складає 5,8 друк. арк.

РОЗДІЛ 1

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ЗАХИСТОМ НАСЕЛЕННЯ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ: ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

1.1. Стан наукової розробки проблем державного управління захистом населення у надзвичайних ситуаціях

Головною причиною низького рівня безпеки населення, територій, соціальних, техногенних, природних об'єктів в Україні є недосконала державна політика, яка, на жаль, спрямована на постфактумне реагування на природні і техногенні надзвичайні ситуації, що негативно впливає на безпеку життєдіяльності населення, що виявляється в: підвищенні рівня ризику стихійних природних явищ, зумовлених глобальним потеплінням клімату, зростанням сейсмічної активності, розширенням озонових дір тощо, а також інтенсифікацією впливу техногенної діяльності людини на навколишнє природне середовище; значній кількості небезпечних техногенних об'єктів на території України; підвищеній імовірності й масштабах впливу стихійних природних явищ і катастроф на функціонування небезпечних техногенних об'єктів; підвищенні рівня ризику техногенних аварій і катастроф, зумовлених критичним ступенем зношеності (60 – 80%) основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, агропромисловому комплексі, системах життєзабезпечення України; високим рівнем травматизму та смертності населення України, спричиненим надзвичайними ситуаціями техногенного і природного характеру; послабленням державного контролю та неефективністю механізмів державного регулювання техногенної і природної безпеки; неадекватністю державної превентивної політики у сфері забезпечення техногенної і природної безпеки рівню реальних ризиків небезпечних природних явищ і ступеню складності й безпеки сучасних технологічних комплексів на території України;

неспроможністю єдиної державної системи цивільного захисту населення й територій в її теперішньому вигляді ефективно протистояти сучасним загрозам для безпеки людини, суспільства й держави.

Забезпечення конституційного права на безпечне для життя і здоров'я, довкілля та захист населення, об'єктів економіки, національного надбання від згубного впливу вражаючих чинників надзвичайних ситуацій і подій різного характеру здійснюється центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підпорядкованими їх силами й засобами, підприємствами, установами та організаціями, добровільними рятувальними формуваннями. Правовою основою такої діяльності є законодавство з питань цивільного захисту, охорони навколишнього природного середовища, охорони здоров'я, у сфері національної безпеки та оборони [157].

Населення й територія України перебувають під суттєвим негативним впливом чинників, які призводили й призводять до виникнення надзвичайних ситуацій і подій, загибелі людей, погіршення умов життєдіяльності населення, забруднення навколишнього природного середовища, значних економічних збитків. Дія цих чинників посилюється значним зношенням основних виробничих фондів, неефективною експлуатацією природних ресурсів, недосконалістю застосовуваних технологічних процесів багатьох галузей промисловості, обмеженими можливостями держави у сфері розвитку та реконструкції виробничого потенціалу, природними особливостями території тощо.

Людина невіддільна від природи ні матеріально, ні духовно, тому серед свобод і прав людини особливе місце посідають екологічні права, які є фізичною, природною складовою соціального існування людини. Природа була й залишається домом для існування людства. Залежно від людського пізнання взаємодії соціуму і природи засади державноуправлінської діяльності щодо регулювання відносин “людина-природа” змінювалися й будувалися на основі вибору, який ґрунтувався на відповідних світоглядних

позиціях певної епохи, або найбільш прийняттого варіанту. Держава з моменту виникнення за будь-яких часів тією чи іншою мірою втручалася в навколишнє природне середовище. Спочатку це втручання зумовлювалося розвитком територій держав, освоєнням невідомих раніше природних ресурсів, розвитком економічної могутності. Потім це втручання мало обмежувальний характер. Так, до усвідомлення якості довкілля як категорії суб'єктивного права привело почастищення у 20 ст. ситуацій, коли вичерпання природних ресурсів чи їхнє забруднення створювали нездоланну перешкоду для існування людини [29; 32].

Навколишнє природне середовище окремих регіонів почало перетворюватися на екологічно небезпечний об'єкт. Яскравим прикладом в Україні є екологічно зумовлені захворювання, пов'язані із забрудненням навколишнього середовища. У країні сформувався стабільний фон хімічних мутагенних і канцерогенних забруднень атмосферного повітря, водойм, ґрунтів, що значно перевищує встановлені гігієнічні нормативи. Особливо це стосується пріоритетних груп канцерогенів – поліциклічних ароматичних вуглеводнів та їх індикаторних показників – бенз/а/пірену, нітрозамінів, важких металів. Міжнародне агентство з вивчення раку до 85% пухлин у людей зумовлює впливом факторів навколишнього середовища та способом життя. Це ж агентство за класифікацією визначає більшість промислових об'єктів цілої низки галузей народного господарства України як канцерогенно небезпечних для людини [104; 165].

Екологічне законодавство України почало формуватися в 1990 році після прийняття Декларації про державний суверенітет України. У розділі цієї Декларації “Екологічна безпека” проголошено право України самостійно встановлювати порядок використання природних ресурсів. Рік по тому, у 1991 році, Верховна Рада України прийняла перший екологічний Закон “Про охорону навколишнього природного середовища”, що визначив правові, економічні й соціальні основи організації охорони довкілля в інтересах нинішнього та майбутнього поколінь. Він виявився рамковим законом, на

основі якого почалося розроблення земельного, водного, лісового, гірського законодавства, законодавства про надра, охорону атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу та іншого спеціального екологічного законодавства. Основні норми екологічного законодавства закріплені в Конституції України [35; 36].

Ієрархію нормативно-правових актів можна подати в такому вигляді: 1) міжнародні конвенції й угоди, прийняті Верховною Радою України; 2) Закони України; 3) підзаконні акти Верховної Ради України; 4) укази Президента України; 5) нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України; 6) загальнообов'язкові акти Міністерства екології і природних ресурсів, інших міністерств і відомств; 7) відомчі акти органів державного управління.

Регулювання екологічних правовідносин забезпечується також еколого-правовими нормами інших галузей законодавства: цивільного, адміністративного, кримінального та ін. Вони, зокрема, визначають підстави та особливості залучення винних осіб до дисциплінарної, адміністративної, майнової та кримінальної відповідальності за екологічні правопорушення залежно від провини, екологічного ризику, ступеня суспільної та екологічної небезпеки дій фізичних і юридичних осіб.

Отже, в Україні створено надійний фундамент для побудови системи екологічного законодавства, тому досягнення цілей безпеки людини можливе насамперед за умови запобігання чи мінімізації будь-яких негативних впливів людини на навколишнє природне середовище, які створюють екологічний ризик. У 1990 р. Україна посідала п'яте місце у світі за рівнем викидів тепличних газів на душу населення. Будучи стороною "Рамкової конвенції ООН про зміну клімату", Україна в 1999 р. підписала Кіотський протокол, відповідно до якого дозволені їй викиди тепличних газів залишилися на рівні 1990 р. [62].

У свою чергу, не можна обійти питання захисту людей під час війни, коли людина повинна дотримуватися певних норм гуманності навіть щодо

ворога. Ці норми викладені, головним чином, у чотирьох Женевських конвенціях від 12 серпня 1949 року й мають силу до цього часу, але в умовах сучасних воєн Женевські Конвенції не завжди спроможні надати жертвам увесь необхідний захист. У зв'язку із цим 8 червня 1977 року за ініціативою МКЧХ (Міжнародного комітету Червоного Хреста) у Женеві представниками 102 країн на дипломатичній конференції було прийнято два Додаткові протоколи Женевської конвенції 1949 року. За основу в Женевських конвенціях береться принцип поваги до людської особистості й людської гідності. Конвенціями висуваються такі вимоги: осіб, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях, а також осіб, недієздатних унаслідок хвороби, поранення, взяття в полон чи внаслідок іншої причини, – потрібно поважати, надавати їм захист від наслідків війни, а також усім, хто потребує, надавати необхідну допомогу чи необхідний догляд [49].

Перша та друга Женевські конвенції забезпечують захист поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії. Третя Женевська конвенція визначає статус комбатанта та військовополоненого. Згідно з Конвенцією, особи, які входять до складу Збройних сил, що перебувають у конфлікті, є комбатантами (окрім медичного й духовного персоналу), а будь-який комбатант, якій потрапляє під владу іншої сторони, стає військовополоненим. Четверта Женевська конвенція наголошує на певних елементарних нормах захисту кожної особи, якої торкнувся збройний конфлікт, незалежно від її національності чи території, на якій вона проживає.

Отже, особливості розвитку людської цивілізації ХХ–ХХІ століть призвели до стрімкого зростання кількості НС природного, воєнного та техногенного характеру на потенційно небезпечних об'єктах, а саме: аварії на атомних станціях, пожежі й вибухи на промислових об'єктах, транспортні аварії тощо, які на сьогодні становлять 75–80% від загальної кількості НС.

Згідно зі ст. 3 Конституції України життя та здоров'я людини, її безпека є найвищими соціальними цінностями, за забезпечення яких держава

відповідає перед нею. Безпека людини і навколишнього середовища, їх захищеність від впливу шкідливих техногенних, природних, екологічних і соціальних факторів є неодмінною умовою сталого розвитку суспільства [68].

Поняття безпеки за останні роки розширилося й набуло більш гуманістичного, спрямованого на людину, характеру. Нова парадигма безпеки людини включає в себе захист від хронічних загроз, таких, як голод, епідемії, репресії, і захист від раптових і згубних катаклізмів, що порушують плін життя – техногенних аварій, природних стихій та екологічних катастроф.

Метою державного управління процесами запобігання НС та реагування на них є прогнозування, зменшення ризику виникнення НС різного походження, організація управління в умовах НС, пом'якшення та ліквідація їх наслідків у стислі строки за мінімально можливих втратах.

Управління є складним і універсальним суспільним феноменом. Незважаючи на суперечливий процес становлення в Україні цієї науки, уже зроблено чимало для її розвитку. Окреслено предметне поле державного управління, визначено проблематику й методи досліджень, ґрунтовніше вивчаються світова й українська історія державних утворень та управління в них, управлінські погляди й теорії діячів минулого [115]. Слід зазначити, що існуючі вітчизняні наукові дослідження в обраній сфері державного управління висвітлюють лише окремі проблемні питання.

Так, С.О. Андрєєв у своїй роботі “Організаційно-правовий механізм державного управління цивільним захистом на регіональному рівні” обґрунтовує напрями вдосконалення організаційно-правового механізму державного управління розвитком системи цивільного захисту на регіональному рівні й доводить, що на регіональному рівні не врегульованими й неузгодженими з окремими нормами Бюджетного кодексу України в організаційному і правовому відношенні залишаються такі управлінські функції суб'єктів державного управління, як радіаційний і хімічний захист, створення й використання матеріальних і фінансових

резервів, призначених для запобігання НС і ліквідації їх наслідків, а тому відповідні державні завдання виконуються неефективно. також важливими передумовами вдосконалення державного управління системою ЦЗ на регіональному рівні є завершення процесу створення Єдиної державної системи захисту населення, територій, матеріальних і культурних цінностей від НС, остаточна визначеність з майбутньою моделлю організації територіальної підсистеми Єдиної державної системи ЦЗ, раціональне розмежування функцій і повноважень суб'єктів державного управління й закріплення всіх цих питань в одному законодавчому акті (законі, кодексі тощо) [6].

О.М. Кривцова в роботі “Державне управління транскордонним співробітництвом в умовах формування євро регіональних територій в Україні: теоретичні питання” обґрунтовує теоретико-методологічні засади вдосконалення державного управління транскордонним співробітництвом в умовах формування євро регіонів в Україні, систематизує та узагальнює досвід управління транскордонними регіонами в ЄС, на підставі чого робить висновок про те, що управлінська діяльність в євро регіонах, створених за участю української сторони, регламентується доволі розвинутою нормативно-правовою базою, яка дала змогу на кордонах держави заснувати й налагодити функціонування семи євро регіонів. Але про достатню ефективність регіонального транскордонного співробітництва поки що не йдеться. Його гальмує неадаптованість вітчизняних норм до законодавства ЄС [85].

У кандидатській дисертації “Державне управління регулювання екологічної безпеки на рівні регіону” П.О. Фесянов обґрунтовує систему державного регулювання екологічної безпеки на рівні регіону, в основу якої покладено паспорт загроз національній безпеці в екологічній сфері, що описує її функції та взаємозв'язки, дає змогу систематизувати родові ознаки екологічних загроз і процеси регулювання екологічної безпеки регіону, починаючи з чинників виникнення загроз і закінчуючи розробкою

практичних заходів і механізмів протидії як потенційним, так і реальним загрозам, і розробляє інституційний механізм державного регулювання екологічної безпеки на рівні регіону шляхом створення як його головного інструменту Центру екологічної безпеки, що виступає технологічним елементом обґрунтування управлінських рішень з питань регулювання екологічної безпеки на рівні регіону органами державної влади та органами місцевого самоврядування [180].

В.В.Тютюник у докторській дисертації “Створення комплексного моніторингу надзвичайних ситуацій в регіонах України” вважає, що для України є актуальною необхідність технічної реалізації заходів попередження та недопущення впливу небезпечних факторів на процес життєдіяльності населення та функціонування різного роду об’єктів держави. Особливістю розв’язання цієї проблеми для України є відсутність власних штучних супутників Землі для розміщення засобів дистанційного контролю території, тому виникає необхідність створення комплексної системи моніторингу надзвичайних ситуацій у регіонах держави на принципі територіального розміщення засобів контролю факторів НС. Автор розробив метод прогнозування рівня техногенної небезпеки локальної території на основі аналізу рівнів повсякденної життєдіяльності та техногенної небезпеки регіонів України. У роботі виявлено наявність взаємозв’язку між режимами повсякденного функціонування і надзвичайною ситуацією техногенного характеру регіонів України та визначено приховані (латентні) фактори, які відповідають за наявність цих взаємозв’язків.

У результаті районування за рівнем життєдіяльності та техногенної небезпеки регіони України об’єднано в три кластери. До *I кластеру* віднесено області з високим рівнем життєдіяльності та прояву техногенної небезпеки. До *II кластеру* – регіони із середнім рівнем життєдіяльності та прояву техногенної небезпеки. До *III кластеру* – регіони з низьким рівнем життєдіяльності та прояву техногенної небезпеки. Оцінено ступінь кластеризації основних показників життєдіяльності та техногенної небезпеки.

Виділено три характерні для території України групи змінних, які характеризуються високим, середнім і низьким рівнями кластеризації.

Також отримано нейромережеву модель оцінки рівня техногенної небезпеки регіонів за кількісними показниками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного походження, пожеж і дорожньо-транспортних пригод і нейромережеву модель районування регіонів України за умовами повсякденного функціонування та прояву техногенної небезпеки. Результати прогнозу умов життєдіяльності в Харківському регіоні дозволили автору встановити критичні умови для переходу відповідного регіону на інші рівні функціонування та прояву техногенної небезпеки. Метод прогнозування рівня техногенної небезпеки локальної території на основі нейромережевих моделей передбачає контроль виникнення факторів повсякденного функціонування на локальних територіях, а також виконання п'яти інформаційно-обчислювальних процедур: факторної оцінки рівня техногенної небезпеки локальної території за основними показниками життєдіяльності; районування (об'єднання) локальних територій за основними показниками повсякденного функціонування та рівнем техногенної небезпеки; функціонального опису об'єднання локальних територій за основними показниками повсякденного функціонування та рівнем техногенної небезпеки; побудови дерев подій за основними показниками повсякденного функціонування та техногенної небезпеки; нейромережеве прогнозування рівня техногенної небезпеки локальної території [174].

У науковій роботі “Структурно-функціональні механізми державного управління територіальних підсистем цивільного захисту” О.С. Биков пропонує метод комплексного оцінювання з використанням моделі визначення складу підрозділів для виконання завдань у надзвичайній ситуації, який, на відміну від існуючого, додатково включає систему показників, як якісних (технічні характеристики оснащення, укомплектованість підрозділів, їх можливості та умови виконання завдань),

так і кількісних (обсяги робіт, наявна кількість підрозділів, часові показники), а також новий показник – критерій визначення необхідного стану сил цивільного захисту. Останній визначено як відношення кількості наявних підрозділів до необхідної кількості для виконання завдання й зумовлено його застосування разом з критерієм “виявлення умови”, коли кількість наявних підрозділів дорівнює кількості необхідних або перевищує її.

Здійснено апробацію запропонованого методу для оцінювання територіальної підсистеми цивільного захисту та розроблення сукупності заходів щодо підвищення її якості, доведено його адекватність. З одного боку, цьому сприяють запровадження часткових, узагальнених та інтегральних показників і критерію “виявлення умови”, а також використання оновленого науково-методичного апарату. З другого боку, він підтверджується результатами оцінювання практичної діяльності як органів управління, так і сил цивільного захисту [14].

Дослідження генези державного управління в умовах НС дало змогу підтвердити й уточнити періодизацію Н. Клименко, яка охоплює становлення й розвиток державних систем захисту населення від НС, а також зростання ролі держави в процесі захисту населення від НС, створення спеціальних структур для запобігання НС, ліквідації їх наслідків [65], і доповнити за рахунок досвіду управління цими процесами в умовах євроінтеграційних процесів IV етапом (*початок XXI ст. – по теперішній час*), який, на нашу думку, характеризується *переорієнтацією державних заходів на транскордонні загрози техногенного, природного та воєнного характеру в умовах розвитку євроінтеграційних процесів.*

Б. Данилишин ставить акцент на економічних аспектах запобігання НС природного і техногенного характеру й ліквідації їх наслідків і на економічних механізмах управління природними і техногенними катастрофами. Дослідники В. Бегун та І. Науменко зосереджують увагу на аналізі ризиків та управлінні ними, ролі людського фактора у виникненні НС,

управлінні безпекою життєдіяльності та державному нагляді. Окремим питанням державного управління в умовах НС приділяють увагу Н. Нижник, В. Олуйко, Г. Ситник, Т. Білоус [125–126], які, зокрема, розглядають організаційно-управлінські аспекти запобігання та ліквідації НС як одну з проблем забезпечення національної безпеки. А. Качинський [60–61], досліджуючи різні аспекти екологічної безпеки України, концентрує увагу на організації регулювання безпеки та захисту населення й регіонів від НС, стихійних лих та екологічних катастроф і визначає пріоритети державної системи управління щодо нейтралізації загроз екологічній безпеці. І. Кринична зосереджує увагу на недоліках державного управління у сфері ядерної та радіаційної безпеки [98–100].

О.О. Труш вивчав питання структурно-функціонального забезпечення територіального управління запобіганням і ліквідацією НС у сфері пожежної безпеки на обласному рівні [172].

А.М. Шевчук у роботі “Особистісні зміни у постраждалих унаслідок надзвичайних ситуацій” здійснив інтегроване вивчення особливостей впливу умов надзвичайної ситуації на психічний і психосоматичний стан постраждалого. Автор стверджує, що аналіз характеру особистісних змін постраждалих дозволив виділити низку особливостей. Найгострішою та часто неадекватною спостерігалася реакція на екстремальну подію в постраждалих, які під час трагедії втратили все своє майно й у тих, у кого внаслідок останньої загинула близька людина. Найбільш адекватну реакцію на надзвичайну ситуацію демонстрували ті, хто ввійшов до групи свідків трагедії [183].

М.В. Сіцінська в роботі “Державне управління у сфері демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України” наголошує на руйнівних екологічних наслідках військової діяльності: масштабних забрудненнях території, водних акваторій, повітря, ґрунтів і питної води, і як наслідок, епідеміях небезпечних хвороб серед військових і серед населення; великих аваріях і катастрофах під час проведення військових навчань, що

призводять до жертв; зниженні контролю за збереженням і використанням боєприпасів і небезпечних (отруйних) матеріалів; ослабленні охорони стратегічно важливих об'єктів і об'єктів підвищеної небезпеки, загрози диверсій і терористичних актів з тяжкими екологічними наслідками; неготовності сил цивільної оборони надати допомогу населенню в разі стихійного лиха, техногенних аварій і катастроф [167].

У науковій роботі “Механізми розвитку системи екологічної безпеки на регіональному рівні” В.В. Федорчак доводить, що в контексті практичної реалізації завдань Програми економічних реформ і державної екологічної політики України за інтегрованим підходом концептуальним напрямом розвитку системи екологічної безпеки на регіональному рівні є формат публічної політики, який визначається об'єктивною нагальністю налагодження ефективного механізму публічних консультацій органів влади з громадськістю в процесі реалізації стратегічних пріоритетів у формі програм чи проектів. Відповідно формуються нові вимоги до системи екологічної безпеки, за яких механізми державного регулювання здатні забезпечити належний рівень безпеки на регіональному рівні [178].

А.В. Белоусов у дисертації “Механізми державного управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру” обґрунтовує концептуальний підхід до побудови комплексного інформаційного механізму державного управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру, в основу якого покладено науково-освітню модель. На відміну від існуючих розробок, зазначений механізм функціонує як сукупність організаційних, правових, економічних, інформаційних заходів і принципів, спрямованих на виконання державою завдання щодо забезпечення безпеки населення й територій шляхом підвищення рівня освіти, наукових досліджень і розробок та інформованості особистості, суспільства у сфері управління ризиками НС, що сприяє розвитку культурного середовища, пов'язаного зі сприйняттям ризиків НС та оцінки прийнятності очікуваного збитку [13].

А.В. Терентьєва у своїй роботі “Державне управління медичним захистом за умов надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру” наголошує на тому, що державне управління системою медичного захисту за умов надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру відіграє важливу роль у глобальній системі національної безпеки України. Основними критеріями діяльності цієї системи є: характеристики самої надзвичайної ситуації; адекватність заходів з подолання її медико-санітарних наслідків; адаптивність існуючої системи реагування на виникнення надзвичайної ситуації; оперативність управління. Пріоритетними напрямками подальшого вдосконалення системи медичного захисту як складової єдиної системи цивільного захисту населення й території є зобов’язання центральних органів виконавчої влади, уповноважених з питань надзвичайних ситуацій, виконувати функції медичного захисту, взаємодії МОЗ з іншими міністерствами й відомствами та системами реагування на виникнення НС; забезпечення наявності в складі системи медичного захисту багатoproфільних медичних формувань (мобільних загонів швидкого реагування) [171].

І.П. Кринична в науковій роботі “Державне управління процесами радіаційно безпечної життєдіяльності населення: теоретико-методологічні засади” вважає, що плани екологічних дій розробляються на базі застарілої методології, у рамках діяльності надмірно централізованих і негнучких механізмів адміністративної системи, які не можна вважати ефективними. З огляду на це методологічні підходи до управління техногенними катастрофами та надзвичайними ситуаціями повинні реалізуватися з допомогою юридичних, оперативно-рятувальних, функціональних і територіальних методів державного управління [103].

Таким чином, аналіз наукового доробку вчених показав зацікавленість до виникнення надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, екологічних і технічних ризиків та медико-санітарних втрат у разі їх

виникнення, але, на наш погляд, проблема захисту населення в надзвичайних ситуаціях недостатньо розроблена.

Дж.М. Кейнс зазначав, що зведення всіх інтересів роду людського до грошових є напівзлочинним-напівпатологічним. У зв'язку з цим розробляється підхід щодо вирішення проблем, де необхідне державне втручання. Екологічно-економічні збитки не ліквідуються через ринкову конкуренцію, тому потрібна регіонально-урядова регламентація, система дозволів і заборон, планування субсидій та оподаткування. Мова йде про ідею синтезу методів прямого й опосередкованого державного регулювання, що ґрунтується на принципах кейнсіанства. Забруднення навколишнього середовища – це особливого роду негативний продукт господарської діяльності, який завдає збитків національному добробуту [33].

За часів Радянського Союзу НС офіційно визначалися не як порушення нормальних умов життя й діяльності людей на об'єкті та території, а як обстановка, що склалася на об'єкті або території (за визначенням С.І. Ожегова, ситуація – це сукупність обставин, становище, обстановка). У зв'язку із цим С.Г. Сосюра наголошує, що таке визначення НС не давало змоги ототожнювати ситуацію з подією, а комплекс заходів, спрямованих на запобігання НС, з планово-профілактичними роботами [166].

Нині діяльність із захисту населення від надзвичайних ситуацій різного характеру, яка віднесена до найбільш важливих у забезпеченні національної безпеки України, є системою взаємопов'язаних у часі, місці й ресурсно загальнодержавних політичних, організаційно-управлінських, соціально-економічних і правових заходів, спрямованих на попередження й ліквідацію надзвичайних ситуацій природного, техногенного й військового характеру, здійснюваних органами державної влади України й органами місцевого самоврядування, спеціально створеними органами управління, громадськими об'єднаннями та громадянами як заздалегідь, так і безпосередньо при загрозі або виникненні екстремальних ситуацій.

При цьому ефективність такого захисту прямо залежить від стану нормативно-правової бази, яка регулює суспільні відносини в цій сфері та забезпечує проведення єдиної державної політики й реалізації повноважень органами влади на усіх рівнях і громадськими об'єднаннями.

На наш погляд, у правовому полі є значні прогалини з багатьох питань, що мають важливе значення при вирішенні поставлених завдань, у тому числі повноважень і відповідальності суб'єктів права в різноманітних умовах екстремальної обстановки, а також організації управління й керівництва аварійно-рятувальними та іншими невідкладними роботами в зонах лиха.

Крім того, на основі рішень, прийнятих урядом, які супроводжували у 1991–1999 рр. реорганізацію системи захисту населення від надзвичайних ситуацій різного характеру, відбувалося майже штучне управління єдиним за своєю суттю, методологією, способами й технологіями виконання комплексом відповідних заходів, а також шляхів його розвитку окремо для мирного і воєнного часу.

Унаслідок цього в Україні діє система цивільного захисту та єдина державна система попередження й ліквідації надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, яка здійснювалася раніше та здійснюється нині на загальних для них принципах комплексності, завчасності, повсюдності, диференційованості та всезагальності.

Уперше з метою створення єдиної системи класифікації НС та визначення їх рівнів, забезпечення ефективного державного управління на рівні запобігання, оперативного й адекватного реагування на такі ситуації Кабінет Міністрів України постановою № 1099 затвердив “Положення про класифікацію надзвичайних ситуацій” у 1998 році, у якому визначив терміни, поняття й класифікаційні ознаки надзвичайних ситуацій. У 2004 році до Порядку класифікації НС Постановою Кабінету Міністрів від 24 березня 2004 року внесено зміни та більш конкретизовано порядок визначення рівнів НС [140].

У “Державному стандарті України. Безпека у надзвичайних ситуаціях: терміни і визначення основних понять. ДСТУ 3891-99” визначено обов’язковий для використання у своїй діяльності органами виконавчої влади України, організаціями, установами, підприємствами незалежно від форми власності стандарт щодо прогнозування, запобігання виникненню та ліквідації НС. Терміни, регламентовані цим стандартом, є обов’язковими для використання в нормативних документах, науково-технічній, довідковій і навчально-методичній літературі та програмних засобах для комп’ютерних систем, що стосуються надзвичайних ситуацій:

– “надзвичайна ситуація – порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об’єкті або території, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом або іншими чинниками, що призвели (можуть призвести) до загибелі людей, тварин і рослин, значних матеріальних збитків та (або) завдати шкоди довкіллю” [37].

Надзвичайна ситуація залежно від джерела небезпеки може бути: природна, техногенна, соціальна, воєнна; залежно від масштабу: загальнодержавна, регіональна, місцева й об’єктова; “цивільний захист (убезпечення) населення – система заходів, які реалізуються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підпорядкованими їм силами та засобами підприємств, установ, організацій (незалежно від форм власності), добровільними формуваннями, що забезпечують розробку та дотримання правових норм, міжнародних, державних, галузевих та відомчих вимог і правил, а також виконання організаційних, інженерно-технічних, санітарно-гігієнічних, протиепідемічних та інших заходів щодо запобігання та ліквідування НС, спрямованих на захист населення, тварин, рослин, об’єктів економіки і довкілля” [37].

На наш погляд, “надзвичайна ситуація”, з урахуванням надзвичайних ситуацій техногенного, природного, соціального, військового характеру, повинна визначатися як *порушення нормальних умов життя й діяльності людей на об’єкті або на території, спричинене аварією, катастрофою,*

стихийним лихом, застосуванням зброї масового ураження населення або звичайних засобів ураження, терористичним (диверсійним) актом, діями антиконституційного спрямування або іншими чинниками, що призвело або може призвести до великої кількості жертв (з порушенням їх фізичного, психологічного, інтелектуального, психічного здоров'я) цілих регіонів чи навіть країн та виникнення вторинних (третинних, четвертинних) уражень населення, а також загибелі тварин і рослин, значних матеріальних збитків та (або) може заподіяти шкоду довіллю в мирний час чи в особливий період (або під час бойових дій).

У свою чергу, вважаємо за доцільне в контексті досліджуваної теми навести визначення терміна “надзвичайний стан”. “Надзвичайний стан – це виняткова ситуація, яка становить під загрозу *життя нації*, офіційно оголошується *державою* й за якої визначається особистий правовий режим, пов'язаний із розширенням повноважень органів державної влади та обмеженням політичних свобод громадян, і може бути введена на строк не більш як тридцять діб.

Небезпеку “*життю нації*” можуть становити такі фактори, як іноземна військова окупація, соціальні хвилювання (бунти або інші види вияву внутрішніх розбіжностей, що серйозно загрожують правопорядку в країні). У конституційному порядку режим надзвичайного стану передбачає на всій території або на окремій її частині оголошується в разі, якщо для цього склалися поважні причини, і передбачає, як правило, вживання особливого правового режиму діяльності державних органів, органів місцевого та регіонального самоврядування, підприємств, установ і організацій для підтримання порядку в суспільстві, який тимчасово допускає встановлені Конституцією України обмеження в здійсненні конституційних прав і свобод громадян, а також прав юридичних осіб і покладає на них додаткові обов'язки.

Відповідно до ст. 4 “Умови і порядок введення та припинення дії надзвичайного стану” Закону України “Про надзвичайний стан”

надзвичайний стан може бути введено за умов: 1) стихійного лиха, аварій і катастроф, епідемій, епізоотій, що створюють загрозу життю і здоров'ю населення; 2) масових порушень правопорядку, що супроводжуються насильством над громадянами, обмежують їх права і свободи; 3) блокування або захоплення окремих особливо важливих об'єктів чи місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та управління, місцевого чи регіонального самоврядування..." [45]. Згідно зі ст. 5 надзвичайний стан на всій території України або в окремих її місцевостях вводиться постановою Верховної Ради України з негайним повідомленням Президенту України або указом Президента України, який підлягає затвердженню Верховною Радою України..." [46].

Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій – це підготовка та реалізація комплексу правових, соціально-економічних, політичних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та інших заходів, спрямованих на забезпечення техногенної та природної безпеки, проведення оцінки рівнів ризику, завчасне реагування на загрозу виникнення НС, що ґрунтуються на даних моніторингу (спостережень), експертизи, досліджень і прогнозів щодо можливого перебігу подій з метою недопущення їх переростання в надзвичайну ситуацію або пом'якшення її можливих наслідків [37].

Реагування на надзвичайні ситуації – скоординовані дії підрозділів єдиної державної системи щодо реалізації планів дій (аварійних планів), уточнених в умовах конкретного виду та рівня надзвичайної ситуації з метою надання невідкладної допомоги потерпілим, усунення загрози життю та здоров'ю людей [141].

Для збирання адміністративних даних та організації взаємодії органів центральної виконавчої влади, відомств, організацій, підприємств під час вирішування питань, пов'язаних із НС у Національному класифікаторі ДК 019:2010 “Класифікатор надзвичайних ситуацій” (КНС), чинному від

01.01.2011р. [38] зазначено впорядковані назви сучасних надзвичайних ситуацій, які можуть виникнути в Україні, і їхні коди, наведено перелік НС, визначених у відповідних нормативно-правових актах і згрупованих за ознаками належності до відповідних типів НС (виявлених і можливих), які можуть виникнути на окремій території України чи об'єкті в різних галузях національного господарства країни. Надзвичайні ситуації класифікують за характером походження, ступенем поширення, розміром людських втрат і матеріальних збитків.

Для запобігання виникненню НС, своєчасному реагуванню та ліквідації їх наслідків в Україні створено ЄДСЦЗ від НС, до складу якої входять державні органи управління, сили та засоби центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, на які покладається реалізація державної політики у сфері цивільного захисту.

Без чіткого усвідомлення змісту та меж державного управління захистом населення у НС, обсягу й характеру державних повноважень, що будуть реалізовані в процесі управлінської діяльності, не можливе ефективне вирішення проблем у сфері захисту населення від НС.

В. Тютюник, В. Калугін визначили, що для зменшення факторів, які провокують виникнення надзвичайних ситуацій природного характеру необхідні, по-перше, застосування територіально-диференційованого підходу до розгляду небезпек для побудови універсальної системи безпеки території України від надзвичайних ситуацій природного характеру; по-друге, інтегрована безпека території України, що вказує на необхідність розгляду як традиційного виникнення факторів безпеки, так і появи зовнішньо спровокованих дестабілізуючих факторів, які виникають за рахунок впливу на властивості природного середовища спеціальними засобами на нетрадиційних фізичних принципах [5].

Отже, аналіз підсумків НС, які вже сталися, не дозволяє робити ґрунтовні висновки і приймати рішення в галузі тактичних завдань при ліквідації наслідків, тому, на наш погляд, НС повинні бути охарактеризовані

з урахуванням змін характеристик НС з метою визначення їх у часі, періодизації, етіології походження (фізичні, хімічні, радіаційні властивості) для того, щоб спростити обробку великого масиву інформації, який надходить від НС, та ідентифікувати НС за умов виникнення нової небезпеки, у разі чого виникає необхідність введення поняття “характеризація”, що дозволить застосувати комплексний підхід при створенні правових, організаційних, технічних і фінансових основ системи ЦЗ й позбутися наслідків спрощеного підходу до профілактики, попередження, запобігання НС та подолання їх наслідків і не робити помилок у майбутньому.

Сьогодні, на жаль, відмічається відставання розвитку інфраструктури системи ЦЗ, тому для побудови сучасної системи необхідно створити такий механізм управління ресурсами, який би ґрунтувався на сучасних технологіях і професійних знаннях управлінців. Відсутність характеристичних надзвичайних ситуацій негативно впливає на національно безпеку взагалі та безпеку життєдіяльності населення зокрема, що, у свою чергу, унеможлиблює побудову прогнозу органами державної влади для створення довгострокових програм щодо профілактики, попередження, запобігання НС, подолання їх наслідків у разі повторення та для полегшення реєстрації.

Нормативна база Державного комітету ядерного регулювання, а саме наказ “Про затвердження Рекомендацій щодо встановлення критеріїв приймання кондиційованих радіоактивних відходів на захоронення у приповерхневих сховищах” від 25.10.2004 № 160, Закон України “Про поводження з радіоактивними відходами” та Постанову Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2002 р. № 2015 “Про Комплексну програму поводження з радіоактивними відходами”, подає термін “характеризація радіоактивних відходів (waste characterization)” як визначення фізичних, хімічних, радіологічних характеристик радіоактивних відходів та аналіз одержаних результатів з метою встановлення значень параметрів відходів, необхідних для вибору/обґрунтування необхідних методів поводження з

відходами [39]. Вважаємо, що буде цілком логічно скористатися поняттям “характеризація” в контексті вивчення нашої тематики, оскільки і термін “характеризація радіоактивних відходів (waste characterization)”, і “характеризація державного управління в умовах надзвичайних ситуацій” перебувають у межах однієї системи – національна безпека.

Пропонуємо визначення терміна “*характеризація державного управління в умовах надзвичайних ситуацій*” як використання комплексного підходу в діяльності суб’єктів управління при створенні правових, організаційних, технічних і фінансових основ системи державного управління в умовах надзвичайних ситуацій, що дозволяє побудувати сучасну систему попередження, запобігання, профілактики, контролю, встановлення нових норм щодо виникнення надзвичайних ситуацій, змішування різної потенційної небезпеки та залучити необхідні ресурси інфраструктури, технології, кваліфіковані кадри.

У свою чергу, виявлення, опис характерних ознак та особливостей виникнення надзвичайних ситуацій вважається нам недостатнім для вирішення державноуправлінських завдань, тому на основі детермінування системних характеристик державного управління в умовах надзвичайних ситуацій ми пропонуємо вибрати напрям осі шляху державного управління у сфері захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій.

Пропонуємо визначити термін “*трасування державного управління в умовах надзвичайних ситуацій*” як діяльність суб’єктів управління, спрямовану на жорсткий покроковий процес вироблення керівних впливів на керовані підсистеми з метою досягнення максимальної ефективності дій за певних умов відповідно до отриманого завдання з вищого рівня управління процесом узгодження дій системи за місцем, часом, виконавцями, ресурсами, яка вказує на послідовність дій у складних ділянках трасування з контролем результату з векторизації ланцюга та правил трасування.

Таким чином, аналіз стану наукової розробки проблем державного управління захистом населення у надзвичайних ситуаціях природного і

техногенного характеру показав, що існуючі наукові праці в цій сфері висвітлюють тільки деякі його питання, серед яких економічні механізми управління природними і техногенними катастрофами, організаційно-управлінські аспекти запобігання та ліквідації НС, управління безпекою життєдіяльності та державний нагляд тощо. Науковці приділяють увагу окремим особливостям державного управління у сфері запобігання НС, зокрема дослідженню ризиків, інформаційному забезпеченню прийняття рішень, ядерній і радіаційній безпеці, праці в особливих умовах. Як наслідок, залишаються недослідженим державне управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях у комплексі.

У свою чергу, держава, як суб'єкт владних повноважень, повинна створювати відповідне правове поле та систему органів владних повноважень, які б захищали інтереси людини, і чітко визначати обов'язки всіх учасників суспільних відносин. Так, основними завданнями виконавчої влади у сфері безпеки людини та довкілля визначено: розвиток і забезпечення функціонування державної системи цивільного захисту населення та територій, а також її функціональних і територіальних підсистем від надзвичайних ситуацій; забезпечення готовності цих підсистем до проведення ефективних заходів щодо захисту населення при виникненні надзвичайних ситуацій та можливих терористичних актів; забезпечення готовності переведення системи цивільного захисту з мирного часу на особливий період; реалізацію стратегії сталого розвитку відповідно до вимог національного та європейського законодавства.

1.2. Цілі, завдання, принципи та методологічні підходи державного управління захистом населення у надзвичайних ситуаціях

Загальна мета будь-якого управління полягає в організації спільної діяльності людей, їх окремих груп та організацій, забезпечення координації і взаємодії між ними, а його суть у здійсненні керуючого впливу на певні

об'єкти, тому державне управління являє собою цілеспрямований, організуючий, регулюючий вплив держави за посередництвом відповідних органів і посадових осіб на суспільні процеси, діяльність, свідомість і поведінку громадян, має чітко визначені цілі та завдання.

Як зазначає Г. Атаманчук, воно здійснюється в межах суб'єктивного фактора (суспільства) як управлінський вплив дій одних людей, які організовані у владній структурі, на інших, головним чином зайнятих у сферах відтворення матеріальних, соціальних і духовних цінностей і продуктів [7].

Для того щоб зрозуміти цілі та принципи державного управління захистом населення у надзвичайних ситуаціях, перш за все необхідно з'ясувати поняття функції державного управління у цій сфері. Під функцією управління розуміють чітко окреслене коло питань і завдань, які вирішуються певною посадовою особою чи структурним підрозділом апарату управління в процесі управлінської діяльності. Перш ніж виявити коло цих питань і розглянути їх зміст, необхідно зазначити, що в будь-якій організації є два види проблем: спеціальні й управлінські.

Спеціальні проблеми безпосередньо пов'язані з технологічною стороною діяльності й прямо не стосуються управлінських функцій.

Управлінські проблеми включають проблеми використання матеріальних, фінансових і людських ресурсів, організацію праці людей, розпорядження, рішення, постановку цілей перед окремими працівниками та їх групами.

Предметом нашого дослідження є державне управління захистом населення у надзвичайних ситуаціях, тобто йдеться про небезпеку для людини, що може виникнути в умовах надзвичайних ситуацій і становить частину екологічного ризику. Екологічний ризик, на думку М. Реймерса, це ймовірність наслідків будь-яких (специфічних чи випадкових, поступових чи катастрофічних) природно-антропогенних змін природних об'єктів і факторів [152; 153; 154]. З поняттям екологічного ризику пов'язані поняття

екологічної безпеки і небезпеки. Небезпека характеризується комплексом станів, явищ і дій, що забезпечують екологічний баланс на землі та в її окремих районах на тому рівні, до якого фізично, економічно, технологічно й політично готове без серйозних ускладнень пристосовуватися людство. Для інтегральної оцінки рівня екологічної безпеки використовують також поняття *напруженість* чи *гострота екологічної ситуації*.

Забезпечення безпеки загальнонаціональних і загальнодержавних інтересів будь-якої держави і всієї світової спільноти, усіх сфер та інституцій суспільної життєдіяльності держави, а також прав і свобод кожної окремої людини нерозривно пов'язане з їх захистом від надзвичайних ситуацій техногенного, природного й військового характеру. Сьогодні світовою спільнотою, у тому числі й Україною, цей захист визначено як пріоритетний напрям державної політики. Його основу становлять положення Конституції, відповідно до яких кожний громадянин має право на життя, роботу в умовах, що відповідають вимогам безпеки й гігієни, охорону здоров'я, сприятливе навколишнє середовище, достовірну інформацію про його стан і на відшкодування шкоди, заподіяної його здоров'ю або майну екологічним правопорушенням, а також унаслідок незаконних дій (або бездіяльності) органів державної влади чи їх посадових осіб [68].

Держава повинна мати внутрішні утворюючі чинники системи, перш за все – єдність цілей, завдань, функцій, принципів організації діяльності, вона формує концепції, стратегії, визначає напрями, оцінює результати й тим самим повинна впливати на характер запобігання виникнення надзвичайних ситуацій. Як свідчать історичний і науковий досвід, ні цілі, ні принципи, ні конкретні методи, на жаль, не набули першочергової управлінської спрямованості.

Людський поступ часто супроводжується як природними, так і соціальними потрясіннями та катастрофами. Останні, як правило, призводять до деструктивних зрушень у житті людської спільноти, руйнування тих чи інших соціальних систем і відзначаються суттєвими втратами населення.

Аварія на ЧАЕС, як унікальне явище в історії людства, поставила перед державою цілу низку нових проблем, пов'язаних з питаннями подолання наслідків Чорнобильської аварії. небезпечні природні явища, які виникають на території України, зумовлені проявом ендегенних, екзогенних і гідрометеорологічних чинників, тобто передумови стихійних лих закладені в сутності середовища.

Отже, національна безпека включає в себе енергетичну, економічну, екологічну, радіаційну, політичну, інформаційну, воєнну, соціальну, медичну, науково-технологічну та інші безпеки. Саме національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини й громадянина, суспільства й держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальним і потенційним загроз національним інтересам. Для забезпечення конституційних гарантій прав людини на захист свого життя й здоров'я від наслідків аварій, катастроф, пожеж, стихійного лиха органи державного управління здійснюють комплекс соціальних, економічних, законодавчих, виховних, протиепідемічних, санітарно-гігієнічних та інших попереджувальних заходів, що в цілому й визначає “цивільний захист”. Мета цивільного захисту як системи заходів, спрямованих на захист населення від НС, визначена в Законі України “Про правові засади цивільного захисту” [50] й полягає в:

- реалізації державної політики, спрямованої на забезпечення безпеки й захисту населення й територій, матеріальних і культурних цінностей і довілля від негативних наслідків НС у мирний час та в особливий період;

- подоланні наслідків НС, у тому числі наслідків НС на територіях іноземних держав відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, визначає й головні цілі державного управління процесами запобігання НС і реагування на них.

Цілі державного управління захистом населення в НС з мінімальними затратами і максимальними результатами можуть досягатися тоді, коли потенціал держави включений у їх реалізацію, коли люди знають цілі

державного управління й поділяють їх, беруть участь у їх реалізації, відчують співвідношення результатів реалізації цілей зі своїми потребами й інтересами.

Цілі державного управління захистом населення у НС повинні бути:

- об'єктивно зумовленими й обґрунтованими, виходити з об'єктивних закономірностей і тенденцій суспільного розвитку й діяльності людей;
- соціально мотивованими, тобто йти від потреб, запитів й інтересів людей, відповідати їм і викликати цим самим розуміння, підтримку цілей, прагнення втілити їх у життя;
- науково обґрунтованими, тобто підкріпленими відповідними науковими дослідженнями прогнозів економічного, соціального й духовного розвитку суспільства;
- системно організованими, включати в певній послідовності цілі стратегічні, тактичні й оперативні, загальні і часткові, головні й забезпечувальні, кінцеві й проміжні, віддалені, близькі й безпосередні тощо;
- ресурсно забезпеченими як з інтелектуального, так і з матеріального боку, ґрунтуватися на реальному, а не на уявному потенціалі.

Раціональне й ефективне державне управління вимагає поєднання цілей, засобів і методів їх реалізації, оскільки лише воно створює колообіг у системі державного управління, породжує довіру до нього суспільства й стимулює управлінські процеси [84].

Основні завдання державного управління у сфері захисту населення від НС визначають процес її функціонування в цілому, потребують певної суттєвої конкретизації, яка дозволить визначити завдання окремих підінститутів (підсистем) і встановити критерії діагностичності їх досягнення (рис. 1.2.1).

Сукупність правових норм ЦЗ складається із: напрямів з угруповання заходів у межах кожного правового режиму; зміни порядку діяльності державних органів, що виражається в розширенні кола обов'язків і меж їх компетенції з охорони суспільного порядку й нормалізації обстановки чи

передачі таких обов'язків спеціально створюваним органам; обмеження в тому чи іншому обсязі прав і свобод громадян; покладання на посадових осіб і громадян додаткових обов'язків і посилення відповідальності за їх невиконання. Правова регламентація режиму НС – Цивільна оборона України (ЦО), Єдина державна система цивільного захисту (ЄДСЦЗ), Державна система органів виконавчої влади з питань запобігання і реагування на НС техногенного та природного характеру (ДСНС).

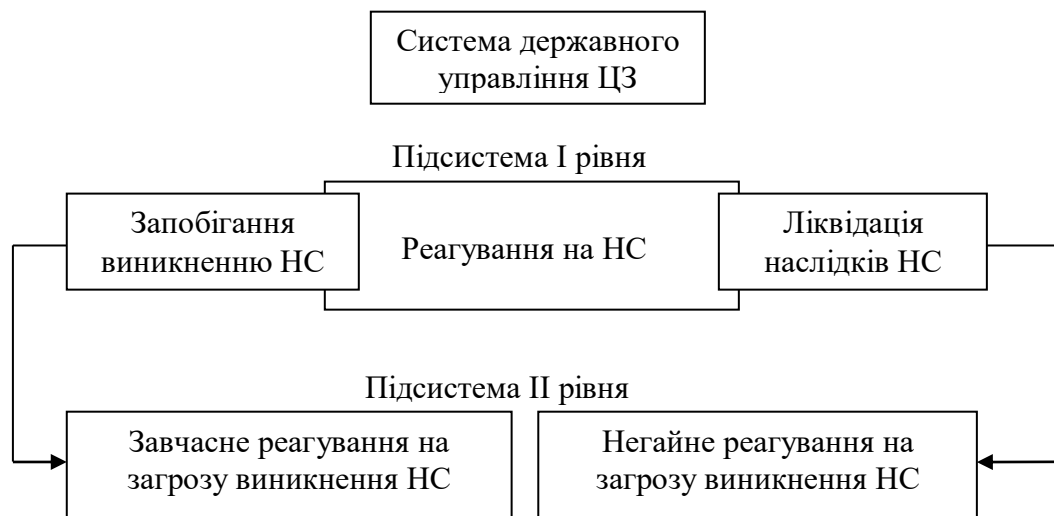

Рис. 1.2.1. Рівні підсистеми єдиної системи державного управління ЦЗ

У Положенні про Єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного характеру (ЄДСНС) [73] визначено основні завдання органів державного управління у сфері запобігання НС та реагування на них: розроблення нормативно-правових актів, а також норм, правил і стандартів з питань запобігання НС та забезпечення захисту населення і територій від їх наслідків; забезпечення готовності центральних і місцевих органів виконавчої влади, виконавчих органів рад, підпорядкованих їм сил і засобів до дій, спрямованих на запобігання НС і реагування на них; забезпечення реалізації заходів щодо запобігання виникненню НС; навчання населення щодо поведінки та дій у разі виникнення НС; виконання цільових і науково-технічних програм, спрямованих на запобігання НС, забезпечення

сталого функціонування підприємств, установ та організацій, зменшення можливих матеріальних втрат; збирання й аналітичне опрацювання інформації про НС, видання інформаційних матеріалів з питань захисту населення й територій від наслідків НС; прогнозування й оцінка соціально-економічних наслідків НС, визначення на основі прогнозу потреби в силах, засобах, матеріальних і фінансових ресурсах; створення, раціональне збереження й використання резерву матеріальних і фінансових ресурсів, необхідних для запобігання НС і реагування на них; проведення державної експертизи, забезпечення нагляду за дотриманням вимог щодо захисту населення й територій від НС (у межах повноважень центральних і місцевих органів виконавчої влади); оповіщення населення про загрозу та виникнення НС, своєчасне й достовірне його інформування про фактичну обстановку й ужиті заходи; захист населення в разі виникнення НС; проведення рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації НС, організація життєзабезпечення постраждалого населення; пом'якшення можливих наслідків НС у разі їх виникнення; здійснення заходів щодо соціального захисту постраждалого населення, проведення гуманітарних акцій; реалізація визначених законодавством прав у сфері захисту населення від наслідків НС, у тому числі осіб (чи їх сімей), які брали безпосередню участь у ліквідації цих ситуацій; участь у міжнародному співробітництві у сфері цивільного захисту населення; організація роботи, пов'язаної з постійним спостереженням за потенційно екологічно й техногенно небезпечними об'єктами та їх експлуатацією або виведенням з технологічного обороту.

Принципи державного управління – це закономірності, відносини, взаємозв'язки, керівні засади, на яких ґрунтуються його організація та здійснення і які можуть бути сформульовані в певні правила [7].

Наукове осмислення й теоретичне обґрунтування принципів державного управління виходить з аналізу суті самого явища. У літературі називають різну кількість принципів (Г. Емерсон – дев'ять, А. Файоль – чотирнадцять, Ф.У. Тейлор – десять, Д. Карнегі – двадцять дев'ять, М. Вебер

– п'ять і т.д.), але це зовсім не означає, що всі вони чи деякі з них застосовуються в управлінні і впливають на нього. Нова система організації виконавчої влади й нова схема державного управління ґрунтуються на порівняно нових (відносно колишніх радянських) принципах. Однак при цьому не слід відкидати й кращі надбання управлінської науки радянського періоду, бо, зрозуміло, що такі політико-правові принципи державного управління, як колегіальність і єдиноначальність, науковість, економічність та ефективність, плановість, добір і розстановка кадрів мають надзвичайне значення й успішно функціонують у новій моделі. А організаційні принципи – галузевий і територіальний – спільно з новими становлять єдину систему принципів державного управління України [10].

При визначенні й обґрунтуванні нової системи принципів слід також пам'ятати про кращий досвід передових країн, зокрема американський і європейський, адже власне модель, система й принципи державного управління в умовах функціонування демократичної держави із соціально орієнтованою ринковою економікою сформувалися саме там, а тому не враховувати думки та ідеї, сформульовані в працях Отто Майєра, Анрі Файоля, Леонарда Байта, Фредеріка Тейлора, Дуайта Валдо, Честера Бернарда, Герберта Саймона та багатьох інших, просто неможливо.

Прийняття Конституції України, яка закріпила головні вимоги до організації системи органів виконавчої влади і здійснення державного управління, проголошення будівництва демократичної, соціальної, правової держави, є визначальними моментами у встановленні принципів державного управління. Обґрунтування принципів нового державного управління в Україні, їх систематизація й розробка конкретних механізмів є науковою проблемою, що потребує подальших досліджень.

Велика кількість принципів державного управління вимагає окреслення підходів до їх систематизації. Так, Г.В. Атаманчук виділив низку підстав для систематизації принципів державного управління: загальні закономірності, відносини й процеси, які притаманні всій системі державного управління й

забезпечують міцність залежності держави і суспільства; аналіз і наукова характеристика закономірностей таких груп елементів державного управління, як цілі, функції, структура, процес; аналіз закономірностей реалізації управлінських елементів, які мають місце в різних підсистемах (територіальних, галузевих, функціональних тощо) державного управління і, особливо, у різних аспектах спеціалізації державноуправлінської діяльності [8].

Г. Атаманчук наголошує, що процес виявлення й обґрунтування принципів державного управління повинен відповідати таким вимогам:

- а) в закономірності, відносини і взаємозв'язки державного управління;
- б) характери ідоображати не будь-які, а лише найбільш суттєві, головні, об'єктивно необхідні зувати лише сталі закономірності, відносини і взаємозв'язки в державному управлінні;
- в) охоплювати переважно такі закономірності, відносини і взаємозв'язки, які притаманні державному управлінню як цілісному соціальному явищу, тобто мають загальний, а не частковий характер;
- г) відображати специфіку державного управління, його відмінність від інших видів управління.

Відповідно до зазначених підстав систематизації розрізняють три групи принципів державного управління: загальносистемні, структурні й спеціалізовані [7].

Відповідно державне управління захистом населення у НС здійснюється на загальносистемних принципах: пріоритетності завдань, спрямованих на рятування життя та збереження здоров'я людей і довкілля; безумовного надання переваги раціональній і превентивній безпеці; вільного доступу населення до інформації щодо захисту населення й територій від НС техногенного і природного характеру; особистої відповідальності й піклування громадян про власну безпеку, неухильного дотримання ними правил поведінки та дій у НС техногенного і природного характеру; відповідальності посадових осіб в межах своїх повноважень за дотримання

вимог цього Закону; обов'язковості завчасної реалізації заходів, спрямованих на запобігання виникненню НС техногенного і природного характеру та мінімізацію їх негативних психосоціальних наслідків; урахування економічних, природних та інших особливостей територій і ступеня реальної небезпеки виникнення НС техногенного і природного характеру; максимально можливого, ефективного й комплексного використання наявних сил і засобів, які призначені для запобігання НС техногенного і природного характеру й реагування на них.

У свою чергу, запобігання НС як система заходів здійснюється на структурних принципах: гарантування державою громадянам конституційного права на захист життя, здоров'я та їх майна, а юридичним особам – права на безпечне функціонування; добровільності при залученні людей до здійснення заходів у сфері цивільного захисту, пов'язаних з ризиком для життя і здоров'я; комплексного підходу до вирішення завдань цивільного захисту; створення системи раціональної превентивної безпеки з метою максимально можливого, економічно обґрунтованого зменшення ймовірності виникнення НС і мінімізації їх наслідків; територіальності та функціональності єдиної системи ЦЗ; мінімізації заподіяння шкоди довкіллю; гласності, вільного доступу населення до інформації у сфері цивільного захисту відповідно до законодавства.

Третю групу становлять спеціалізовані принципи державного управління утворюють: принципи державної служби; принципи роботи з персоналом управління; принципи інформаційного забезпечення державного управління; принципи діяльності органу виконавчої влади; принципи прийняття управлінських рішень.

Критерієм ефективності використання принципів державного управління є перш за все досягнення системності державного управління, а за її допомогою – гармонійності й комплексності суспільного життя в цілому та його окремих сфер.

Аналіз основних цілей, завдань і принципів державного управління захистом населення в НС показав, що головним для суспільства й тим самим для державного управління є створення, підтримання й поліпшення умов для вільної, спокійної, безпечної життєдіяльності людей, налагодження раціональних взаємовідносин між особистістю, суспільством і державою.

Відповідно своєчасне й повне дотримання загальносистемних принципів обов'язковості завчасної реалізації заходів, спрямованих на запобігання виникненню НС з урахуванням економічних, природних та інших особливостей територій і ступеня реальної небезпеки виникнення НС техногенного і природного характеру, забезпечить готовність центральних і місцевих органів виконавчої влади, виконавчих органів рад, підпорядкованих їм сил і засобів до виконання основних завдань, спрямованих на запобігання НС і реагування на них.

Отже, цілі державного управління процесами захисту населення в надзвичайних ситуаціях повинні відповідати таким вимогам: виходити з об'єктивних закономірностей і тенденцій суспільного розвитку й діяльності людей; бути соціально мотивованими; мати наукове обґрунтування; бути системно організованими, включати в певній послідовності цілі стратегічні, тактичні й оперативні, загальні і часткові, головні й забезпечувальні, кінцеві й проміжні, віддалені, близькі й безпосередні тощо; ресурсно забезпеченими як з інтелектуального, так і з матеріального боку, ґрунтуватися на реальному потенціалі.

Основні завдання державного управління у сфері захисту населення від НС визначають процес її функціонування в цілому, потребують певної суттєвої конкретизації, яка дозволить визначити завдання окремих підінститутів (підсистем) й установити критерії діагностичності їх досягнення.

З'ясовано, що принцип об'єктивності державного управління є відправним і зумовлює необхідність урахування в усіх управлінських процесах вимог об'єктивних закономірностей і реальних можливостей

суспільних сил. Відповідно державне управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях здійснюється на загальносистемних принципах, а саме: пріоритетності завдань, спрямованих на рятування життя та збереження здоров'я людей і довкілля; безумовного надання переваги раціональній та превентивній безпеці; вільного доступу населення до інформації щодо захисту населення й територій від НС; особистої відповідальності і піклування громадян про власну безпеку, неухильного дотримання ними правил поведінки та дій у надзвичайних ситуаціях; відповідальності в межах своїх повноважень посадових осіб за дотримання вимог Закону; обов'язковості завчасної реалізації заходів, спрямованих на запобігання виникненню надзвичайних ситуацій та мінімізацію їх негативних психосоціальних наслідків; урахування економічних, природних та інших особливостей територій і ступеня реальної небезпеки виникнення надзвичайних ситуацій; максимально можливого, ефективного й комплексного використання наявних сил і засобів, які призначені для запобігання надзвичайним ситуаціям і реагування на них.

Аналіз методів державного управління дозволив висвітлити виробничі, соціальні, організаційні, технічні і природні об'єкти, що нас оточують і є небезпечними для людини й навколишнього природного середовища. Вони складні, розподілені в просторі, динамічні в часі, поведінка їх описується як детермінованими, так і стохастичними законами. В управлінні такими системами задіяна велика кількість людей, природні, матеріальні й енергетичні ресурси. У зв'язку з цим підхід до об'єктів управління як до складних систем виражає одну з головних особливостей сучасного етапу розвитку суспільства, тому системний аналіз застосовується для слабо структурованих проблем як засіб зведення складної проблеми до взаємозв'язаної ієрархії простіших завдань, доступних для вирішення формальними методами. Для вирішення державноуправлінських проблем у системний аналіз повинні бути включені такі методи, як ступінчастий, стратифікований і метод трасування.

Ступінчастий метод включає три ступені: перший ступінь – звичайні дії, якщо прості заходи не були ефективними або перестали бути ефективними через якийсь час, то переходять до другого ступеня; другий ступінь – комбіновані дії; третій ступінь – специфічні дії. Тривале застосування ступеневого методу може призвести до “to abuse” - до зловживання або зворотного (негативного) ефекта, що говорить про неможливість постійного підбору нових дій. У зв'язку з цим для підбору заходів в умовах надзвичайних ситуаціях пропонується стратифікаційний (розшарування) метод, згідно з яким проводиться первинна оцінка масштабів надзвичайних ситуаціях і рівня безпеки для населення, що дозволить уникнути в багатьох випадках хронізації надзвичайних ситуацій і підвищити рівень самоконтролю в людини, зменшити почуття страху й безпорадності.

Стратифікована, або розщеплена вибірка (stratified sampling) – це процес, що складається з двох етапів, у якому сукупність ділиться на підгрупи (верстви, страти, strata). Страти повинні взаємно виключати і взаємно доповнювати одна одну, щоб кожен елемент сукупності (сукупність умов і обставин, які створюють небезпечну для життєдіяльності людини обстановку на конкретному об'єкті, території (акваторії), що виникли в результаті аварії або катастрофи, небезпечного природного явища) відносився тільки до одного шару і жоден з елементів не був упущений.

Метод трасування – це найпростіший вид алгоритму без перетину зайнятих елементів, який використовується в одній площині. Визначаються початкова і кінцева точки й моделюється поширення дій від кінцевої точки до початкової в напрямку маршруту. Алгоритм реалізує такі послідовно виконувани етапи: 1) побудову шляху до зустрічі з перешкодою; 2) обхід перешкод; 3) мінімізація побудованого шляху.

Метод трасування найбільш складний метод, який використовується на заключному етапі конструювання алгоритму, що дозволив реалізувати наступні послідовно виконані етапи: побудова шляху до зустрічі з перепорою; обхід перепони; мінімізація побудованого шляху [30; 127; 149].

1.3. Генеза державного управління захистом населення у надзвичайних ситуаціях: вітчизняний і зарубіжний досвід

Державне управління техногенною і природною безпекою мають за мету забезпечувати реалізацію таких запланованих станів соціоприродної системи України, які визначаються як нормативні. Це повинно здійснюватися через виконання тих вимог, дотримання яких дасть можливість мінімізувати природні і техногенні ризики до значень прийнятних ризиків і максимально послабити наслідки надзвичайних ситуацій у разі їх виникнення.

Розвинута інфраструктура промислового сільськогосподарського потенціалу, морально і фізично зношене технологічне обладнання в промисловості та на транспорті, а також кліматичні й географічні особливості України, створюють потенційну загрозу виникнення великомасштабних катастроф зі значними людськими жертвами, які можуть стати причиною стану, що характеризується як НС. Особливу потенційну небезпеку становлять техногенні катастрофи, кількість яких не лише в Україні, але й у світі збільшується з постійною тенденцією в середньому 5 – 7% на рік з тяжкими наслідками.

За статистичними даними Національної доповіді про стан природної і техногенної безпеки в Україні [117], тільки впродовж 2014 року в Україні зареєстровано 212 надзвичайних ситуацій (НС). Відповідно до Національного класифікатора України “Класифікатор надзвичайних ситуацій” ДК 019:2010 (чинний від 2011 року) їх розподілено на: НС техногенного характеру – 120; НС природного характеру – 74; НС соціального характеру – 18. Унаслідок цих надзвичайних ситуацій загинула 301 особа (з них 50 дітей) та 861 – осіб постраждала (з них 225 дітей). За масштабами НС розподілилися на: державного рівня – 1; регіонального рівня – 13; місцевого рівня – 83; об’єктового рівня – 115. За масштабами НС природного характеру розподілилися на: регіонального – 6; місцевого – 23; об’єктового – 45. За

попередніми даними, у 2014 році НС природного характеру було завдано збитків на суму близько 173 млн. гривень, що в 2,6 раза більше, ніж у 2013 році. Аналіз стану промислової безпеки в Україні свідчить про щорічне зростання травматизму на виробництві. На підприємствах України у 2014 році травмовано 9816 осіб, у 2013 році – 10 657 осіб (із них зі смертельними наслідками у 2014 році – 623 особи, у 2011 році – 685 осіб) [117].

Найбільша кількість випадків травматизму виробничого характеру спостерігається у вугільній, транспортній, газотранспортній, машинобудівній і хімічній промисловості.

Порівняльний аналіз причин нещасних випадків зі смертельним наслідком у 2014 році свідчить, що найбільша їх кількість сталася з організаційних причин – 444 працівники, або 71% від усієї кількості загиблих унаслідок нещасних випадків зі смертельним наслідком, пов'язаних з виробництвом (у 2013 році загинуло 483 працівники, або 71% від усієї кількості). Через нещасні випадки зі смертельним наслідком, що сталися з технічних причин, загинуло 126 працівників, або 20% від усієї кількості (у 2013 році 148 працівників, або 21% від усієї кількості). З психофізіологічних причин загинуло 53 працівники, або 9% від усієї кількості (у 2013 році 54 працівники, або 8%) [117].

Оцінка сучасного стану й тенденцій соціально-економічного розвитку в Україні свідчить про відсутність передумов безпечної життєдіяльності людини. При цьому слід зауважити, що в Україні смертність унаслідок нещасних випадків, не пов'язаних з виробництвом, у 60 разів більша за смертність від нещасних випадків, пов'язаних з виробництвом.

Найпоширенішими причинами смерті від нещасних випадків невиробничого характеру у 2014 році були: навмисне самоушкодження (самогубство); ушкодження з невизначеними намірами; транспортні нещасні випадки; випадкове отруєння та дія алкоголю; випадкові утоплення та занурення у воду; напад з метою вбивства чи нанесення ушкодження; падіння.

Основними причинами загибелі дітей, за статистичними даними, є: дорожньо-транспортні пригоди, утоплення, удушення та пожежі. У середньому щодня в країні через нещасні випадки гине три дитини, щороку країна втрачає понад тисячу юних громадян.

Основними причинами нещасних випадків у побуті залишаються: порушення або незнання правил поведінки на воді, дорожнього руху, протипожежної та електробезпеки, низька нервово-психологічна стійкість, поширення негативних тенденцій та антисоціальних проявів серед людей, загальне падіння культури населення, соціальне розшарування й зниження моральності.

Виходячи з викладеного, стає очевидним, що травматизм невиробничого характеру за масштабами, збитками, складністю й непередбачуваністю, соціальною значущістю виявляється значно об'ємнішим і не менш складним порівняно з виробничим травматизмом. Високий рівень невиробничого травматизму зумовлений у першу чергу незадовільним соціально-економічним становищем, низьким прожитковим рівнем населення, недостатньою роботою відповідних органів державної виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, керівників підприємств та установ щодо його профілактики.

Небезпеки медико-біологічного характеру у 2014 році становили: захворювання людей на особливо небезпечні й небезпечні інфекційні хвороби; отруєння людей токсичними та іншими речовинами, захворювання сільськогосподарських тварин на особливо небезпечні й небезпечні інфекційні хвороби; масові отруєння свиней; напруження фітосанітарної ситуації сільськогосподарських посівів за рахунок патогенних організмів і шкідників і високої забур'яненості полів [117].

Незважаючи на те що аналіз захворюваності на інфекційні хвороби в Україні за період з 2004 по 2014 рік виявив тенденцію до її зниження – усього без носіїв грипу й гострих респіраторних інфекцій (ГРВІ) у 2014 році зареєстровано 526,40 на 100 тис. населення проти 673,27 у 2003 та 1024,76 у

2004 роках. У цілому, загальна інфекційна захворюваність населення України у 2014 році порівняно з аналогічним періодом минулого року знизилася на 11,7%, зареєстровано 7,3 млн. випадків (16082,7 на 100 тисяч) за 60 нозологічними формами [117].

Питання інфекційної захворюваності, отруєння токсичними й іншими речовинами, захворюваність сільськогосподарських тварин і посівів несуть загрози (ризик) для життя та здоров'я людей. Це питання слід розглядати в площині надзвичайних ситуацій тому, що дані НС можуть негативно вплинути на велику кількість людей. Як показує статистичний аналіз, у середньому за кожний рік в Україні виникає 2–3% НС медико-біологічного характеру, а за кількістю постраждалих людей реєструється 80–90% від їх загальної чисельності.

Ураховуючи викладене, вважаємо за доцільне висвітлити джерела створення цивільного захисту (оборони) населення від надзвичайних ситуацій.

Так, у післявоєнний період, спираючись на досвід Великої Вітчизняної війни, місцева протиповітряна оборона (ППО), яка на той час підпорядковувалася Наркомату внутрішніх справ та виконувала завдання протиповітряної оборони й протихімічного захисту населення та міст, продовжувала вдосконалюватися відповідно до вимог воєнно-стратегічної обстановки та потреб народного господарства.

У 1960 році місцева ППО була передана до сфери управління Міністерства оборони, а в 1961 році реорганізована в загальнодержавну систему цивільної оборони (ЦО).

У липні 1961 року було прийнято Положення про ЦО СРСР, у якому підкреслювалося, що ЦО є системою загальнодержавних оборонних заходів, які здійснюються заздалегідь, у мирний час – з метою захисту населення й народного господарства країни від ракетно-ядерної, хімічної, бактеріологічної зброї, проведення рятувальних і невідкладних аварійно-

відновлювальних робіт в осередках ураження, і будується за територіально-виробничим принципом.

У липні 1987 року Постановою ЦК КПРС і Радою Міністрів СРСР було передбачено більш широке використання можливостей ЦО при виникненні надзвичайних ситуацій мирного часу. Розуміючи слабку пристосованість існуючої системи управління ЦО для організації робіт з ліквідації наслідків стихійного лиха, аварій, катастроф, а також з метою оперативності у вирішенні поставлених мирним часом завдань щодо здійснення контролю за розробкою й реалізацією заходів з попередження надзвичайних ситуацій, у той же рік створюється Державна комісія Кабінету Міністрів СРСР з НС і комісія з НС при органах виконавчої влади республік, областей і міст. При комісіях створюються постійні робочі органи на базі штабів і служб ЦО. Комісії очолювали перші заступники керівників.

З уведенням в дію положень про відповідні комісії безпосередня відповідальність за організацію заходів щодо ліквідації наслідків НС мирного часу з начальників ЦО всіх рівнів перекладалася на їх заступників, але штаби залишилися єдиним можливим органом управління, діяльність яких з цього часу організовувалася, як в інтересах існуючої системи ЦО, так і в інтересах нової системи реагування на НС мирного часу.

Безперечно, ЦО СРСР була однією з кращих подібних систем у світі, хоча часом і була інструментом політики, але завжди служила людям, створюючи умови для їх фізичного захисту, утримуючи певні мобілізаційні резерви, недоторканні запаси, здійснюючи підготовку населення країни та народного господарства до захисту й сталого функціонування під час війни.

Саме ЦО довелося за умов відсутності в державі спеціально призначеної професійної служби взяти на себе тягар ліквідації наслідків великих аварій, катастроф і стихійного лиха, але, перебуваючи у стані мобілізаційних можливостей, характерних для вирішення завдань щодо завчасної підготовки до дій в умовах воєнного часу, ЦО не завжди з

очікуваною оперативністю й необхідною кваліфікацією вирішувала завдання, які ставили перед нею.

Зростання втрат і збитків від стихійного лиха й катастроф змушувало шукати нові форми управління системою, способи реагування на НС, створювати нові механізми підтримки заходів, спрямованих на поліпшення ситуації, тому з набуттям Україною незалежності та з урахуванням досвіду економічно розвинутих країн було розпочато законодавче оформлення ЦО України як державної системи органів управління, сил і засобів, що створюється для організації й забезпечення захисту населення від наслідків НС техногенного, природного й воєнного характеру.

28 жовтня 1992 року Верховна Рада України розглянула й ухвалила Концепцію Цивільної оборони України, розроблену фахівцями штабів ЦО. По суті, це було визнання права функціонування в Україні двох державних систем – цивільної оборони й запобігання НС і реагування на них. Однак сам процес прийняття Закону України “Про цивільну оборону” пройшов дуже важко. Настрої “демільтаризації” та невторимного реформаторства, які переважали на той час у депутатському корпусі, не дозволили прийняти в повному обсязі редакцію закону, тому переважна більшість заходів, спрямованих перш за все на попередження, профілактику НС, відповідальність за які покладалася на підприємства, установи й організації, залишилася лише гаслом [61].

На 10-й Міжнародній конференції з цивільного захисту, яка відбулася в Аммані 3–5 квітня 1994 року, держави-учасниці прийняли Універсальну декларацію з цивільного захисту, у якій закликали уряди розглядати концепцію й визначення терміна “цивільна оборона” більш широко, а не тільки в рамках військових конфліктів [15].

Термін “цивільна оборона” повинен використовуватися для визначення всіх гуманітарних заходів, спрямованих на захист життя людей, власності й навколишнього середовища від усіх катастроф і надзвичайних ситуацій мирного й воєнного часу.

Кардинальним кроком на шляху розбудови нової системи став Указ Президента України від 28 жовтня 1996 року “Про утворення Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи”. МНС успадкувало функції Штабу ЦО України й Мінчорнобилію й у короткий термін провело свою розбудову.

Принципи створення нової системи протидії аваріям, катастрофам і стихійному лиху, основні завдання, порядок їх виконання та взаємодії, а також регулювання основних питань її функціонування були визначені Положенням про ЄДСНС, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України “Про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру” від 3 серпня 1998 року № 1198. Додатком до Положення визначаються функції міністерств і відомств та інших центральних органів виконавчої влади щодо забезпечення заходів із запобігання НС і реагування на них та управління створенням і діяльністю функціональних підсистем ЄДСНС. МНС відповідно до Положення виконує головну функцію постійного органу управління ЄДСНС з обов’язками координації й державного нагляду за виконанням всіма учасниками її заходів і має завдання з управління створенням і діяльністю функціональних підсистем [134].

Тільки на базі МНС було доцільно створити дві функціональні підсистеми, а саме – оповіщення населення й захисту населення та територій від НС, визначити місце військ ЦО у складі сил з реагування. На практиці відбулося таке: 5 жовтня 1998 року постановою Кабінету Міністрів України № 1594 затверджується Типове положення про управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення (обласних, міських державних адміністрацій). На посаду керівника можуть призначатися як військовослужбовці, так і цивільні особи за погодженням з МНС, які підзвітні й підконтрольні йому.

Отже, з цього часу штаби ЦО, що здійснювали свою діяльність при начальниках ЦО областей і міст як постійні органи управління прямого

підпорядкування центральному органу, до компетенції якого були віднесені питання ЦО, були ліквідовані і на їх базі створювався єдиний територіальний орган управління за всіма визначеними для МНС напрямками роботи в складі державних адміністрацій.

Унаслідок реформування, начальник ЦО України й начальники ЦО областей, міст втратили свої робочі органи – штаби цивільної оборони. Ні в структурі центрального апарату МНС, ні в територіальних управліннях не залишилося, як того вимагав Закон України “Про цивільну оборону” [51], спеціально призначених постійно діючих органів управління в справах ЦО.

Таким чином, у державі до 2004 року де-юре функціонувало дві системи: “Цивільна оборона України” і ЄДСНС. Органи управління в системі ЦО створені за принципом єдиноначальства, а в ЄДСНС – за принципом колегіальності. Далеко не всім було зрозуміле одночасне існування таких двох подібних одна одній державних систем. Деякі керівники органів управління місцевого й об’єктового рівнів і досі не можуть зрозуміти структуру ЄДСНС та її завдання, а тому підсистеми цих рівнів фактично не створені. На практиці ні цивільна оборона, ні ЄДСНС ефективно не працювали.

Керівництво МНС ініціювало проект Закону України “Про правові засади цивільного захисту”. У червні 2004 року Верховна Рада України прийняла зазначений Закон [50].

Відповідно до закону створюється єдина державна система цивільного захисту (ЄДСЦЗ), яка складається з територіальних і функціональних підсистем і побудована одночасно за принципом колегіальності і єдиноначальства. Очолює ЄДСЦЗ начальник цивільного захисту (Прем’єр-міністр України), загальне керівництво здійснює Кабінет Міністрів України, а безпосереднє – МНС. Заступником начальника ЦЗ України є міністр МНС.

Координацію діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у сфері цивільного захисту здійснюють: Рада національної безпеки і оборони України; Державна комісія

з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (ТЕБ та НС); Спеціальна Урядова комісія з ліквідації НС (у разі необхідності).

Територіальні підсистеми ЄДСЦЗ очолюють начальники областей, міста Києва. Начальниками ЦЗ в містах, міських і сільських районах і на суб'єктах господарювання є відповідно міські голови, голови райдержадміністрацій, керівники суб'єктів господарювання.

Координацію діяльності місцевих органів влади здійснюють комісії з питань ТЕБ та НС і спеціальні комісії з ліквідації НС відповідних рівнів. Безпосереднє керівництво в територіальних підсистемах ЄДСЦЗ здійснюють територіальні органи управління МНС та структурні підрозділи з питань цивільного захисту державних адміністрацій і виконавчих органів рад.

Відповідно до закону, до складу ЄДСЦЗ входять органи управління, сили й засоби ЦО України і ЄДСНС. Завдання ЄДСЦЗ збігаються із завданнями ЦО та ЄДСНС за винятком соціального забезпечення постраждалого населення й захисту населення від несприятливих побутових або нестандартних ситуацій.

Закон, маючи за мету створення однієї системи для вирішення завдання щодо захисту населення як у мирний, так й у воєнний час, замість двох, де-юре з 2004 року дозволив одночасне існування трьох систем: ЦО, ЄДСНС та ЄДСЦЗ.

До складу єдиної системи запобігання входять окремо визначені органи державної виконавчої влади усіх рівнів, до компетенції яких належать питання, пов'язані з безпекою й захистом населення, запобіганням, реагуванням на НС, а також виконками міських, районних у містах рад, сили й засоби цих органів, у тому числі фінансові, продовольчі, медичні, матеріально-технічні ресурси, відомчі системи зв'язку, оповіщення та інформаційного забезпечення.

Таким чином, вивчення вітчизняного досвіду державного управління захистом населення у НС дає змогу зробити висновок про поступове формування державної політики в галузі національної безпеки, у цілому

успішне забезпечення захисту населення й територій НС природного і техногенного характеру, але існування на законодавчому рівні трьох державних систем, дві з яких є єдиними, будуються за однаковим територіально-виробничим принципом, мають практично єдині координуючі й постійні органи управління, сили й засоби та певним чином дублюють одна одну, вказує на недосконалість системи державного управління у сфері ЦЗ.

На нашу думку, з метою розв'язання проблеми необхідно здійснити пошук і запровадження нових форм і методів реалізації державної політики у сфері природної і техногенної безпеки, серед яких є: пошук додаткових джерел фінансування шляхом залучення до розв'язання проблеми інститутів бізнесу та інвесторів; делегування більш широкого кола повноважень і прав органам місцевої влади й органам місцевого самоврядування; концентрація зусиль держави на об'єктах підвищеної небезпеки та об'єктів з масовим перебуванням людей; надання дозволу приватним суб'єктам господарювання на оцінку ризиків; створення системи страхування ризиків.

Система захисту населення від НС відіграє все більшу роль у забезпеченні національної безпеки європейських країн і стає предметом зростаючої уваги в рамках міжнародних структур європейської безпеки. Моделі захисту населення від НС країн ЄС і НАТО різняться між собою, однак мають спільні основоположні цілі й принципи – попередження, боротьба з наслідками й відновлення після природних і техногенних катастроф незалежно від причин їх виникнення з метою захисту невід'ємних прав і свобод громадян, їх власності, демократичного устрою держави й ринкових засад економіки [155].

Протягом останніх років розуміння цілей, задач й організації цивільного захисту в європейських країнах зазнало значних змін. У країнах ЄС і НАТО спостерігається еволюція систем захисту населення від НС від реактивних до активних моделей, які передбачають значно більшу увагу прогнозуванню й попередженню.

Зазначені зміни зумовлені передусім такими факторами:

- збільшенням кількості руйнівних природних і техногенних катастроф, збільшенням їх складності, що потребує нових засобів, методів, процедур і ресурсів;

- розумінням того, що в більшості випадків ефективність цивільного захисту забезпечується не тільки підготовкою інфраструктури й відповідним плануванням її збереження й відновлення, але й оперативними та організаційними можливостями із захисту населення;

- появою нових технічних можливостей і наукових методик, які дозволяють аналізувати, передбачати й попереджувати небезпечні сценарії розвитку з точністю й достовірністю, яка була неможливою в недалекому минулому [179].

Разом з тим, розбудова сучасних систем цивільної оборони в країнах ЄС і НАТО передбачає існування певної межі між власне захистом населення від НС і довгостроковими стратегіями захисту навколишнього середовища, сталого розвитку й попередження руйнівних терористичних нападів. Ці сфери потребують різних сил, засобів і механізмів державного управління. Відповідно, такі завдання, як збереження довкілля й боротьба з тероризмом, не входять до безпосередніх функцій системи захисту населення від НС. З іншого боку, вироблення сценаріїв розвитку подій, що вимагають прийняття рішень у реальному масштабі часу, отримання й розповсюдження достовірної інформації, управління в різних фазах надзвичайних ситуацій є специфічними й унікальними функціями інституцій, що забезпечують цивільний захист [179].

У провідних країнах Європи й Америки організація державного управління в умовах надзвичайних ситуацій певним чином відрізняється від більшості країн світу, у яких вона здійснюється на базі системи цивільної оборони й захисту населення від наслідків НС. Ці країни мають великий і значний праксіологічний досвід у вирішенні питань запобігання НС і ліквідації їх наслідків, вивчення й урахування позитивних складових якого є актуальним для реформування державного управління в цій сфері в Україні.

Сьогодні в більшості країн відбувається перенесення акценту із заходів ЦО на цивільний захист населення від НС природного, техногенного й воєнного характеру, а також запобігання терористичним актам. У зв'язку з цим державне управління в умовах НС стає важливою складовою державної політики й національної безпеки країн. Значна частина витрат на проведення заходів із запобігання НС передається на місцевий рівень, унаслідок чого підвищується відповідальність місцевих органів влади.

З появою нових загроз та небезпек на органи державного управління в умовах НС покладаються нові завдання й функції. Аналіз прорахунків, допущених при ліквідації будь-якої НС у зарубіжних країнах, і врахування їх у підготовці до дій власних управлінців, а також сил і засобів дасть змогу зменшити негативні наслідки під час здійснення управління в умовах НС і ліквідації їх наслідків у власній країні. До того ж вся різниця між країнами в цій сфері полягає в різному рівні ресурсного забезпечення, яке обмежує можливості запобігання виникненню НС і ліквідації їх наслідків.

Обов'язки планування дій на випадок надзвичайних ситуацій у першу чергу покладені безпосередньо на саму країну. Проте глобальний підхід НАТО до питань безпеки, як це викладено в Стратегічній концепції 1999 року, передбачає, що широкомасштабні надзвичайні ситуації цивільного характеру можуть становити загрозу безпеці й стабільності.

Системи захисту населення й територій від надзвичайних ситуацій природного, техногенного та військового характеру здатні ефективно забезпечити життєдіяльність людей і суспільства, об'єктів економіки й інфраструктури в разі їх виникнення. При цьому в усіх країнах створені сучасні системи управління силами й засобами, добре продумані системи підготовки керівного складу й персоналу аварійно-рятувальних та інших формувань, навчання населення діям у НС різного характеру.

Так, у США існує Міністерство внутрішньої безпеки, яке поєднує майже всі інституції держави, які мають відношення до попередження й протидії наслідкам надзвичайних ситуацій, викликаних терористичною

діяльністю, природними й техногенними катастрофами, у Швейцарії і Швеції захист населення від НС здійснюється військовими відомствами і є продовженням завдань цивільної оборони. У решті європейських країн не існує окремих відомств, відповідальних за захист населення від НС. Ці функції забезпечується через взаємодію різних спеціалізованих структур, зосереджених, зазвичай, у міністерствах внутрішніх справ.

Аналіз досвіду створення систем запобігання НС і їх ліквідації та перспектив розвитку державного управління в цій сфері зарубіжних країн, зокрема США, Канади, Німеччини, Франції, Великобританії, Австралії, свідчить, що незважаючи на певні відмінності в побудові структур, їх підпорядкуванні й керуванні ними, на ці системи покладаються аналогічні завдання. Вони, зокрема, полягають у плануванні заходів щодо запобігання НС, забезпеченні адекватного реагування на них, здійсненні державного управління в умовах НС, навчанні населення діям в умовах НС і підготовці персоналу до виконання покладених на нього завдань.

У країнах дальнього зарубіжжя системи захисту населення від НС давно склалися, функціонують і координуються Головним комітетом НАТО з планування дій на випадок надзвичайних ситуацій. До його складу входить 8 комітетів: планування людських і матеріальних ресурсів, промислових ресурсів, постачання ПММ, морських перевезень та ін.

Найбільші системи захисту населення від НС створені у Фінляндії, Швеції, Норвегії, Данії, Ізраїлі. У цих країнах добре налагоджене навчання персоналу й населення, виділяються значні асигнування й засоби.

Організаційна структура системи захисту населення від НС країн НАТО здебільшого однакова. Загальне керівництво системою захисту населення від НС виведене на певні міністерства. Організація систем керування передбачає розподіл території країн на округи, підокруги, зони й райони ЦЗ.

Так, у США, Австралії й Канаді спільними рисами систем державного управління в умовах НС є наявність спеціальних органів, на які покладається

управління з метою зменшення втрат життя й власності, захисту національної інфраструктури від усіх типів НС і ліквідація їх наслідків. Разом з тим зазначені органи не мають власних спеціальних формувань для безпосереднього виконання поставлених перед ними завдань. Міністерство внутрішньої безпеки у США поєднує майже всі інституції держави, які мають відношення до попередження наслідків надзвичайних ситуацій, викликаних терористичною діяльністю, природними і техногенними катастрофами, і протидії їм [179].

У США таким органом є створене в 1979 р. Федеральне агентство управління в надзвичайних ситуаціях (FEMA), яке складається з Управління хімічного, біологічного, радіологічного і ядерного реагування; Спеціальної служби реагування на НС; Служби реагування на ядерні інциденти; Відділу з перевірки готовності до НС. FEMA має подвійне застосування (у мирний і воєнний час) і входить до складу Міністерства внутрішньої безпеки країни, яке координує роботу низки органів, що займаються питаннями безпеки [179].

Аналогічним чином функціонує система органів державного управління захистом населення й територій від НС в Австралії, де створена Служба з дій у надзвичайних ситуаціях (EMA). Вона є координуючим органом державної влади в розробці національної стратегії, планів і програм боротьби з різними лихами та їх реалізації в мирний і воєнний час, у підготовці фахівців і навчанні населення діям у разі НС, розвитку й удосконаленні систем зв'язку та оповіщення, надання фінансової й матеріальної допомоги постраждалим територіальним (штатам) і місцевим органам влади [179].

У Канаді стратегічне керівництво системою ЦО здійснює прем'єр-міністр, а оперативне – міністр федерального уряду. Функціонування системи ЦО забезпечує Агентство надзвичайної готовності Канади (EPC), яке очолює виконавчий директор. До вирішення завдань у цій сфері залучається поліція, пожежні служби, медичні установи, військові підрозділи,

громадськість [142].

У Німеччині вирішення питань цивільного захисту здійснює МВС, на яке покладено координацію реалізації державної політики в цій сфері; інформаційне забезпечення керівництва країни та земель при загрозі та виникненні НС, попередження населення про лиха; керівництво проведенням операцій щодо захисту населення, оперативне планування заходів; підготовку органів управління й особового складу аварійно-рятувальних та інших формувань до виконання покладених завдань, а також населення до дій у разі виникнення НС. Служба захисту від катастроф є основною службою Німеччини з виконання завдань захисту населення й територій від НС у мирний і воєнний час. До її складу входять пожежні й санітарні формування, а також федеральне управління технічної допомоги, діяльність яких фінансується з федерального бюджету. Залучаються інші служби та формування самозахисту населення [179].

У Франції система запобігання й ліквідації НС є складовою частиною національної оборони країни. Загальне керівництво системою здійснює міністр внутрішніх справ через Департамент цивільного захисту. Більшість заходів проводиться різними міністерствами, відомствами й організаціями, тому міністру законодавчо надано виключне право координувати й організувати взаємодію їх діяльності в повсякденних умовах і під час ведення аварійно-рятувальних робіт [44; 179].

Так, у Швейцарії на федеральному рівні загальне керівництво ЦО покладене на департамент юстиції та поліції, а безпосереднє здійснює директор федерального управління ЦО, яке входить до зазначеного департаменту. Управління ЦО створені на рівні кантонів і підпорядковуються федеральному управлінню. На рівні громад структури ЦО створюються залежно від чисельності населення в громаді. Завдання щодо надання допомоги населенню під час стихійних лих, аварій і катастроф і ліквідації їх наслідків виконують державні і приватні служби [45].

В Австрії відповідальність у сфері ЦО поділена між федеральною

владою і землями. Спеціальної служби чи державних підрозділів ЦО немає, а всі завдання ЦО виконують добровільні організації – підрозділи пожежної охорони, Червоного Хреста та Робочого союзу санітарів [25].

У Японії не існує спеціально створеної організаційної структури для захисту від НС. Ця функція покладена на Центральну раду із захисту від НС, яку очолює прем'єр-міністр і відповідні ради префектур і населених пунктів на чолі із губернаторами префектур, мерами міст і старостами сіл. Членами Центральної ради є керівники провідних міністерств і відомств країни, президент товариства Червоного Хреста Японії й голова директорської ради банків країни [179].

В Італії створена спеціальна Національна служба цивільного захисту. Загальне керівництво й координацію діяльності нею на державному рівні здійснює міністр у справах координації цивільного захисту через Міністерство цивільного захисту, яке відповідає за готовність цієї служби до виконання завдань у мирний і воєнний час; підготовку населення до дій у разі виникнення НС; надання допомоги постраждалим районам країни; розробку й реалізацію програм прогнозування НС і їх запобігання. Для цього створено Національну комісію з прогнозування можливих лих та запобігання їм (консультативно-дорадчий орган, який складається з експертів, фахівців і вчених з різних галузей науки й техніки) [179].

В Україні згідно з чинною постановою КМУ від 18 квітня 2012 р. № 606 “Про затвердження рекомендаційних переліків структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій” у структурі місцевих органів виконавчої влади не передбачено підрозділів з питань цивільного захисту, що фактично позбавило їх можливості реалізовувати державну політику в цій сфері.

Загальну координацію цієї роботи здійснює центральний орган виконавчої влади – Міністерство внутрішніх справ і адміністрації, у структурі якого діють, зокрема, Бюро з питань ліквідації наслідків стихійних лих і Департамент кризового управління та оборонних справ, які виконують, в основному, управлінські функції.

Згадане Бюро виконує функції профільного Секретаріату міністра з питань ліквідації наслідків стихійних лих. До завдань структури відносяться питання підготовки справ до ініціювання, координації та опрацювання програм діяльності урядової адміністрації у сфері ліквідації наслідків повені, зсувів ґрунту та інших стихійних лих. Крім того, Бюро забезпечує фінансову діяльність адміністрації, підтримує зв'язок з органами територіального самоврядування й недержавними організаціями відповідно до своєї компетенції. Окрім цього, на місцевому рівні в структурі урядів воєводств функціонують відділи кризового управління, які підпорядковуються воєводі. Ці органи несуть відповідальність за ліквідацію надзвичайних ситуацій на рівні воєводств.

Правовим актом, який регулює всі питання щодо усунення наслідків аварій або стихійних лих, є Закон Республіки Польща від 18 квітня 2000 р. “Про надзвичайні ситуації”. Ним, зокрема, передбачено, що ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій на місці керують бурмістр, президент міста, якщо надзвичайна ситуація трапилася на території гміни, староста, якщо надзвичайна ситуація трапилася на території більше ніж однієї гміни, що входять до складу повіту, воєвода, якщо надзвичайна ситуація трапилася на території більше ніж одного повіту, що входять до складу воєводства, міністр внутрішніх справ і адміністрації або інший міністр, визначений урядом, якщо надзвичайна ситуація трапилася на території більше ніж одного воєводства.

Ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій здійснюється силами спеціальних кризових команд, створених на локальному, регіональному або урядовому рівнях. Склад цих команд визначають місцеві органи влади, їх фінансування здійснюється як із місцевих, так і з центрального бюджетів.

Окрім цього, до усунення наслідків надзвичайних ситуацій можуть бути залучені Пожежна охорона, поліція, армія, медичні служби, інспекції, структури тощо, залежно від характеру і обсягів завданої шкоди.

Законодавством Республіки Польща передбачено також механізм відшкодування органам місцевого самоврядування шкоди, завданої внаслідок стихійних лих та інших катастроф.

Зокрема, у проекті бюджету країни закладаються кошти на усунення наслідків такого роду явищ. Розподіл коштів здійснюється Міністерством фінансів за поданням Міністерства внутрішніх справ і адміністрації.

У січні 2007 року розпочала роботу Міжвідомча група з упровадження системи екстреного виклику “112” та системи електронного інформування про дорожні аварії в Республіці Польща. За результатами роботи зазначеної групи була затверджена програмна Концепція впровадження системи “112”, яка реалізована й відповідає європейським стандартам.

В Україні прийнято Закон від 13 березня 2012 року № 4499-VI “Про Систему екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером “112” [52]. Постановою КМУ від 17 жовтня 2012 р. № 1031 затверджено Порядок функціонування цієї Системи, але, на жаль, до цього часу Система не створена.

На сьогодні Республіка Польща є надійним партнером України в різних напрямках співробітництва в контексті європейської інтеграції. Досвід Польщі для України є корисним, адже саме ця країна змогла провести швидкі й ефективні реформи в різних сферах державного управління (зокрема у сфері цивільного захисту) і стати членом Європейського Союзу.

З метою поглиблення українсько-польського співробітництва у 2014 році було підписано узгоджений План спільних заходів ДСНС України і Державної пожежної служби Республіки Польща з реалізації міжурядової Угоди між КМУ і урядом Республіки Польща про співробітництво та взаємну допомогу в галузі попередження катастроф, стихійного лиха, інших надзвичайних ситуацій і ліквідації їх наслідків на 2014–2016 роки.

Усебічне міжнародне співробітництво, що намітилося, виявилось в створенні багатьох міжнародних органів для взаємодії систем захисту

населення від НС європейських держав для ліквідації наслідків глобальних НС.

Існує Міжнародна організація цивільної оборони (МО ЦО), створена 1959 року, куди входить 42 держави. Сформульовано завдання щодо підвищення захисту людей у НС. Остання конференція закріпила наміри 22 держав співробітничати як на двосторонній, так і на регіональній основі, прийняла Конвенцію про скоординовану допомогу в НС.

Розширення співпраці України з міжнародними організаціями у сфері запобігання НС сприятиме вивченню передового досвіду країн світу, його використанню в Україні й удосконаленню на його основі підготовки управлінців загальнодержавного, регіонального й місцевого рівнів з управління ризиками техногенного, природного й соціального характеру та антикризового управління.

Міжнародний досвід останніх років свідчить, що окремі держави не здатні самотійно протистояти певним масштабним надзвичайним ситуаціям техногенного і природного характеру й новим видам загроз. Ефективна організація цивільного захисту населення й територій на засадах управління ризиками надзвичайних ситуацій на національному рівні неможлива без широкого й активного міжнародного співробітництва через глобальний характер окремих надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру й можливості транскордонного поширення наслідків від певних видів надзвичайних ситуацій.

Узагальнення міжнародного досвіду створення й функціонування систем державного управління процесами запобігання НС та реагування на них показало, що у ХХ ст. такі системи в згаданих умовах продовжують розвиватися, а відмінності у їх побудові й функціонуванні зумовлені національними особливостями формування й розвитку, але їх об'єднує спільна мета, що полягає в прогнозуванні НС різного характеру, запобіганні їх виникненню і ліквідації наслідків. Адже НС не мають національного

забарвлення і в будь-якій країні становлять загрозу для людини, суспільства, довкілля.

Таким чином, встановлено, що система захисту населення від НС в країнах ЄС і НАТО – це скоріше державна функція певної якості, ніж конкретна інституційна модель.

Передовий зарубіжний досвід державного управління сферою забезпечення запобігання НС та реагування на них, вивчення й використання якого в Україні дозволить удосконалити існуючу систему цивільного захисту:

- державне управління в умовах НС стає важливою складовою державної політики й національної безпеки країни;
- перенесення акценту із заходів ЦО на цивільний захист населення від НС природного, техногенного й воєнного характеру, а також запобігання терористичним актам;
- значна частина витрат на проведення заходів із запобігання НС передається на місцевий рівень, унаслідок чого підвищується відповідальність місцевих органів влади.

Висновки до розділу 1

1. Аналіз ступеня дослідженості в науковій літературі проблеми державного управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях показав, що існуючі наукові праці висвітлюють тільки деякі питання в цій сфері, серед яких економічні механізми управління природними і техногенними катастрофами, організаційно-управлінські аспекти запобігання й ліквідації надзвичайних ситуацій, управління безпекою життєдіяльності й державний нагляд тощо. Науковці приділяють увагу окремим особливостям державного управління у сфері запобігання надзвичайним ситуаціям, зокрема дослідженню ризиків, інформаційному забезпеченню прийняття рішень, праці в особливих умовах. Як наслідок, залишаються недостатньо дослідженими комплексні характеристики державного управління в умовах надзвичайних ситуацій: нормативно-правове забезпечення, досвід зарубіжних країн в умовах

євроінтеграційних перетворень, типові алгоритми дій органів управління Державної служби надзвичайних ситуацій в умовах надзвичайних ситуацій; чинники, що впливають на ефективність і надійність державного управління в умовах надзвичайних ситуацій, медико-санітарні наслідки й заходи з оперативного управління ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій.

Сформульовано авторське визначення терміна *“характеризація державного управління в умовах надзвичайних ситуацій”* як використання комплексного підходу в діяльності суб’єктів управління при створенні правових, організаційних, технічних і фінансових основ системи державного управління в умовах надзвичайних ситуацій, що дозволяє побудувати сучасну систему попередження, запобігання, профілактики, контролю, встановлення нових норм щодо виникнення надзвичайних ситуацій, змішування різної потенційної небезпеки й залучити необхідні ресурси інфраструктури, технології, кваліфіковані кадри, а також поняття *“трасування державного управління в умовах надзвичайних ситуаціях”* як діяльність суб’єктів управління, спрямовану на жорсткий покроковий процес вироблення керівних впливів на керовані підсистеми з метою досягнення максимальної ефективності дій за певних умов відповідно до отриманого завдання з вищого рівня управління процесом узгодження дій системи за місцем, часом, виконавцями, ресурсами, яка вказує на послідовність дій у складних ділянках трасування з контролюванням результату з векторизації ланцюга та правил трасування.

2. Аналіз основних цілей, завдань, принципів і методологічних засад державного управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях показав, що головним для суспільства й тим самим для державного управління є створення, підтримання й поліпшення умов для вільної, спокійної, безпечної життєдіяльності людей, налагодження раціональних взаємовідносин між особистістю, суспільством і державою.

Цілі державного управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях повинні виходити з об’єктивних закономірностей і тенденцій

суспільного розвитку й діяльності людей, бути соціально мотивованими, науково обґрунтованими, системно організованими й включати в певній послідовності цілі стратегічні, тактичні й оперативні, загальні і часткові, головні й забезпечувальні, кінцеві й проміжні, віддалені, близькі й безпосередні тощо, ресурсно забезпеченими як з інтелектуального, так і з матеріального боку, ґрунтуватися на реальному потенціалі.

Основні завдання державного управління у сфері захисту населення від надзвичайних ситуацій визначають процес її функціонування в цілому, потребують певної суттєвої конкретизації й характеристикації, які дозволять визначити завдання окремих підінститутів (підсистем) і встановити критерії діагностичності їх досягнення.

Було з'ясовано, що принцип об'єктивності державного управління є відправним і зумовлює необхідність урахування в усіх управлінських процесах вимог об'єктивних закономірностей і реальних можливостей суспільних сил. Відповідно державне управління процесами захисту населення в надзвичайних ситуаціях здійснюється на загальносистемних принципах.

Аналіз методів державного управління дозволив висвітлити виробничі, соціальні, організаційні, технічні й природні об'єкти, що нас оточують і є небезпечними для людини й навколишнього природного середовища. У зв'язку з цим підхід до об'єктів управління як до складних систем виражає одну з головних особливостей сучасного етапу розвитку суспільства, тому системний аналіз застосовується як засіб зведення складної проблеми до взаємозв'язаної ієрархії простіших завдань, доступних для вирішення формальними методами. Для вирішення державноуправлінських проблем до системного аналізу мають бути включені такі методи, як: системно-процесний і системно-діяльнісний, які поєднують в собі взаємодоповнюючі методи структуризації, характеристикації й оптимізації та були спрямовані на послідовне зменшення невизначеності у вирішенні більшості завдань й дозволили побудувати алгоритм "трасування державного управління у сфері

захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій”. Метод узагальнення опрацьованих матеріалів застосовувався під час формулювання висновків, рекомендацій. Використання сукупності цих та інших методів і прийомів дало змогу забезпечити всебічність вивчення досліджуваної проблеми й достовірність висновків.

3. Висвітлення вітчизняного досвіду державного управління процесами захисту населення в надзвичайних ситуаціях дозволив з’ясувати, що державне управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях поступово формувало державну політику в галузі національної безпеки, у цілому успішне забезпечення захисту населення й територій надзвичайних ситуаціях природного і техногенного характеру, але існування на законодавчому рівні трьох державних систем, дві з яких є єдиними, будуються за однаковим територіально-виробничим принципом, мають практично єдині координуючі й постійні органи управління, сили й засоби та певним чином дублюють одна одну, показує на недосконалість системи державного управління у сфері цивільного захисту.

Аналіз зарубіжного досвіду показав, що в країнах дальнього зарубіжжя системи захисту населення від надзвичайних ситуацій давно склалися, функціонують і координуються Головним комітетом Північноатлантичного альянсу (від англ. North Atlantic Treaty Organization – NATO) з планування дій на випадок надзвичайних ситуацій. До його складу входить вісім комітетів: планування людських і матеріальних ресурсів, промислових ресурсів, постачання паливно-мастильних матеріалів, морських перевезень й ін. Організаційна структура системи захисту населення від надзвичайних ситуацій країн Північноатлантичного альянсу здебільшого однакова. Загальне керівництво системою захисту населення від надзвичайних ситуацій виведене на певні міністерства. Організація систем керування передбачає розподіл території країн на округи, підокруги, зони й райони цивільного захисту. Сталі системи захисту населення від надзвичайних ситуацій створені у Фінляндії, Швеції, Норвегії, Данії, Ізраїлі, США, Канаді, Німеччині,

Франції, Нідерландах, Швейцарії, Австрії, Японії, Італії, Австралії. У цих країнах добре налагоджене навчання персоналу й населення, виділяються значні асигнування й засоби. Усебічне міжнародне співробітництво, що намітилося, виявилось у створенні багатьох міжнародних органів для взаємодії систем захисту населення від надзвичайних ситуацій європейських держав для ліквідації наслідків глобальних надзвичайних ситуацій.

РОЗДІЛ 2

ДЕТЕРМІНУВАННЯ СИСТЕМНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАХИСТОМ НАСЕЛЕННЯ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

2.1. Характеристика надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру

На межі XX і XXI століть процеси формування взаємозалежного у своїх частинах загального соціуму як стійкої соціальної спільноти, що характеризується єдністю умов життєдіяльності людей, різко прискорилися й стали набувати планетарних масштабів. У науковій і суспільно-політичній літературі цей процес отримав назву глобалізації. Онтологічне коріння об'єктивних процесів глобалізації сягають у фундаментальні зміни матеріальних основ життя суспільства, які відбулися на планеті до другої половини XX ст. Науково-технічний прогрес, з одного боку, різко підсилив промисловий, технологічний, воєнно-технічний потенціал людства, а з іншого – змусив заговорити про глобальні проблеми екстремальних викликів і загроз.

Сьогодні в цьому глобальному арсеналі нагальних проблем людства особливе місце посідають НС соціально-політичного характеру: війни, громадська непоко́ра, тероризм, злочинність. У зв'язку з чисельними терористичними актами й виникненням військових конфліктів на Балканах і Близькому Сході гостро постає проблема надання гуманітарної допомоги значним контингентам постраждалого населення. До речі, слід сказати, що Україна є постійним учасником різноманітних гуманітарних місій з надання гуманітарної допомоги, про що мова буде йти більш детально в наступних розділах.

Населення страждає не тільки від наслідків військових дій, а й значною

мірою від катастрофічної нестачі питної води, харчів, медикаментів і відсутності медичної допомоги. А такі постійні супутники катастроф і стихійних лих, як розгубленість, паніка, страх й безпорадність цілковито позбавляють людину здатності до само- і взаємодопомоги, яка вкрай необхідна постраждалим.

Сучасне суспільство несе значні людські втрати внаслідок природних катаклізмів (наприклад, цунамі й землетрусів), які важко попередити завчасно та ліквідація наслідків яких неможлива без світової кооперації сил порятунку під егідою ООН і Червоного Хреста. Унаслідок чого перед міжнародною спільнотою постає проблема створення єдиних науково обґрунтованих принципів і технологій надання гуманітарної допомоги в осередках катастроф з великою кількістю постраждалих.

За даними ООН, тільки останні 20 років 1 млрд. жителів землі постраждали внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, 3 млн. осіб загинуло. НС з медико-біологічними наслідками становлять 2–3 % від загальної кількості НС, а кількість постраждалих у цих НС сягає 93 % від загальної кількості постраждалих.

Щорічно в різних країнах відбуваються потужні руйнівні землетруси, які призводять до масової загибелі людей і руйнувань: у Китаї (1976, 2008), Вірменії (1988), Туреччині (2000, 2006), Бразилії (2006), Індонезії (2007), Чилі (2007). Землетрус силою 4 бали за європейською 12-ти бальною шкалою MSK-64 стався 25 грудня 2007 року в північній частині України в м. Кривий Ріг. Значна територія України сейсмічно небезпечна. Землетруси силою понад 6 балів можуть виникнути на площі близько 123 тис. км² з населенням понад 11 млн. осіб. У сейсмічному відношенні найбільш небезпечні області України – Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька, Одеська та АР Крим [24].

Повені, які прокотилися в минулі роки багатьма країнами Південно-Східної Азії (2004-2008), Аргентиною (2006, 2007), Німеччиною і Чехією (2006), Грецією, Болгарією й Туреччиною (2006), Мексикою (2007),

спричинили надзвичайні ситуації, загибелі й поранення людей, руйнування будівель, житла, мостів і споруд. За даними ООН, за останні десять років у всьому світі від повені постраждало понад 200 млн. людей [24].

В Україні повені посідають перше місце серед відомих нам стихійних лих. Через рясні опади можливі повені, як, наприклад, це трапилося в Закарпатті в 1998, 1999, 2001 рр., а також у Прикарпатті у 2008 р., які за масштабами були визнані надзвичайними ситуаціями державного рівня.

В Україні експлуатують 1087 водоймищ, загальним об'ємом понад 55 млрд. м³, понад 27 тис. ставків, 7 великих каналів загальною довжиною майже 2000 км, 10 водоводів великого діаметра. Понад 20 тис. водозбірних споруд забезпечують зрошування 2,5 млн. га сільськогосподарських угідь, пробурено більше ніж 110 тис. свердловин для питної води й обладнано понад 2 млн. шахтних колодязів. Гідротехнічні споруди спільного користування розташовані в складних гідротехнічних умовах, експлуатуються 30–40 років і потребують значних зусиль і коштів для утримання їх у відповідному технічному стані [10].

На території України можливі катастрофічні затоплення унаслідок руйнування гребель, дамб, водопропускних споруд на 12 гідровузлах та 16 водосховищах Дніпра, Дністра, Південного Бугу, Сіверського Дінця тощо. Їх загальна площа може досягнути 8294 км², куди потрапляють 536 населених пунктів і 470 промислових об'єктів (зокрема хімічні, АЕС тощо). Тривалість повеней (затоплень) може досягати 7–20 діб і більше. При цьому можливе затоплення не тільки 10–70 % сільгоспугідь, але й великої кількості техногенно небезпечних об'єктів [24].

У межах України підтоплення є найбільш поширеним небезпечним екзогенним геологічним процесом, що охоплює до 30 % території. Останні 30 років рівнинна частина території України є зоною регіонального розвитку процесів підтоплення й погіршення екологічних і соціально-економічних умов життєдіяльності. Активізація цього процесу почалася з 1981 року, охопивши приблизно 10,1 тис. км², продовжується сьогодні й становить

близько 129,6 тис. км². Від процесів підтоплення потерпають до 12–16 млн. осіб.

Залишається актуальною для України й проблема захоронення та знешкодження відходів виробництва. На сьогодні їх накопичилося понад 2,3 млрд. тонн, у тому числі відходів 1–2 класу небезпеки.

В Україні майже 1200 відвалів вугільної промисловості, з яких понад 300 постійно горять, забруднюючи повітря газом і пилом. У зонах їх небезпечного впливу проживає понад 10 тис. людей.

Щорічно на шахтах вугільного басейну України трапляються великомасштабні аварії із людськими жертвами, про найбільш резонансні з них інформація наведена в таблиці 2.1.1.

Таблиця 2.1.1

Аварії на шахтах України 1991–2015 рр.

Назва шахти	Рік	Кількість загиблих	Кількість постраждалих
"Южнодонбасская" № 1	29.06.1991	32	6
"Суходольська-Восточная"	09.06.1992	63	37
Шахта ім. Скочинського	21.08.1992	17	48
	04.04.1998	63	51
	28.11.2001	6	
	08.08.2009	13	
Шахта „Рассвет“	06.03.1994	16	5
Шахта Славяносербська	30.09.1994	30	27
Шахта ім. Засядька	18.11.2007	106	138
	01.12.2007		
	02.12.2007		
	24.05.1999	50	49
	19.08.2001	55	33
	31.07.2002	20	
	20.09.2006	13	
Шахта „Славяносербська“	30.09.1994	6	
Шахта ім. XIX съезда КПСС	16.08.1998	24	4
Шахта ім. Баракова	11.03.2000	80	7
Шахта „Краснолиманська“	21.01.2001	9	17
	19.07.2004	37	
	23.05.2008	11	
Шахта ім. Кірова	06.05.2001	10	37
Шахта „Україна“	07.07.2002	35	49
Шахта ім. К. Маркса, м. Донецьк	08.06.2008	11	
м. Краснодон Луганської обл.	04.19.2008	6	
	29.07.2011	28	
м. Макіївка	30.07.2011	11	
м. Донецьк (ІНВХ)	07.02.2012	7	

Результати паспортизації, проведеної в Україні, та інструментальні спостереження свідчать про реальну загрозу одночасного руйнування технологічного обладнання Канівського, Дніпродзержинського, Каховського й Запорізького шлюзів. Особливо небезпечна ситуація склалася на Запорізькому шлюзі.

На території України накопичено 13 500 тис. т. непридатних або заборонених для використання хімічних засобів захисту рослин. Значна частина об'єктів, де вони зберігаються, непридатна для цього. Могильники біля с. Джурин Шаргородського району Вінницької області, у якому зберігається 1024 тонни цих засобів, перебувають у занедбаному стані, без охорони, обслуговування й огорожі. Подібні проблеми існують у Київській, Кіровоградській, Закарпатській, Львівській і Черкаській областях [10].

Значно погіршився стан водопровідно-каналізаційної системи. Четверта частина водопровідних і каналізаційних споруд практично відпрацювала термін амортизації. Закінчився ресурс половини насосних агрегатів. Кількість аварійних водогінних мереж зросла у п'ять разів, а каналізації – у три рази. Кількість аварій на один кілометр мережі становить дві аварії на рік, що значно перевищує рівень аварійності в країнах Європи.

Реальна загроза самознищення людства знайшла відображення у відомому маніфесті Б. Рассела та інших учених, якими було створено моделі глобальної зміни клімату “ядерної зими”, тому радіаційно безпечна життєдіяльність є однією із головних цілей суспільства, при цьому найважливішим фактором такої безпеки будь-якої держави є медико-соціальне забезпечення населення.

У 1896 році французький фізик Антуан А. Беккерель, досліджуючи властивості солей урану, уперше відкрив радіоактивне випромінювання і його здатність проникати крізь непрозорі перегородки. Ця подія ознаменувала початок ери атомного ядра, ери нового ступеня цивілізації, що обіцяла людству безмежні резерви енергії, достатні для здійснення найсміливіших задумів на користь прогресу [145].

Проте найбільші відкриття вчених у століття глобальних потрясінь (Перша світова війна, Жовтневий переворот, Велика Вітчизняна війна) були використані в першу чергу з військовою метою. Результат – руйнування Хіросіми й Нагасакі, сотні тисяч потерпілих безвинних людей; мирні випробування ядерної зброї – знову потерпілі; термоядерна вдосконалена зброя знищення життя на Землі.

Прогрес ядерної зброї та атомної енергетики у світі в післявоєнний період проходив як змагання двох наддержав СРСР і США – гонки озброєння, холодної війни та “ядерної зими”. Перший і, можливо, найдраматичніший епізод гонки озброєння був пов'язаний з атомною зброєю.

У 1945 році США опинилися єдиною ядерною державою у світі. У ході війни з Японією були випущені атомні бомби над японськими містами. У 1953 році в СРСР успішно пройшла перші випробування водневої бомби. 32-річний академік фізик-термоядерник А. Сахаров вважав, що рівновага страху допомогла врятувати мир від нової світової війни. Політики використовували грізну зброю для досягнення своєї політичної мети, використовуючи людей як політичний інструмент.

У 1986 році планету потрясає перший в історії людства вибух мирного атомного реактору. Знань про дію радіоактивного випромінювання на людину, окрім відомостей про патологічні процеси, не було. І знову мирне населення розраховувалося своїм життям за недалекоглядність учених від політики й продовжує розраховуватися, тому що сьогодні змінився тільки характер політичних носіїв, а інструмент управління залишився таким самим.

Знову й знову люди стають заручниками політичної боротьби. У Конституції України записано, що джерелом влади є народ, який передає її органам влади, що формується волею народу через процедуру виборів. Держава у свою чергу повинна забезпечувати права й свободи громадян, охороняти їх власність, захищати від загроз [53].

Історичний аналіз розвитку “радіоекологічного” етапу (з 1945 року по теперішній час) дає низку прикладних висновків: 1) наукове встановлення

причиново-наслідкового взаємозв'язку між патологією і дією іонізуючих випромінювань, як у нашій країні, так і за кордоном, виявилось заручником політичної, соціальної та економічної ситуації; 2) режим таємниці як у нашій країні, так і за кордоном відносно вивчення біологічної дії іонізуючого випромінювання й обмеження дозволу на інформацію в галузі медицини в колишньому СРСР (її епідеміологічних аспектів) несприятливо вплинув на розвиток медицини та екології й поставив її “за критикою”, виключивши таким чином широку дискусію й усебічні дослідження в цій галузі.

На жаль, багатьом авторам не вдається уникнути тенденційності в спростуванні або затвердженні радіаційно-детермінованих тих або інших ефектів [31; 58; 108].

На наш погляд, винятком у цьому плані є праці японських дослідників. Традиційні культурологічні особливості японців не дозволяють їм робити спекулятивні висновки, тому японські праці про медичні та екологічні наслідки атомних бомбардувань відрізняє висока об'єктивність.

У результаті атомних бомбардувань Хіросіми 6 серпня 1945 року загинуло 140 000 чоловік, постраждало 352 000 чоловік. 9 серпня 1945 року в результаті атомного бомбардування Нагасакі загинуло 73 884 особи, а 74 909 – отримало тяжкі поранення. На 31 березня 1995 року в Японії залишилося живими 328 629 хібакусі (постраждалих від атомних бомбардувань). Утворившись у результаті атомного вибуху, хмара, яка складалася з радіоактивного попелу, випала у вигляді “чорного дощу”. У Хіросімі в радіусі 500 метрів від епіцентру вибуху доза миттєвого випромінювання становила 35 Гр [187].

Особливості радіаційного впливу атомних бомбардувань (миттєвість реалізації основної частини енергії іонізуючого випромінювання, наявність нейтронного випромінювання, незнання постраждалих про ядерний характер вибуху) визначили й характер радіологічного захисту, здійсненого за принципом “посередніх контрзаходів”, коли захід не може змінити дозу

опромінення, якість життя і тим самим знизити вірогідність реалізації несприятливих ефектів опромінення [186].

Повільна реакція влади Японії на подолання наслідків ядерних вибухів не давала змоги вченим займатися вивченням впливу іонізуючого випромінювання на життя та здоров'я людей.

Так, тільки через 7 років після атомних бомбардувань ученим N.Izums (1964) та дослідникам Нагасакського університету влада дозволила займатися вивченням впливу атомної бомби на учнів, які перебували 9 серпня 1945 року на відстані 2–4 км від епіцентру вибуху. При дослідженні інтелекту в дітей за методом Sakakibara з математики й мови, опромінені діти виявили більш низький рівень IQ та здібності з математики й мови в усіх класах [59]. При цьому влада не створила жодної комісії із запобігання наслідкам атомних бомбардувань хоча б у дітей.

Американські дослідники пішли шляхом психологізації ефектів застосування ядерної зброї й у праці “Смерть у житті: ті, хто вижив у Хіросімі” 1967 року зробили висновок про те, що катастрофи викликають тривалі психічні порушення. Такі стани були кваліфіковані як “синдром тих, хто вижив” (survivor syndrome). Психічні стани в цих випадках коливаються від “зомбіподібного психічного заціпеніння” (zombie – like psychic naming) до сильних змін особистості в цілому. R.G. Lifton у 1974 році на своєму досвіді медичних досліджень у Хіросімі запропонував нову парадигму людської поведінки: процес “психічного заціпеніння” як наслідок сучасного технологічного населення та абсурдної смерті [113; 121].

У праці “Психологічні рани внаслідок атомної бомби” зазначено, що руйнування, до яких призвело атомне бомбардування Хіросіми й Нагасакі, зумовили подовження психологічної проблеми для їх жертв. Багато з них загубили притулок, не могли влаштуватися на роботу, страждають від нічних кошмарів, депресії та гніву. Ці проблеми сталися одноразово й назавжди стерли з обличчя землі всі соціальні структури – сім'ю, робочі місця, школи, установи, лікарні й будинки. Понад 40% популяції померло протягом перших

трьох місяців. Бомбардування викликали всебічне “психічне заціпеніння”: дотик того, що вони завжди будуть ніким іншим як тими, хто пережив бомбардування [31].

У 1948 році на питання “Чи повинні США спокутувати провину із застосування атомної зброї, а також надавати медичну й соціальну допомогу жертвам?” більшість американців, у тому числі й тих, які працюють у Японії, відповіли категорично “ні”. І тільки під тиском соціальної думки вони змінили своє ставлення. Однак грошей, виділених на наукові дослідження (\$ 1 млн. на рік у 1948 р., що співвідноситься \$ 5.2 млн. у 1992 р.) та на лікувальні заходи (\$ 300 тис. на рік), здалося явно недостатньо, але й ці гроші були виділені урядом Трумена тільки на програму з вивчення біологічних ефектів опромінення з центром в Окріджі (штат Тенісі). Боротьба за дослідження у Японії призвела до створення АВСС (1948 р.) трьох центрів досліджень: у Хіросімі, Нагасакі, Куре (контрольне місто). У 1975 р. АВСС перетворилося на RERF (Radiation Effects Research Founditin) контроль і фінансування підтримки якого здійснюється на паях з Японією [114].

У 1950 році Фонд вивчення дії радіації в Хіросімі й Нагасакі почав довготривалий проект “Вивчення тривалості життя”, основною метою якого було дослідження можливого прискорення старіння внаслідок дії іонізуючого випромінювання. У 1978 р. за проектом “Вивчення тривалості життя” в Нагасакі було ідентифіковано 26 678 осіб, які представляли собою репрезентативну групу мешканців Нагасакі, що зазнали впливу атомного бомбардування [122].

На ведення нормального способу життя населення впливав термін “невроз атомної бомби”, який використовувався для опису стану боязні раку та самої “хвороби атомної бомби” в поєднанні із занепокоєнням порівняно із симптомами, які проявлялися після опромінення та іноді робили людей прикутими до ліжка. Дослідження, які проводилися серед хібакусі, показують, що “невроз атомної бомби” можливо охарактеризувати як

нестійкий внутрішній баланс між необхідністю мати симптоми і хвилюючим зв'язком цих симптомів зі смертю та вмиранням [25].

Таким чином, велика частота симптомів у постраждалих, які перебували ближче до епіцентру вибухів, одночасно з фізичними порушеннями пояснюється більшим психологічним навантаженням, а також соціально-економічним впливом вибухів. Атомні бомбардування призвели до дезінтеграції суспільства, психологічного й духовного стресу, а також скорочення тривалості життя.

У 1992 році у Японії на міжнародній конференції “Вплив радіації внаслідок атомних бомбардувань на людину” було відмічено, що до теперішнього часу вплив іонізуючого випромінювання на здоров'я та психологічні наслідки атомних бомбардувань залишається незрозумілим.

При вивченні проблеми реадaptaції постраждалих від атомних бомбардувань у Хіросімі ми звернули увагу на комплекс, який складається з пов'язаних між собою геріатричних проблем, наслідків війни та впливу атомної бомби. Епідеміологічні дослідження серед тих, хто пережив атомні бомбардування, у рамках програми RERF “Вивчення здоров'я дорослих” показали, що відстань від епіцентру 2 км при атомному бомбардування та симптоми гострого променевого ураження є визначеними факторами психологічного стану жертв аж після 50 років.

На 5-ій координаційній нараді, а також нараді центрів, які співпрацюють з ВОЗ, встановлено сильний зв'язок з опроміненням унаслідок атомного вибуху, який пов'язаний із затримкою росту в молодих літах у тих, хто пережив атомні бомбардування (за винятком тих, хто вижив після опромінення *in utero*).

Однак у Японії є й принципово інший погляд, який не збігається з офіційною оптимістичною думкою RERF та інших міжнародних організацій про стан здоров'я жертв атомних бомбардувань.

Так, на Постійному народному трибуналі (Вена) 12–15 квітня 1999 року було підкреслено, що японській уряд, а також RERF недооцінюють та

ігнорують радіаційне ураження населення, а зараз заперечують та ігнорують ураження у постраждалих унаслідок Чорнобильської катастрофи заради цілей ядерної політики. Згідно з даними Дослідницького комітету жертв атомних бомбардувань шпиталю Hunan Chuо (Осака, Японія), частота розладів загального розладу здоров'я у тих, хто пережив атомні бомбардування, у 6–13 разів вища, ніж у контролі. Цей факт свідчить про те, що розлади загального здоров'я також треба відносити до радіаційних ефектів, RERF також це визнав [181].

Аналіз досліджень показав, що Хіросіма й Нагасакі стали випробувальним полігоном для розвитку атомної зброї США, а діяльність спільного японсько-американського дослідницького центру ABCC/RERF спрямована на недооцінку ролі радіаційних уражень у жертв атомних бомбардувань в розвитку ядерної політики, а також прийняття стандартів радіаційного захисту, прийнятих про-ядерними групуваннями, а МАГАТЕ використовує результати недооцінки радіаційних ефектів у Хіросімі й Нагасакі для наступної недооцінки їх у Чорнобилі. Протягом 1985–1990 рр. було обстежено 1 233 жертв атомних бомбардувань, встановлено значне погіршення здоров'я цього контингенту порівняно зі стандартною японською популяцією, а також ці дослідження дозволяють пов'язати походження хвороби “ген баку-бура-бура” з радіаційним впливом. RERF вважає, що частота симптомів хвороби “ген баку-бура-бура” особливо поширена серед тих, хто пережив атомні бомбардування і хто мав симптоми гострої променевої хвороби, і досягає 60–70 %. Низка хвороб у постраждалих унаслідок Чорнобильської катастрофи, що, на думку МАГАТЕ, зумовлені лише психологічним стресом і соціально-економічними проблемами, схожі на “хронічну хворобу атомної бомби”, для якої встановлені кореляції з радіаційним впливом. Порушення здоров'я в тих, хто пережив атомні бомбардування в Хіросімі й Нагасакі, постраждалих у результаті Чорнобильської катастрофи, а також осіб, які мешкали поблизу випробувальних полігонів і різноманітних ядерних об'єктів, схожі.

Таким чином, повільна реакція влади Японії щодо виявлення впливу вибуху атомної бомби на стан здоров'я японців і їх якість життя призвела до розладу розуміння медико-соціальних проблем нації.

У свою чергу, на Атолі Бікіні в південній частині Тихого океану 1 березня 1954 року відбувся термоядерний вибух. У більшості людей, крім зовнішнього впливу γ - та β -випромінювання у долетальних дозах, відмічалось проникнення в організм людини радіоактивних речовин. На відміну від цього, при вибухах атомних бомб у Хіросімі й Нагасакі проникнення радіоактивних речовин в організм людини були незначними. Експозиційні дози γ -випромінювання, впливу яких підлягли 267 осіб, перебували в межах 20–260 Р. Було показано, що мінімальна летальна доза для людини при впливі іонізуючого випромінювання від продуктів ділення при ядерному вибуху дорівнює 225 Р. Досвід Маршаллових островів змусив переглянути величини LD50, які раніше становили 400–450 Р, не менше значення, складаючи приблизно 350 Р γ - випромінювання радіоактивних опадів. У найбільш серйозно уражених осіб на Маршаллових островах спостерігалися симптоми ураження іонізуючого випромінювання протягом двох днів і минулися без лікування. У цих же людей у подальшому повільно розвинулися ускладнення здоров'я. Відмічено, що синдром ураження центральної нервової системи (для розвитку якого потребуються дози близько 6 000 Р та вище, не спостерігався у японців Хіросіми й Нагасакі і тим більш був відсутнім у мешканців островів [169]. Більше ніяких даних про стан здоров'я постраждалих на Маршаллових островах у доступній літературі знайти не вдалося. Це підтверджує те, що уряду вигідно замовчувати правдиву інформацію щодо негативних наслідків іонізуючого випромінювання на стан здоров'я та якість життя людей на користь розвитку ядерної енергетики.

Також перший атомний реактор виробничого об'єднання (ВО) “Маяк”, розташованого в 100 км від м. Челябінська на Південному Уралі, почав працювати в липні 1948 року, а радіохімічний завод з виробництва плутонію

для військових потреб – у грудні 1948 року. У той же час проблеми утилізації радіоактивних відходів не були вирішені, що й призвело до двох великих аварій (1957 р. і 1967 р.).

Поки життя й охорона здоров'я від несприятливого впливу довкілля тривалий час була предметом розгляду в межах загального захисту економічних інтересів суспільства, у перші роки після запуску ВО “Маяк” радіоактивні відходи скидалися прямо в річку Теча. З 1949 р. по 1956 р. було скинуто 76 мільйонів м³ радіоактивних відходів загальною активністю 2,75 мКи. 124 000 осіб, які мешкали на берегах річок Теча та Ісеть, постраждали від зовнішнього і внутрішнього опромінення. Найбільш високі дози іонізуючого випромінювання отримали 29 000 мешканців селищ, розташованих повз річок Теча, особливо в період максимальних скидів відходів з 1950 по 1952 рр. [18].

29 вересня 1957 р. на одному з резервуарів з відходами відбувся вибух, який призвів до викиду 20 мКи радіоактивних речовин, – Киштимська аварія. Із цих викидів близько 18 мКи радіонуклідів випали в районі вибуху, останні піднялися вітром у повітря й випали за напрямом вітру, що призвело до формування так званого Східноуральського радіоактивного сліду. Число постраждалих у низці районів Челябінської, Свердловської й Тюменської областей досягло 270 000 осіб [18].

Весною 1967 р. відбувся другий вибух радіоактивних речовин на берегах озера Карачай, яке було відкритим сховищем рідких радіоактивних відходів. Під радіоактивне забруднення потрапила територія площею 2700 км², на якій були опромінені 41 000 осіб.

У результаті трьох трагічних подій на Уралі підвищеному опроміненню підлягли близько 500 000 осіб. Якщо вибух 1957 р. був результатом грубих технічних прорахунків, то скид високорадіоактивних вод без очищення був санкціонований у 1949–1952 рр. Медико-соціальні та екологічні наслідки діяльності атомних виробництв усієї сукупності закордонних атомних держав значно менші за ті, що значилися в колишньому СРСР і спеціально

приховувалися владою. У колишньому радянському союзі до Чорнобильської катастрофи відбулося три ядерні аварії: поблизу Киштіма й Челябінська в Уральських горах між 1949 і 1967 рр., у результаті яких постраждало близько півмільйона людей. Основним психологічним ефектом цих аварій є антиядерні позиції і так званий передбачений (anticipatory) стрес [170].

Крім аварійного опромінення, люди, які мешкали в околицях місця ВО “Маяк”, були опромінені внаслідок так званих технологічних (неаварійних) викидів, у результаті яких найбільше значення мали радіоактивний йод і плутоній. На Східному Уралі дозоутворюючим радіонуклідом став ^{90}Sr , а для випадку до річки Теча – ^{90}Sr і ^{137}Cs .

Необхідно зазначити, що перші медичні огляди постраждалого населення були організовані лише після другого вибуху в 1967 р. У 1968 р. почали створювати реєстр. Найбільш тяжка радіаційна небезпека була в населених пунктах біля берегів р. Теча (28 000 мешканців). Дві тисячі людей були опромінені в дозах понад 1 Гр. Близько 7 500 осіб – переселенці з 20 населених пунктів – зазнали сумарного зовнішнього і внутрішнього опромінення в дозах 0,035 – 1,7 Зв. У 1951 р. на присадибних ділянках біля річки в с. Метліно потужність γ -випромінювання становила $3,5 \text{ Р/г}^{-1}$, а на вулицях і в будинках – $10\text{--}15 \text{ мР/г}^{-1}$ [72].

Аналізуючи результати вивчення наслідків радіаційних аварій на Південному Уралі, можна відмітити, що на постраждалих вплинуло хронічне опромінення у відносно малих дозах. При цьому в популяції мають значення етнічні відмінності, що може впливати на епідеміологічну характеристику наслідків цієї радіоекологічної катастрофи.

Таким чином, невирішення проблем щодо подолання наслідків аварії на Південному Уралі свідчить про недосконалість діяльності державних органів управління у сфері фізико-технічних і медико-соціальних структур: по-перше, не було розроблено прийнятний варіант організаційної структури в цих напрямках і, по-друге, належним чином не були визначені повноваження цих органів під кутом зору максимальної їх корисності для постраждалого

населення. Також на той час у законодавстві не було детально регламентовано адміністративну процедуру заборони екологічно небезпечної діяльності.

28 березня 1979 року на атомній станції Три-Майл-Айленд (Three Mile Island), Пенсільванія (США) відбулася одна з найгірших криз протягом 22-річної історії ядерної енергетики США. Основними причинами аварії були несправними водяні насоси й системи контролю, помилки оператора в управлінні системою аварійного охолодження. У результаті аварії в навколишнє середовище було викинуто $9.25 \cdot 10^{10}$ мБк (2,5 мКи) радіоактивних благородних газів і $55,5 \cdot 10^4$ мБк (15 Ки) радіоактивного йоду. Потужність доз опромінення в приміщенні реакторної зали сягнула 300 Гр/ч^1 , а поза АЕС – $4,10^{-5} \text{ Гр/4}^{-1}$. Загальне число евакуйованих із 15-мільйонного радіуса біля АЕС склало 50 000 сімей, або 144 000 осіб [188]. У 1985 р. АЕС Три-Майл-Айленд поновила роботу, що викликало незадоволеність населення. Цій ядерній аварії і її наслідкам присвячено багато досліджень. Однак у доступній літературі представлені лише дані, кваліфіковані як соціально-психологічні наслідки цієї аварії.

Аналіз досліджень показав, що працівники станції зазнали більше періодів розладнання психоемоційного стану протягом аварії, були більш деморалізовані, відчували більшу загрозу їх фізичному здоров'ю та більш публічної ворожості, менше довіряли владі й були менш визначені відносно свого професійного майбутнього. У співробітників станції також виявлялася більшвисока й стійка деморалізація, ніж у звичайній популяції. Отримані результати залежали й від професійного рівня, освіти, віку, статі та сімейного статусу.

Порівнюючи ефекти техногенних катастроф (на прикладі аварії на Три-Майл-Айленд) зі стихійним лихом, А. Baum et al., (1983) зазначали, що перші мають більш подовжені наслідки, уражають людей на більш далеку відстань від самої катастрофи, а також являють собою інші типи загроз, ніж природні катаклізми. Аварія на Три-Майл-Айленд є прикладом того, як може зростати

загальний стрес серед людей, які мешкають поблизу підприємств енергетичного циклу. На їх думку, хронічний стрес був і залишається проблемою для багатьох резидентів, які мешкають поблизу енергетичних станцій.

Таким чином, психологічний стрес був зумовлений як аварією, так і рішенням про поновлення роботи АЕС Три-Майл-Айленд. Влада не звертала уваги на роль психології в оцінках стану навколишнього середовища й облік, який був рекомендований при проведенні національної політики відносно навколишнього середовища. R.Goldsteen et al. (1989) серед соціально-психологічних наслідків аварії на Три-Майл-Айленді виділили недовіру владі щодо аварії, її рішенням, включаючи резолюції влади, відчуття загрози здоров'ю, а також дистрес.

Американські психоаналітики переконані, що результати досліджень наслідків природних катастроф не можуть умовно перекидатися на такі технологічні катаклізми, як аварія на Три-Майл-Айленд. За їх припущенням, катастрофа для жертв технологічних аварій може бути нескінченною через тривалий латентний період між впливом і маніфестацією захворювань [114; 122].

У той же час економічний фактор (безробіття) суттєво впливав на ступінь поведінкових розладів. M.A.Dew et al. (1987) дійшли до висновку, що довготривалі наслідки на Три-Майл-Айленд ідентичні ефектам безробіття [114].

Втрата довіри до експертів разом з “порушенням надій” на сучасному рівні розглядається як теорія віктимізації – формування жертви.

У квітні 1986 року трапилася аварія на Чорнобильській АЕС, яка призвела до радіоактивного забруднення прилеглої території, повітряного середовища, поверхневих і ґрунтових вод, що спричинило вилучення з господарського обігу 180 тис. га сільськогосподарських угідь і 157 тис. га лісів. У Національному докладі України (2006) зазначено, що в навколишнє середовище було викинуто близько 300 мКи, забруднено 50500 км² території

України, де мешкають понад 2,4 мільйона чоловік. Загальна кількість викинутих із реактора радіоактивних речовин становила близько 90 мКи.

Основним джерелом радіаційної небезпеки на цих територіях є радіонукліди, які містяться в ґрунтах і водах. Для аварії на Чорнобильській ЕАС, як і для всіх техногенних великомасштабних надзвичайних ситуацій, характерні довготривалі екологічні й медико-соціальні наслідки, а особливо довготривалі соціально-психологічні наслідки, які відстежуються в динаміці за 1986 – 2015 рр. і впливають на формування здоров'я постраждалого населення.

У ході наукового вивчення соціальних, психологічних і медичних наслідків Чорнобильської катастрофи, яке розпочалося наприкінці 80-х - на початку 90-х рр., науковцям Білорусії, Росії й України вдалося започаткувати соціологічний моніторинг соціальних процесів, що відбуваються в радіаційно забруднених і прилеглих регіонах.

Результати спостережень, зокрема, показали, що мешканці радіаційно забруднених територій опинилися в стані “соціальної дезадаптації”, що проявляється у формі “втєчі у хворобу”, високому рівні тривоги, фіксації на переживаннях, що травмують психіку, соціальній апатії. За 1990–1994 рр. уявлення про “радіаційний ризик” утратило свою гостроту, перетворилося на латентний фактор життєдіяльності, поступившись місцем “соціальному ризику” (відчуттю реальної загрози виникнення громадської війни, голоду, безробіття тощо). Виявлено залежність сприйнятливості “радіаційного ризику” від віку, статі, освіти, місця проживання. Він здається “високим” особам у віці від 30 до 40 років, жінкам, особам з вищою освітою, мешканцям міст, а “незначним” – людям молодого (до 21 року) й похилого (понад 60 років) віку, чоловікам, тим, хто має освіту, меншу за повну середню, селянам, 70% опитуваних вважають компенсацію радіаційного ризику недостатньою.

Відносно низька собівартість атомної електроенергії та постійно зростаючі потреби в ній сприяли швидкому розвитку атомної

електроенергетики в Україні. У 1991 році, коли Україна стала незалежною державою, працювало 15 енергоблоків на п'яти атомних електростанціях, але потенційна можливість аварій (типу Чорнобильської) та проблеми зі зберіганням і похованням радіоактивних відходів залишаються, що негативно впливає на розвиток галузі. Останнім часом рівень радіаційної безпеки АЕС значно підвищився й потребує постійної уваги від керівництва держави.

13 вересня 1987 року в Гайані (Бразилія) від радіотерапевтичної установки в лікарні було витягнуто захисний кожух і в подальшому зруйновано потужне радіоактивне джерело на основі ^{137}Cs (50.9 ТБк, або 1,75 Ки, на той час). У 249 осіб було виявлено зовнішнє або внутрішнє радіоактивне забруднення. Чотири особи померли, 49 були госпіталізовані, із яких 22 потребували інтенсивного лікування [150].

Через 3,5 роки після інциденту влада Бразилії дозволила провести мультидисциплінарне дослідження. Рівень передбаченого стресу, пов'язаного з потенційним впливом іонізуючого випромінювання, був ідентичним стресу при дійсному опроміненні.

Отже, вивчення наслідків аварії на АЕС Три-Майл-Айленд і радіаційного інциденту в Гайані показує, що увага дослідників зосереджена на соціально-психологічних аспектах наслідків аварії. Із викладеного вище аналізу стає зрозумілим походження терміна “радіофобія” – боязні іонізуючого випромінювання, яке бере початок від “неврозу атомної бомби”.

У березні 2011 року в Японії стався найпотужніший землетрус в історії країни. Його магнітуда становила, за різними оцінками, від 9,0 до 9,1. Після цього на країну обрушилося цунамі. Стихія призвела до аварії на атомній станції “Фукусіма-1”. На підприємстві сталося декілька вибухів і витік радіації. Радіаційна аварія має 7-й рівень за шкалою INES (*nternational Nuclear Event Scale*). За результатами дослідження, яке провели вчені з Океанографічного товариства Вудс Холу, Фукусімська катастрофа стала причиною “найбільшого за всю історію викиду радіації у світовий

океан”. Так, у квітні 2011 року в пробах океанської води, взятих біля берегів Фукусіми, рівень цезію-137 у 50 млн разів перевищував доаварійний рівень. Наслідки цієї аварії усувають і досі. Надзвичайна подія на “Фукусімі-1” спричинила перегляд політики відносно атомної енергії в низці країн світу. Зокрема, влада ФРН заявила про поступову відмову від використання АЕС для забезпечення електроенергією німецьких споживачів.

Отже, огляд робіт, які присвячені природним і техногенним катастрофам, а також наслідкам аварій на АЕС, ядерним вибухам в Японії, свідчить проте, що влада в цих країнах приймала управлінські рішення тільки з огляду на свої внутрішні і зовнішні політичні вигоди. У післяаварійний період у багатьох випадках вирішення фізико-технічних і медико-соціальних проблем відкидалося. Зменшувалося фінансування на подолання наслідків, недооцінювалося радіаційне ураження населення, а також відсутність спокутування провини на користь розвитку ядерної політики, у свою чергу, породили необмежене технічне насилля над людством з боку сверхдержав. Розвиток ядерної енергетики виступає як основний аргумент управління політичними засобами. Недосконала система державного управління стала приводом низького рівня діяльності органів державної влади в галузі ядерної енергетики зазначених держав.

Зростання ризиків природних і техногенних катастроф суттєво впливає на економічний і соціальний розвиток країн, створює загрози стабільності ризиків і незабезпеченості продуктами харчування. Одним із прикладів такого впливу став ураган Катріна, унаслідок якого більшість нафтодобувних підприємств і нафтопереробних заводів, що отримують нафту з району Мексиканської затоки, призупинили роботу, і через це ціни на нафтопродукти в США і всьому світі різко зросли (ціна на бензин А95 в Німеччині зросла більше ніж на 8%). Ще один приклад – це повінь, що сталася в грудні 2010 р. в Австралії (штат Новий Південний Уельс оголошений “районом стихійного лиха”). Повінь спровокувала збільшення цін на пшеницю (зростання цін на біржі – понад 13%), особливо після

офіційних повідомлень про те, що зливи знищили практично всі посіви озимих зернових.

Таким чином, сьогодні посилюється вплив загроз природного і техногенного характеру на економічний і соціальний розвиток країн світу, що характеризує еколого-техногенну ситуацію у світі як незадовільну в разі зростання частоти виникнення НС природного характеру: метеорологічного, кліматичного (аномальна температура, наднормові опади тощо) й гідрологічного типу.

Погіршення еколого-техногенної ситуації характерне й для України. Так, у 2014 році в Україні зареєстровано 143 надзвичайні ситуації, які відповідно до Національного класифікатора “Класифікатор надзвичайних ситуацій” ДК 019:2010 розподілилися на: техногенного характеру – 74; природного характеру – 59; соціального характеру – 10. Унаслідок цих надзвичайних ситуацій загинуло 287 осіб (з них 39 дітей) та 680 – постраждало (з них 235 дітей).

За масштабами надзвичайні ситуації розподілилися на: державного рівня – 5; регіонального рівня – 9; місцевого рівня – 59; об'єктового рівня – 70.

Загальна кількість НС становила 143 143, у тому числі техногенного характеру 7 574, природного характеру 5 659 [10].

У зв'язку з тим, що в Україні продовжує зберігатися споживацьке використання природних ресурсів, деградація середовища існування людей, диспропорція між загальнодержавними і регіональними економічними інтересами, невідповідність між розміщенням природно-ресурсного і соціально-економічного потенціалу, зростання науково-технічної й технологічної відсталості, підвищеного ризику виникнення природно-техногенних катастроф, наша держава не в змозі дозволити собі використати цей досвід. За таких умов стає очевидною необхідність вирішення складної системи завдань, пов'язаних із вимогами оптимізації природно-техногенної безпеки й оздоровлення стану природного середовища. Для цього необхідне

ефективне наддержавне управління сферою природно-техногенної безпеки й цивільного захисту населення. Погіршення природно-техногенного екологічного стану та загалом технократичний підхід до розвитку суспільства є, на наш погляд, головною причиною природних і техногенних катастроф.

Економічно розвинені країни світу постійно вдосконалюють механізми державного управління щодо адаптації до змін клімату, знижують уразливість населення та економіки до загроз, пов'язаних з НС природного і техногенного походження, відпрацьовують заходи й методологічні підходи запобігання НС, що не допускає ефект “доміно”, зростання системного ризику й знижує витрати на подолання наслідків.

На нашу думку, необхідно в рамках міжнародного співробітництва ретельно аналізувати економічні й медико-санітарні втрати від природних і техногенних катастроф за загальноприйнятним підходом (“характеризації”), що міг би враховувати пролонгований вплив наслідків з метою верифікації й узгодження даних.

2.2. Характеристика ризиків виникнення надзвичайних ситуацій на транскордонних територіях України в умовах біосферно-екологічної кризи

Надзвичайні ситуації є складним явищем, що виникає на певній території внаслідок негативного впливу природних, соціально-політичних і техногенних процесів на навколишнє природне середовище, населення та на створені людиною технічні об'єкти, несе загрозу людських і матеріальних втрат. Надзвичайні ситуації потребують особливої уваги з боку органів державного управління та всебічного вивчення науковцями. Це пов'язане з тим, що держава в особі органів державного управління може впливати на надзвичайні ситуації лише шляхом запобігання їх виникненню та ліквідації наслідків, що можливе лише на підставі наукових досліджень у галузі

природних, інженерних наук, соціології, економіки, права, державного управління, тому виникає необхідність з'ясувати термін “характеризація”.

На нашу думку, характеристика – це сума всіх показників системи, які заслуговують на увагу і є єдиним джерелом достовірних відомостей про характеристики (типові алгоритми, чинники, комплекси заходів, ризики, критерії, відомості, прийняті рішення, не прийняті рішення, наявність контролю, звільнення від контролю, прогнозування й т.ін.) державного управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях, на підставі яких можливо сформулювати об'єктивні показники (критерії), що сприяють впевненості в тому, що прийняті управлінські рішення економічно виправдані, гарантують безпеку й захищають інтереси людей. Процес сучасної глобалізації характеризується розширенням напрямів взаємодії, поглибленням взаємозалежності та співпраці держав у всіх сферах суспільного життя. Транскордонне співробітництво (ТКС) у сучасних геополітичних і соціально-економічних умовах є надзвичайно ефективним механізмом співпраці та поглиблення взаємовигідних відносин між територіями сусідніх держав у вирішенні спільних проблем і завдань усебічного розвитку.

ТКС у сфері протидії НС має ключове значення для національної безпеки сусідніх країн і підтримки стабільності в регіоні, захисту навколишнього середовища, населення, територій, природних ресурсів та інфраструктури, посилення спроможностей країн протидіяти природним і техногенним катастрофам регіонального масштабу.

Загальне збільшення ризиків і масштабів виникнення НС актуалізують сьогодні проблему розвитку ТКС регіонів у сфері цивільного захисту (ЦЗ). Розв'язання усього комплексу проблем у цій сфері вимагає від кожної держави у контексті співпраці й відповідно до норм міжнародного права вживати заходів, щоб діяльність, яка ведеться на її території, не була причиною погіршення навколишнього середовища інших держав чи регіонів, що перебувають поза межами національної юрисдикції.

На жаль, природні лиха й техногенні катастрофи не мають кордонів, і з нашими країнами-сусідами ми повинні навчитися спільно протистояти сучасним викликам. На сьогодні такий організаційно-управлінський підхід є безальтернативним, оскільки немає країни, яка самотужки зможе оперативно подолати наслідки техногенної катастрофи або стихійного лиха. Така співпраця передбачає сприяння взаємній допомозі у разі НС, проведення спільної роботи з оцінювання впливу наслідків стихійного лиха на навколишнє середовище, залучення експертів до участі в профільних технічних семінарах, співробітництва в галузі більш ефективного використання існуючих сил і засобів ЦЗ, цілодобового обміну інформацією про НС. Для цього створюються й розвиваються міжнародні системи оцінки й керування ризиком НС за умов транскордонного впливу.

Подальший розвиток ТКС у сфері ЦЗ й побудова ефективної системи протидії НС значною мірою залежить від рівня наукового забезпечення та ефективності управління, що неможливо без детального аналізу й характеристики транскордонних ризиків виникнення НС.

Проблемам основних джерел, причин і впливу транскордонних забруднень території України, моніторингу й удосконаленню систем спостережень за транскордонним перенесенням забруднювальних речовин, державного управління процесами мінімізації ризиків транскордонних техногенних загроз радіаційного походження, модернізації державної політики у сфері транскордонного співробітництва присвячені роботи таких дослідників, як Б. Данилишин, О. Дяченко, Д. Іванюк, І. Кринична [43; 34; 107; 105] та ін. Проте аналіз публікацій дослідників сучасного періоду показує, що державне управління процесами мінімізації ризиків транскордонних загроз виникнення НС висвітлено лише фрагментарно й потребує подальших наукових розробок, зокрема в дослідженні існуючих ризиків виникнення НС транскордонного характеру.

Транскордонними вважають ситуації, наслідки яких поширюються на територію суміжних держав [74]. На сьогодні в Україні існують такі загрози

транскордонного характеру: для Волинської області потенційно можливими джерелами техногенно-екологічної загрози з боку Білорусі є Білозірська водоживильна система й Хотиславський кар'єр будівельних матеріалів. Головною проблемою є дотримання стабільного гідрологічного режиму води у р. Прип'ять і в озерах Святе, Волянське, Біле, які розташовані на території Волинської області й використовуються як джерела забору й накопичення води для потреб Дніпро-Бузького каналу Білорусі. Капітальний ремонт водоспуску білоруською стороною не проводиться через відсутність рішення щодо власності на споруди й будівлі Білоозерської водопостачальної системи ДБК, що розташована на території України. Не виконується білоруською стороною й рішення Уповноважених урядів України й Білорусії від 25.11.10 та спільного акта від 11.01.11 р. щодо ремонту споруди для забезпечення безаварійного пропуску повенеких вод. Існує загроза виникнення НС у зв'язку з руйнуванням цієї споруди й затопленням паводковими водами садиб у селах Залухів, Щитинська Воля, Хабарище [10].

Розробка родовища крейди "Хотиславське" Республікою Білорусь може мати негативний вплив на загальну екологічну ситуацію і, зокрема, на підземні води в прикордонній з Республікою Білорусь території України. На відстані 5 км на південь від кордону розташовані карстові озера Турське і Святе, живлення яких відбувається, в основному, за рахунок підземних вод водоносного горизонту верхньої крейди. Цей же водоносний горизонт буде формувати основну частину водопритливу до кар'єру, що проектується, і буде осушений у межах виробки кар'єру [10].

Створення й функціонування сховища радіоактивних відходів поблизу Малоритського району Республіки Білорусь є потенційно небезпечним з огляду на можливе порушення звичних гідрогеологічних та гідрологічних умов існування озер Шацького національного природного парку. Певним чином на стан територій України, суміжних з Білоруссю, зокрема на гідрологічні й гідрохімічні характеристики стоку р. Прип'ять і природний стан розташованих у її заплаві заповідних територій, може впливати

освоєння покладів міді в Ратнівському районі, де вже розпочато пошуково-розвідувальні роботи.

Чернігівська область на заході й північному заході межує з Гомельською областю Республіки Білорусь, на півночі - з Брянською областю РФ. Джерелом негативного впливу на стан водних об'єктів Чернігівщини з території Республіки Білорусь є господарська діяльність КП “Гомель-водоканал” і сільськогосподарського комплексу з відгодівлі свиней “Сож”. Незважаючи на те що стічні води КП “Гомельводоканал” проходять механічне й біологічне очищення з подальшим скидом у р. Сож, у результаті потенційної аварійної ситуації на сільськогосподарському комплексі можливий скид стічних вод у р. Добрянку. Потужність очисних споруд становить 180 тис. куб. м на добу.

Потенційно небезпечним об'єктом для Чернігівської області є Гомельський хімічний завод, на якому проводиться виробництво мінеральних добрив, в основному фосфорних, і зберігається близько 15 млн. тонн мінеральної сировини для виготовлення добрив [10].

З боку Російської Федерації (РФ) джерелами негативного впливу на стан водних об'єктів басейну р. Десни є ВАТ “Погарський м'ясокомбінат”, ГУП “Погарські інженерні мережі” й Погарське МУЖКГ. Крім того, область перебуває в зоні потенційно небезпечного впливу можливих аварій на трьох АЕС: Курській і Смоленській АЕС (Росія) з викидом 10 % активності та Ігналінської АЕС (Литва) з викидом до 50 % активності. Варто зазначити, що в разі аварії на Ігналінській АЕС з викидом до 50% радіоактивних компонентів в зону радіоактивного зараження додатково потрапляє територія Волинської, Львівської, Тернопільської, Хмельницької, Вінницької, Черкаської, Полтавської й Сумської областей загальною площею понад 250 тис. кв. км і населенням у кількості близько 19 млн. осіб [169].

На півночі й сході з РФ упродовж 498 км з Брянською, Курською й Белгородською областями, межує Сумська область. Особливу небезпеку за

можливими наслідками можуть становити аварії на Курській АЕС, де експлуатується 4 діючих атомних реактори РВПК потужністю 1000 мВт кожний. Радіаційні аварії на Курській АЕС з викидом 10% радіоактивних продуктів одного реактора за межі санітарно-захисної зони станції можуть створити зони забруднення (з різними рівнями радіації) загальною площею 23,8 тис. кв. км та населенням 1194,6 тис. осіб. Курська АЕС має ставок-охолоджувач першої та другої черги, який розташовано на заплаві р. Сейм між захисною дамбою і лівобережною надзаплавною терасою. Масштабність несприятливих процесів, які можуть виникнути при прориві дамб, що укріплюють береги, досягне площі затоплення прилеглих територій відповідно в 10– та 15–кілометрових зонах. Унаслідок цих проривів можливе потрапляння забруднюючих речовин у відкриті водотоки, рівень забрудненості води в р. Сеймі різко підвищиться й може навіть фіксуватися на транскордонному створі в с. Тьоткіне.

Прикордонна Харківська область межує з Белгородською областю РФ, де розташовано Шебекінський хімічний комбінат, Белгородський і Старооскольський цементні комбінати, магістральні газопроводи Шебелинка–Белгород (об'єм газу 4700 куб. м) і Шебелинка-Острогожськ (об'єм газу 18700 куб. м), аміакопровід Тольятті-Одеса (480 тонн аміаку, глибина зони ураження до 20,9 км). Зазначені об'єкти також є потенційними носіями загроз транскордонного характеру.

Серед потенційних загроз техногенно-екологічного характеру, що можуть мати негативний вплив на територію України у Вінницькій області, є, у першу чергу, виробнича діяльність гранітного кар'єру, розташованого на правому березі р. Дністра, й об'єкти водопровідно-каналізаційного господарства на території Республіки Молдова. Очисні споруди каналізації, що експлуатуються з 1980 року, не працюють з 2002 року. Технологічне устаткування й обладнання споруд вийшли з ладу й фактично відновленню не підлягають, але стічні води молдавською стороною скидаються. Стоки

безпосередньо на територію України не надходять, однак створюють потенційну небезпеку через відсутність споруд з їх очищення.

Транскордонні техногенно-екологічні загрози в Одеській області, у першу чергу, пов'язані з двома великими європейськими ріками – Дунаєм і Дністром. Транспортно-енергетичний комплекс на р. Дунай у населеному пункті Джурджулешти Республіки Молдова є об'єктом підвищеної екологічної небезпеки – аварійні ситуації можуть призвести до суттєвого забруднення р. Дунай нафтопродуктами з усіма відповідними наслідками для довкілля.

Небезпеку хімічного ураження (насамперед повітря й водних ресурсів) становлять підприємства хімічної промисловості, розміщені в прикордонних районах Румунії: комбінат мінеральних добрив (м. Рознов), нафтопереробний завод (м. Георге-Георгіу-Деж), завод хлорсодових продуктів (м. Борзешть), завод хімічного волокна (м. Ясси), комбінат комплексних добрив (м. Турну - Мегуреле) і завод органічних добрив (м. Кодля) [10].

Повна інформація щодо наслідків екологічних аварій практично недоступна або подається офіційними посадовцями й румунськими ЗМІ таким чином, що будь-які подібні події, фактично екологічні катастрофи, видаються за дрібні інциденти чи за такі, що взагалі підпадають під “екологічні стандарти”.

Украї складна соціально-економічна та техногенно-екологічна ситуація склалася в Калуській промислово-міській агломерації в Івано-Франківській області. Незважаючи на доручення Президента України від 30 травня 2011р. № 1-1/1047 “Щодо підвищення ефективності реалізації державної політики у сфері поводження з відходами” [41] через недостатнє фінансування природоохоронних і технологічних заходів, їх незадовільну науково-технічну координацію, відсутність системи моніторингу за умов переважаючої спрямованості саме на ліквідацію вже проявлених негативних наслідків, рівень безпеки життєдіяльності на території Калуського ГПР має стійку тенденцію до погіршення та переходу на некерований стан з ризиком

формування НС транскордонного рівня. Основні заходи, передбачені Указом Президента України № 145/2010 “Про оголошення територій міста Калуш та сіл Кропивник і Сівка-Калуська Калуського району Івано-Франківської області зоною надзвичайної екологічної ситуації” щодо стабілізації і покращення еколого – техногенної ситуації на зазначеній території, до цього часу не реалізовані. З упевненістю можна констатувати про зростання ризику виникнення транскордонної НС водно-екологічного походження на території Калуського гірничопромислового району. Аналіз фактичного матеріалу щодо функціонування техногеннонебезпечних об’єктів дозволив виявити одну із характерних ознак виникнення НС на транскордонних територіях – забруднення водоживильної система України, що може призвести до водно-екологічної катастрофи [175].

Отже, характеристика як єдине джерело достовірних відомостей про характеристики техногенно-небезпечних підприємств на прикордонних територіях з Україною є джерелом, на підставі якого можливо сформувані об’єктивні показники (критерії), що будуть сприяти як взаєморозумінню, так і набуттю впевненості в тому, що використовуються технології безпечно виправдані. У свою чергу, застосування систем характеристикації при експлуатації техногенно-небезпечних об’єктів та виведення їх з експлуатації повинні ґрунтуватися на міжнародному досвіді (державному контролі, обліку, моніторингу), а не на існуючій в Україні системі, яка була сформована в процесі розвитку СРСР.

Створення єдиної державної системи запобігання, попередження та профілактики НС для забезпечення безпеки транскордонним територіям на міжнародному рівні повинна відповідати сучасним вимогам забезпечення безпечної та ефективною експлуатації техногенно-небезпечних об’єктів та сприяти розширенню й поглибленню взаємодії єврорегіонів України. З огляду на високі показники ризику виникнення транскордонних загроз як з територій країн-сусідів, так і з території України активізація ТКС має двостороннє стратегічне значення для захисту населення й територій у разі

виникнення НС. Для поглиблення такої співпраці доцільно забезпечити виконання заходів: створити спільну інформаційно-моніторингову мережу за забрудненням атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод, розвитком небезпечних екзогенних процесів, мережі біомоніторингу; створення єдиної наукової основи аналізу й управління техногенними і природними ризиками, аналізу й моделювання найбільш небезпечних аварій і катастроф, аналізу систем діагностики стану потенційно небезпечних об'єктів [107].

Отже, рівень потенційних загроз і наслідків виникнення НС на суміжних територіях залишається високим, а механізми державного управління на рівні місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і профільних державних структур в Україні у вирішенні цих питань є недостатніми й потребують удосконалення. На підставі результатів аналізу існуючих загроз і невирішених до цього часу проблем з подоланням наслідків НС з потенційним транскордонним поширенням доведено необхідність запровадження нових механізмів управління в цій сфері, а саме створення єдиної державної системи запобігання, попередження та профілактики НС для забезпечення безпеки транскордонним територіям на основі характеристикації їх ризиків, що сприятиме розширенню й поглибленню взаємодії євро регіонів України для забезпечення сучасного рівня захисту.

Таким чином, надзвичайно важливо запровадження ефективної системи моніторингу загроз виникнення й попередження виникнення НС. Ця система повинна бути адаптована до європейської, забезпечувати узгодження загальноєвропейських, національних і регіональних інтересів і передбачати здійснення таких кроків: формування достатнього законодавчого середовища для співробітництва; заохочення співробітництва між територіальними органами влади і суб'єктами господарювання прикордонних територій з обох сторін кордону та створення спільних структур; виявлення спільних та ідентичних проблем і загроз прикордоння й вибір пріоритетів розвитку співробітництва; організація процесів розробки транскордонних проектів;

організація системи державної підтримки ТКС; гармонізація правових повноважень національних суб'єктів цього співробітництва, делегування місцевим органам державної влади достатніх правових і фінансових повноважень, що сприятиме розширенню та поглибленню взаємодії єврорегіонів України.

У свою чергу, сучасна цивілізація накопичила масу проблем, пов'язаних з біосферними й екологічними факторами, у зв'язку з чим і в соціальній сфері ніяк не можна побачити добробуту. Суспільство перебуває в стані глибокої системної кризи, що охопила всі сфери життєдіяльності – від екології й економіки до духовно-моральних аспектів. Справжні витoki цієї епохальної кризи криються в помилковому самогубному формуванні цілей і шляхів суспільного розвитку.

Це пов'язано насамперед з тим, що із середини ХІХ століття науково-технічний прогрес вийшов з руслу механіки й почав спиратися на інші галузі науки, унаслідок чого й сформувався сучасний вигляд техносфери. На жаль, людство, не осмисливши мети людської цивілізації, своєї ролі й місця в біосфері Землі, ототожнює прогрес не з освоєнням потенціалу розвитку самої людини, а виключно з технократичним розвитком.

Економісти й політики, плануючи збільшення валового внутрішнього продукту, як і раніше, уявляють себе в безмежному середовищі існування, а не на спотвореному за останні століття цивілізацією “космічному кораблі” мегарозмірів під назвою Земля. Сучасна економічна наука дає навички отримання прибутку, але не розробляє підходи до вирішення проблем демографічної стійкості суспільного розвитку на основі збереження біосфери планети в цілому та біоценозних систем її регіонів.

Постійно змагаючись за лідерство у справі глобального цивілізаційного будівництва, людство не помічає при цьому паразитарного споживчого характеру природних ресурсів і негативного впливу своєї діяльності на навколишнє середовище. Сучасне суспільство повинно нарешті усвідомити й зрозуміти, що довгострокова перспектива цих “успіхів” буде така, як

викладено в Біблії: “І багато-хто з перших стануть останніми, а останні першими” (Євангеліє від Марка, 10:31), – це щодо питання про “лідерство” на технократичному шляху розвитку та ігнорування основ безпеки людського життя. До речі, найбільш провідні в аспекті науково-технічного прогресу держави лідирують також за статистичними показниками захворюваності населення, як тілесної, так і психічної (включаючи й нові хвороби, яких раніше не було) [75].

Не змінивши взаємовідносин з природою, людській спільноті в майбутньому не вдасться відтворити повторно головне багатство людства – даровану Богом біосферу, частиною якої є й сама людина. Саме сукупність порушень норм людської моральності й етики у веденні господарської діяльності протягом багатьох століть призвела до нинішньої глобальної біосферно-екологічної кризи, що повністю спричинена не природними процесами, а діяльністю людства й супроводжується різномірними соціальними кризами, техногенними і природними катастрофами в усіх регіонах планети.

У таких умовах людство може загинути в глобальній біосферно-екологічній кризі. Державне управління в екологічній сфері є фундаментом розвитку суспільства й держави, саме тому ці процеси постійно перебувають у центрі уваги вітчизняних науковців, які у своїх дослідженнях привертають увагу керівництва держави, політиків і громадськості до проблем, що склалися в екологічній сфері.

Значний внесок саме в розвиток науки державного управління в цій сфері зробили сучасні українські науковці: Ю. Ковалевська, І. Кринична, В. Андрейцев, М. Хилько, Д. Іванюк, І. Шульга, В. Дьомін, А. Толстоухов, В. Федорчак, І. Парфьонов, М. Костенецький та ін., які відзначають недостатній рівень безпеки населення в екологічній сфері й необхідність удосконалення державної політики в цій галузі науки.

Зокрема, Ю. Ковалевська в науковому дослідженні “Державне управління екологічною безпекою в Україні” [67] відмічає відсутність в

системі державного управління процесами екологічної безпеки в Україні бажаного рівня пріоритетності, що зумовлено наявною правовою базою та підходами, які склалися в теорії й практиці державного управління в діяльності центральних і місцевих органів державної влади. Автор підкреслює об'єктивну потребу в активізації процесів розробки регіональної екологічної політики, формування планів регіонального рівня, які відповідають задуму стратегічних програм загальнодержавного рівня.

Досліджуючи вплив євроінтеграційних процесів на державну політику ядерної безпеки України, І. Кринична й О. Максимчук зазначають, що сучасна система державного управління потребує вдосконалення у сфері забезпечення безпеки енергопостачання у зв'язку зі зростанням негативного впливу енергетики на довкілля [106].

Тематика, що розглядається є складною з погляду її багатоаспектного походження й глобального виміру. Діагностика проблем в екологічній сфері потребує всебічного вивчення й глибокого осмислення причиново-наслідкових зв'язків їх формування, комплексного підходу до формування цілей і вироблення стратегії з ефективному їх розв'язанню.

Нинішню екологічну ситуацію в Україні можна охарактеризувати як кризову, що формувалася протягом тривалого періоду через нехтування об'єктивними законами розвитку й відтворення природно-ресурсного комплексу України. Ці та інші чинники, зокрема низький рівень екологічної свідомості суспільства, призвели до значної деградації довкілля України, надмірного забруднення поверхневих і підземних вод, повітря й земель, нагромадження у великих кількостях шкідливих, у тому числі високотоксичних, відходів виробництва. Такі процеси тривали десятиріччями й призвели до різкого погіршення стану здоров'я людей, зменшення народжуваності та збільшення смертності, а це загрожує вимиранням і біологічно-генетичною деградацією народу України.

Щороку в Україні з різних причин погіршується стан здоров'я більше ніж 2,5 млн. чоловік, у тому числі смертельно – понад 76 тисяч осіб, або 250

осіб щодня. Кількість осіб, які загинули на 100 тисяч померлих у нашій державі, майже у 9–12 разів більша, ніж у розвинутих країнах Європи [112].

Рівень негативних техногенних та екологічних чинників у декілька разів перевищує середньоєвропейський [143]. Як наслідок, тільки протягом 2012 року в Україні зареєстровано 212 надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру (НС), унаслідок яких загинула 301 особа та 861 – постраждала. Більше ніж у 2 рази зріс обсяг матеріальних збитків, завданих НС [118].

Така ситуація не забезпечує належних умов проживання населенню, створює загрозу для національної безпеки і стійкого розвитку економіки України, а також являє собою перешкоду для інтеграції в європейські структури.

За результатами оцінки екологічної складової двостороннього співробітництва між Україною і ЄС (Моніторинг зобов'язань в рамках Порядку денного асоціації України – ЄС та виконання Дорожньої карти Східного партнерства за 2012 рік [133]) в Україні реалізується низка ініціатив у рамках імплементації багатостороннього виміру Дорожньої карти Східного партнерства. Проте, за винятком адаптації (апроксимації) законодавства України до права ЄС (у проекті Угоди про асоціацію адаптація законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля набула окремого закріплення у ст. 363 та додатку ХХІХ до проекту Угоди), і, певною мірою, співробітництва з питань зміни клімату, діяльність у цій сфері з боку України не має системного характеру і є здебільшого фактично орієнтованою. Як свідчення тому – в Україні не закладено правових, організаційних та інституційних рамок для реалізації багатостороннього виміру Дорожньої карти Східного партнерства; фактично відсутня звітність центральних органів виконавчої влади з цього напрямку роботи. Попри обмеженість інформації щодо ініціатив Східного партнерства українською мовою, громадськість бере активну участь у їх реалізації.

З метою забезпечення конституційного права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля, створення екологічно й техногенно безпечних умов для життєдіяльності населення, збереження навколишнього природного середовища та забезпечення раціонального використання природних ресурсів, виходячи з нагальної потреби в удосконаленні формування й реалізації державної екологічної політики з питань проведення моніторингу довкілля та державної політики у сфері поводження з відходами на найвищому державному рівні вживаються такі заходи.

Зокрема, 18 жовтня 2013 року Президент України за результатами розгляду стану функціонування й розвитку державної системи моніторингу довкілля й ситуації, що склалася у сфері поводження з відходами, видав указ № 572 [176], яким увів у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 квітня 2013 року “Про комплекс заходів щодо вдосконалення проведення моніторингу довкілля та державного регулювання у сфері поводження з відходами в Україні”, у якому відзначається недосконалість державного регулювання у сфері поводження з відходами, відсутність в Україні дієвої державної системи моніторингу довкілля й повного обсягу даних про стан навколишнього природного середовища, відбувається практично неконтрольоване й стрімке накопичення промислових і побутових відходів, що становить загрозу довкіллю та здоров'ю населення, національним інтересам і національній безпеці України в екологічній сфері.

Поряд з тим визнано недостатньо ефективною діяльність КМУ із забезпечення проведення державної політики у сфері поводження з відходами, упровадження дієвих механізмів державного регулювання в цій сфері. Також визнано недостатньою роботу Міністерства екології та природних ресурсів України щодо організаційної інтеграції суб'єктів державної системи моніторингу довкілля, методологічного й метрологічного забезпечення об'єднання її складових частин і компонентів. Згідно з документом, Кабмін у двомісячний строк зобов'язаний ужити заходів для

підвищення ефективності функціонування державної системи моніторингу довкілля.

Сьогодні як ніколи стратегічно важливим завданням для України в контексті європейського напрямку розвитку є вирішення проблемних питань в екологічній сфері. Для забезпечення успішного підписання в листопаді 2014 року Угоди про асоціацію між Україною і ЄС українська сторона взяла на себе зобов'язання реалізувати завдання в екологічній сфері та сфері техногенної безпеки, визначені в статті 9 Закону України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики від 1 липня 2010 року № 2411 – V” [54]. Зокрема, це забезпечення конституційних прав громадян на безпечне довкілля, створення екологічно й техногенно безпечних умов життєдіяльності населення, посилення просвітницької діяльності з інформування населення про екологічні норми й стандарти; збереження навколишнього природного середовища, удосконалення національної екологічної політики, стимулювання розвитку екобезпечних технологій; забезпечення комплексного захисту населення й реабілітації території від негативного впливу наслідків Чорнобильської катастрофи, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи; здійснення заходів щодо безпечного поводження з радіоактивними відходами, зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему; підвищення рівня цивільного захисту населення й територій від НС; упровадження системи екологічно збалансованого використання природних ресурсів.

Згідно з планом першочергових заходів щодо інтеграції України до ЄС на 2013 рік, затвердженим розпорядженням КМУ від 13 лютого 2013 року № 73-р [156], Україна повинна здійснити заходи щодо відкриття представництва Регіонального екологічного центру для Центральної й Східної Європи (п. 16); провести консультації з ЄС щодо приєднання України до проекту ЄС і Продовольчої й сільськогосподарської організації ООН “Підвищення спроможності з утилізації та запобігання повторенню

накопичення застарілих пестицидів як моделі для врегулювання проблематики невикористаних шкідливих хімікатів на території колишнього СРСР” (п. 17); здійснити заходи щодо участі в реалізації проекту з проблематики зеленої економіки в рамках Робочої групи з питань охорони навколишнього середовища та зміни клімату ініціативи ЄС “Східне партнерство” (п. 18).

Слід відзначити, що КМУ з метою сприяння ефективному вирішенню екологічних питань на регіональному й місцевому рівнях у рамках запланованої реформи місцевого самоврядування й територіальної організації влади в Україні своєю постановою від 9 жовтня 2013 року № 740 [135] затвердив порядок передачі місцевим держадміністраціям повноважень органів виконавчої влади вищого рівня та їх повернення, який визначає механізм передачі місцевим держадміністраціям функцій міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та їх повернення у випадках, передбачених законодавством. Цей документ містить положення про передачу місцевим держадміністраціям відповідних фінансових, матеріально-технічних ресурсів та інших ресурсів, необхідних для здійснення переданих повноважень.

Історично склалося, що сучасні біосферно-екологічні кризові явища мають у першу чергу методологічне і світоглядне походження. Вироблення ж і поширення загальної для всього людства логіки безпечної поведінки - головна проблема будь-якого політичного проекту як глобалізації, так і благоустрою життя в будь-якому регіоні планети, а також тієї чи іншої держави. У цьому розумінні повинна скластися загальна для всього людства й усіх регіонів планети логіка соціальної поведінки. Подальше існування людства при зміненому характері взаємодії із середовищем проживання вимагає зміни якості культури, перш за все в аспектах виховання, формування психіки особистості й освіти. Ця зміна якості культури вимагає від людей персонального освоєння ними знань безпеки життя й діяльності.

На жаль, часто сучасні проблеми у сфері екологічної й техногенної безпеки підпорядковані поточній потребі, поточній кон'юктурі. І це шкода, тому що нам потрібні основні пріоритети, основні знання в цій галузі, а політика повинна будуватися на життєво спроможних результатах наукових досліджень (у тому числі і у сфері екологічної безпеки). А для того, щоб результати наукових досліджень були життєво спроможні, в основі науково-дослідної діяльності повинні лежати, по-перше, совість, і, по-друге, ефективна методологія пізнання й творчості.

Безпека власного населення в усіх відношеннях є першочерговим завданням держави. Сьогодні успішне вирішення проблем біосферно-екологічної кризи проектується в площину вдосконалення державного управління й підготовки кваліфікованих кадрів, задіяних у різних сферах управління суспільним розвитком.

Якщо розглядати проблематику якості управлінської діяльності в цілому, у тому числі й у сфері екологічної безпеки, то причина зниження якості управління стосується як вищого, так і місцевого державного управління. Сьогодні наша держава живе в згубному для неї дефіциті управлінських кадрів державного апарату, чиї, насамперед, моральні, світоглядні, професійні якості відповідали б потребам забезпечення безкризового суспільного розвитку. Сьогодні потрібно формувати якісно інше покоління управлінців у різних галузях, здатних безперервно вчитися, освоювати нові знання, щоб відповідати поточним потребам суспільства.

Якщо розглядати безпеку життєдіяльності як галузь науково-практичних знань про збереження життя і здоров'я людини, що покликана формувати світоглядні засади гармонійних стосунків людини з природою, технікою й суспільством, виявляти, ідентифікувати й прогнозувати ризик виникнення різного роду небезпек, розробляти системи захисту від них, то, відповідно, головне завдання життєво спроможної педагогіки в наші дні полягає, передусім, у навчанні дітей навичкам самостійного пізнання життя й формування цілісного світогляду та світорозуміння. Тільки на цій основі

можна забезпечити безпеку життя особистості у всіх аспектах розуміння терміна “безпека”.

Відповідно, повинна бути створена єдина державна система безперервної підготовки кадрів, що охоплює всі вікові групи, починаючи з дитинства. Основи особистості та особистої безпеки закладаються саме в цьому віці і саме з малюками в дитячих садках і яслах повинні працювати кращі педагоги. Здоров'я й безпека в юності - запорука майбутніх творчих досягнень, подальшого розвитку кожної окремої людини й тривалого активного життя на радість собі й близьким.

Якість життя сучасного суспільства, будь-якої сім'ї в ньому, будь-якого індивіда визначається, перш за все, якістю управління макрорівня. Це означає, що управлінська освіченість усіх – така ж обов'язкова вимога епохи. Освітня політика держави й суспільства повинна мати безперервний методологічний характер й виховувати людину, яка володіє сучасними основами безпеки життєдіяльності.

Таким чином, для врегулювання екологічної ситуації Україна потребує розробки універсальної, єдиної для всієї країни концепції екологічної безпеки населення, сформованої в законодавчій формі на єдиній основі спільними зусиллями економістів, учених і практиків. Для ефективної взаємодії з європейськими інституціями необхідно створити правові, організаційні та інституційні рамки для реалізації багатостороннього виміру Дорожньої карти Східного партнерства й забезпечити системне планування заходів в екологічній сфері, належне інформування громадськості щодо ініціатив у рамках цього партнерства українською мовою. Пріоритетом державної політики національної безпеки в розумінні її екологічної складової є створення збалансованої системи природокористування на основі впровадження економічних механізмів ощадливого споживання природних ресурсів, зменшення шкідливих викидів і застосування екологічно безпечних ресурсо- й енергозберігаючих технологій; забезпечення ефективного функціонування єдиної державної системи цивільного захисту, запобігання

наслідкам техногенних катастроф і їх ліквідація, підвищення рівня ядерної та радіаційної безпеки; докорінне реформування й модернізація основних фондів житлово-комунального господарства як підґрунтя створення безпечного середовища життєдіяльності населення.

2.3. Характеристика діяльності органів публічної влади щодо захисту населення й територій в умовах надзвичайних ситуацій

Питання безпеки життя і здоров'я людини тісно пов'язані з процесом сталого розвитку людства. Успіх розвитку та майбутнє будь-якого суспільства або держави значною мірою залежать від ефективної управлінської діяльності та здатності органів державної влади оперативно й адекватно відповідати на запити часу. Сучасний етап глобалізованого розвитку суспільства характеризується особливим динамізмом щодо зростання кількості й масштабів техногенних аварій і природних катастроф, розмірів матеріальних і соціальних збитків.

З огляду на світові тенденції щодо підвищення рівня таких загроз загальнолюдського значення набуває проблема забезпечення ефективного захисту населення, територій, майна й навколишнього природного середовища від надзвичайних ситуацій різного характеру.

В умовах глобалізації всіх сфер життєдіяльності людства: матеріально-виробничої, побутової, соціально-політичної та культурно-духовної, - цю проблему треба розглядати як одну з пріоритетних у діяльності світової спільноти.

Ефективне розв'язання проблем безпечного існування людства можливе лише завдяки постійному розвитку науки й запровадженню досягнень учених у практику управління сферою цивільного захисту. З огляду на соціальну значущість наукові дослідження у сфері забезпечення безпеки життя й діяльності людини, збереження навколишнього природного середовища ніколи не втрачали своєї актуальності.

На сьогодні необхідність наукових розробок у сфері управління ЦЗ підвищується через глобальні зміни у світовому господарстві, зміну логіки соціальної поведінки людей, виникнення нових видів небезпек і загроз, таких, як поширення міжнародного тероризму й злочинності, значного погіршення біосферного середовища, природних катаклізмів та інших, для яких світове співтовариство й окремі держави не знайшли ще гарантованих механізмів протидії.

Об'єктивна реальність вимагає від світової спільноти пошуку нових науково обґрунтованих, прагматичних форм і методів взаємодії для спільної боротьби з НС, стихійними лихами й катастрофами. Україна, як держава з розвиненою промисловістю, зберігає високий рівень техногенного навантаження й потенційної небезпеки шкідливих виробництв для населення й навколишнього середовища, який, за експертними оцінками, у 5–6 разів перевищує середньоєвропейський [143].

Аналіз виникнення НС в Україні, масштаби їх наслідків і недостатня наукова дослідженість усього спектру проблем у сфері ЦЗ в галузі знань «державне управління» ставлять перед державою та науковим середовищем на сучасному етапі модернізації системи ЦЗ спільне стратегічно важливе завдання розробки й запровадження сучасних ефективних управлінських механізмів у зазначеній сфері.

Труднощі, що виникали в оперативному подоланні наслідків природної стихії в Україні у березні 2013 року, укотре довели, що управління системою на всіх її рівнях, законодавча, нормативно-правова, матеріально-технічна й кадрова база потребують суттєвого покращення.

Отже, для забезпечення ефективного захисту населення й територій від НС і реалізації євроінтеграційних прагнень України наша держава повинна побудувати таку державноуправлінську модель, яка б гарантувала власну безпеку й відповідала високим європейським стандартам.

Досліджуючи різні аспекти системи ЦЗ вітчизняні вчені відзначають наявність суттєвих проблем у різних напрямках її функціонування та вказують

на гостру необхідність її модернізації з урахуванням передового європейського досвіду, соціально й техногенно зумовлених потреб держави [143; 173].

Зокрема, Р.В. Приходько у своїх працях вказує на надзвичайно складний організаційно-правовий механізм регулювання відносин у сфері ЦЗ, невнормованість і суперечливість окремих положень чинного вітчизняного законодавства, дублювання функцій органів державного управління, що відповідають за реалізацію державної політики в зазначеній сфері [143].

Якщо аналізувати публікації останнього періоду, то стає зрозумілим, що їх автори розглядали лише окремі аспекти цієї проблеми, а комплексно, з урахуванням досліджень у галузі науки “державне управління”, система ЦЗ до цього часу залишається недослідженою.

Реформування системи ЦЗ держави (у тому числі зміни складу, структури й основних завдань МНС України), які були проведені в останні роки, певною мірою призвели до розрегульованості законодавчої, нормативно-правової й організаційно-методичної бази функціонування системи, розбалансованості системи управління й угруповання сил реагування на НС.

Матеріально-технічне оснащення підрозділів реагування на НС залишається на низькому рівні й не відповідає сучасним вимогам. Технології захисту територій і ліквідації наслідків техногенних і природних катастроф, єдина база прогнозно-моделюючих систем і комплексів з прогнозування загрози й виникнення НС, масштабів їх наслідків щодо підготовки управлінських рішень, створюються й упроваджуються в практику повільно.

Останні зміни в пенсійному законодавстві (збільшення пенсійного віку на 5 років) і недостатній рівень фінансового забезпечення призвели до створення у професійному середовищі рятувальників додаткової соціальної напруги й спровокували одночасний масовий відтік кваліфікованих кадрів. У разі збереження такої тенденції негативний вплив на проведення

профорієнтаційної роботи й залучення молодого покоління на службу й, у цілому, на престижність цієї професії просто неминучий.

Як показав досвід практичної реалізації прийнятих організаційно-управлінських рішень у сфері державного управління системою ЦЗ, більшість із них мали політично мотивований і декларативний характер, були поспішними, не відповідали потребам часу й не мали достатнього фінансово забезпечення. Саме через ці й низку інших причин їх реалізація не забезпечила очікуваного результату в заплановані терміни.

Насамперед це стосується створення в Україні відповідно до Закону України від 13 березня 2012 року № 4499-VI Системи екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером “112” (Система “112”) [52]. З метою її належного створення постановою Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2012 року № 1031 було затверджено Порядок функціонування цієї Системи [136].

Головною метою її створення є забезпечення дотримання конституційних прав громадян на особисту безпеку, охорону здоров'я та майна, надання державної послуги європейського рівня, забезпечення єдиного номера виклику “112” для всіх екстрених ситуацій, безкоштовного з'єднання з кожної точки держави з будь-якого доступного телефону (комунікатора), високої швидкості з'єднання з оператором Системи “112”, оперативного отримання кваліфікованої допомоги, можливість спілкування іноземними мовами. Створення сучасної кваліфікованої послуги населенню передбачає розвиток на новому якісному рівні функціонування єдиної державної системи ЦЗ на всій території країни, що суттєво наблизить Україну до європейських стандартів безпеки. Проте через складний організаційно-управлінський і технічний механізми реалізації цього завдання, брак державних коштів забезпечити повноцінне створення й функціонування Системи “112” до цього часу не вдалося.

Однією з нагальних проблем у сфері захисту населення й територій від НС є протипожежний захист населених пунктів та об'єктів у сільській

місцевості, де щороку виникає в середньому 41% від загальної кількості пожеж. На основі проведеного аналізу визначено, що для підтримання мінімального рівня пожежної безпеки в сільській місцевості в першочерговому порядку необхідно створити 485 підрозділів місцевої пожежної охорони. Слід зазначити, що Програмою розвитку цивільного захисту на 2009–2013 роки передбачено створення 2 367 підрозділів місцевої пожежної охорони, проте на сьогодні функціонують лише 1200 таких формувань. Створення підрозділів місцевої пожежної охорони – це завдання місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування.

Ураховуючи низку сучасних проблем у функціонуванні державної системи ЦЗ в Україні розпочато процес її модернізації й удосконалення. З метою вивчення та залучення передового досвіду інших країн у сфері реагування на НС техногенного і природного характеру наша країна активно співпрацює з розвиненими європейськими країнами.

У рамках проголошеного нею зовнішньополітичного курсу на інтеграцію з Європейським Союзом (далі – ЄС) шляхом проведення необхідних реформ вона поступово й наполегливо наближається до європейських стандартів у сфері ЦЗ [76–81]. Положення, що стосуються безпеки життєдіяльності людини, закріплені в ст. 9 "Засади внутрішньої політики в екологічній сфері та сфері техногенної безпеки" й ст. 11 "Основні засади зовнішньої політики" Закону України від 1 липня 2010 року № 241-І "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" [54].

У рамках реалізації євроінтеграційного плану реформ на державному рівні розпочато процес модернізації й удосконалення національної системи ЦЗ. Зокрема, тільки у 2012 році й на початку 2013 року було прийнято низку надзвичайно важливих нормативно-правових актів, які повинні забезпечити поступальний рух до розбудови й удосконалення системи (постанова КМУ від 18 квітня 2012 р. № 606 "Про затвердження рекомендаційних переліків структурних підрозділів обласної, Київської та Севастопольської міської, районної, районної в м. Києві та Севастополі державних адміністрацій"

[137], Указ Президента України від 24 грудня 2012 року № 726 “Про реорганізацію Міністерства надзвичайних ситуацій та Державної інспекції техногенної безпеки України у Державну службу України з НС” як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра оборони України) [177], Указ Президента України від 2 жовтня 2012 року № 5403–VI “Про затвердження Кодексу цивільного захисту України” [70], Указ Президента України від 15 травня 2013 року № 265 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 березня 2013 року “Питання протидії загрозам і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій” [144].

Орієнтація нашої держави на європейські стандарти у сфері ЦЗ - це, перш за все, гарантія її подальшого всебічного розвитку та національної безпеки, можливість спільно вирішувати не тільки внутрішні питання, що стосуються попередження й ліквідації масштабних НС на своїй території, а й брати активну участь у розв’язанні глобальних проблем людства, що торкаються інтересів усіх країн і народів світу, характеризуються динамізмом і вимагають для свого розв’язання колективних зусиль світової громадськості.

Слід зазначити, що захист життя й безпеки людини є ключовим пріоритетом у державній політиці країн ЄС, що ґрунтується на принципі колективних зусиль країн-членів у вирішенні зазначених питань. Досягнути високих показників у сфері управління ЦЗ цим країнам вдалося завдяки побудові та ефективній взаємодії функціонуючих національних систем ЦЗ [173].

Основним документом двосторонньої співпраці України з ЄС є Адміністративна домовленість між Міністерством України з питань НС та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи і Генеральним Директоратом з питань охорони навколишнього середовища Європейської Комісії про співробітництво між Оперативно-черговою

службою МНС і Центром моніторингу та інформації Механізму ЦЗ Співтовариства (8 грудня 2008 року в м. Брюсселі).

Підписання Домовленості дозволило розпочати співробітництво з Механізмом ЦЗ Співтовариства й надало можливість започаткувати співпрацю Єврокомісії та ДСНС України в галузі ЦЗ населення на період до підписання Угоди про асоціацію між Україною і ЄС. Відповідно до цієї Домовленості сторони взяли на себе зобов'язання сприяти взаємній допомозі у випадках НС, проводити спільну роботу з оцінювання впливу наслідків стихійного лиха на навколишнє середовище, залучати експертів до участі у профільних технічних семінарах, співробітничати в галузі більш ефективного використання існуючих сил і засобів ЦЗ, цілодобово обмінюватися інформацією про НС.

Двостороння співпраця з ЄС має для України надзвичайно важливе значення, адже вона передбачає підтримку стабільності й безпеки в регіоні, захист навколишнього середовища й населення, природних ресурсів та інфраструктури, посилення спроможностей країн протидіяти природним і техногенним катастрофам. Очевидно, що ми повинні розвивати наші відносини й надалі, тим більше, що це не лише бажання України, але й прагнення європейської сторони.

Важливою також є плідна співпраця між ДСНС України, Шведським цивільним агентством з НС і Управлінням рятувальної служби Естонії в рамках міжнародного проекту “Партнерське співробітництво”, що розглядається як один із пріоритетних напрямів на шляху України до європейської та євроатлантичної інтеграції. Зокрема, це технічне співробітництво за напрямками рятування на воді й у разі ДТП, при викиді хімічних речовин і забрудненні навколишнього середовища, розвиток Системи “112”, готовність до паводкових ситуацій тощо.

Таким чином, для побудови якісно нової, ефективної й орієнтованої на європейські стандарти системи ЦЗ Україні необхідно продовжити конструктивну співпрацю з інституціями ЄС та органами управління держав-

членів ЄС, що відповідають за реалізацію державної політики у відповідній сфері; для розширення можливостей співпраці у сфері ЦЗ та приєднання нашої держави до механізму реагування на НС у ЄС продовжити плідно працювати над підписанням нових угод й адаптацією вітчизняного законодавства до загальноєвропейських стандартів; для впровадження європейських норм безпеки в українську систему здійснювати імплементацію нових підходів у сфері управління ЦЗ, таких, як розвиток ініційованого нещодавно Головою Держслужби з НС напряму роботи щодо налагодження чіткої взаємодії й залучення волонтерів та активістів громадських рухів для підвищення ефективності попередження НС і реагування на них [120] (допомога волонтерів у разі НС налагоджена в багатьох європейських країнах і як ніколи актуальна для нашої держави й суспільства) й утворення в регіонах консультативних пунктів з питань ЦЗ; визначити та законодавчо закріпити правильний вектор цілі для побудови управлінської системи, основною метою управління якою повинно стати забезпечення надійного захисту населення, територій і довкілля від негативних наслідків НС.

При розробці законодавчої й нормативно-правової бази в такій важливій галузі, як сфера ЦЗ, слід звернути особливу увагу на термінологічний апарат, що є важливим базовим інструментом у системі державного управління. У цілому необхідно шукати новий цілісний підхід до вирішення безпекових питань, який би чітко взаємопов'язував управлінський, організаційно-технологічний та економічний підходи.

Захист життя і безпека людини єя найголовнішим пріоритетом державної політики всіх розвинених країн Європейського Союзу. Результатом цього є функціонування в них високоефективних систем ЦЗ, особливості побудови яких предметно у своїх наукових працях дослідив О.О. Труш [173]. Він відзначає, що основною цінністю політики Європейської Спільноти у сфері ЦЗ є принцип колективних зусиль країн-членів у вирішення зазначених питань.

У нашій державі це положення закріплено в ст. 3 Конституції України, яка проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [68]. Для України як держави, що обрала європейський вектор свого розвитку, побудова системи, яка б гарантувала безпеку власному народу, є особливо важливим й актуальним завданням. Адже, маючи розвинену промисловість, вона зберігає високий рівень техногенного навантаження й потенційної небезпеки шкідливих виробництв для населення й навколишнього середовища, який у 5–6 разів перевищує середньоєвропейський. Такий стан створює об'єктивні передумови для зростання на її території техногенних і техногенно-екологічних аварій і катастроф.

Тільки протягом 2011 року на території України зареєстровано 221 НС, унаслідок яких загинуло 335 осіб (з них 39 дітей) та постраждало 985 осіб [119]. Причому лише 4 НС державного рівня, решта регіонального, місцевого й об'єктового. Ця статистика свідчить про важливу роль місцевих органів влади в забезпеченні захисту населення й територій у разі загрози або виникнення НС, адже саме на них, згідно з чинним законодавством, покладається першочергове виконання вказаних завдань. Аналіз НС і масштаби їх наслідків свідчать, що проблема забезпечення безпеки особистості в умовах НС вимагає розробки й упровадження нових наукових і практичних підходів саме до регіональної (місцевої) політики.

Ураховуючи те, що захист населення й територій від НС є одним із найважливіших завдань місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, ці питання відображені в законах України “Про місцеві державні адміністрації” [55] й “Про місцеве самоврядування в Україні” [56]. Зокрема, у статті 21 Закону України “Про місцеві державні адміністрації” визначено, що вони подають на затвердження відповідних рад регіональні екологічні програми й забезпечують їх виконання; інформують населення про екологічно небезпечні аварії та ситуації, стан довкілля, а також про заходи, що вживаються для його поліпшення; організовують

роботу з ліквідації наслідків екологічних аварій, залучають до цих робіт підприємства, установи, організації незалежно від форм власності та громадян; вносять пропозиції в установленому порядку про зупинення діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності в разі порушення ними законодавства про охорону довкілля та санітарних правил. Згідно зі ст. 25 оголошують зони НС у разі стихійного лиха, аварій, катастроф, епідемій, епізоотій, пожеж, інших надзвичайних подій; здійснюють передбачені законодавством заходи, пов'язані з підтриманням у них громадського порядку, урятуванням життя людей, захистом їх здоров'я і прав, збереженням матеріальних цінностей; сприяють діяльності аварійно-рятувальних служб за місцем їх дислокації під час прямування до зон НС та під час ліквідації НС, зокрема в наданні їм необхідних транспортних та інших матеріальних засобів і послуг; погоджують проекти планів проведення потенційно небезпечних заходів в умовах присутності цивільного населення за участю особового складу Збройних сил України, інших військових формувань і правоохоронних органів з використанням озброєння і військової техніки; взаємодіють з органами військового управління під час планування й проведення таких заходів з метою запобігання й недопущення НС та ліквідації їх наслідків; забезпечують своєчасне інформування населення про загрозу виникнення або виникнення НС під час проведення потенційно небезпечних заходів в умовах присутності цивільного населення за участю особового складу Збройних сил України, інших військових формувань і правоохоронних органів з використанням озброєння та військової техніки; розглядають проектну документацію на будівництво захисних споруд ЦЗ (ЦО) та розділ щодо інженерно-технічних заходів ЦЗ (ЦО) у складі містобудівної документації; перевіряють наявність і утримання в готовності локальних систем раннього виявлення НС на об'єктах, які підлягають обладнанню системами раннього виявлення НС; наявність і готовність до використання в НС засобів колективного й індивідуального захисту населення, майна

ЦЗ, стан їх утримання й ведення обліку; перевіряють підготовку населення до дій у НС.

До виключної компетенції сільських, селищних, міських рад, згідно з Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні” відносяться функції щодо прийняття рішень з питань боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями та створення відповідно до законодавства комунальних аварійно-рятувальних служб (ст. 26). До повноважень органів місцевого самоврядування віднесено вжиття необхідних заходів щодо ліквідації наслідків НС, інформування про них населення, залучення в установленому порядку до цих робіт підприємств, установ та організацій, а також населення (ст. 33); надання одноразової допомоги громадянам, які постраждали від стихійного лиха (ст. 34); створення й утримання за рахунок коштів місцевого бюджету комунальних аварійно-рятувальних служб, створення резервних фондів для ліквідації НС, організація в установленому порядку навчання особового складу комунальних аварійно-рятувальних служб, вжиття у разі НС необхідних заходів відповідно до закону щодо забезпечення державного й громадського порядку, життєдіяльності підприємств, установ та організацій, урятування життя людей, захисту їх здоров'я, збереження матеріальних цінностей (ст. 38).

Проаналізувавши зазначені повноваження місцевих органів державної влади можна зробити висновок, що переважна їх більшість має декларативний характер, практика їх застосування свідчить про надмірно складний управлінський механізм (бюрократизм) їх реалізації, обмеженість власних фінансових ресурсів і залежність від державного бюджету не дозволяє повною мірою виконувати капітальні першочергові заходи, залежність (централізація) з багатьох питань від політики спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади, що відповідає за реалізацію державної політики у сфері ЦЗ. Місцеві органи влади сьогодні потребують значного розширення кола своїх організаційно-правових та управлінських повноважень, що дозволить їм більш ефективно, з

урахуванням особливостей і потреб територій, здійснювати заходи щодо забезпечення захисту населення й територій від наслідків НС.

Слід відзначити, що протягом останнього періоду державою вживається комплекс заходів з удосконалення існуючої системи ЦЗ. Тільки протягом 2012 року було прийнято низку нормативно-правових актів, що започаткували черговий етап реформування національної системи захисту населення й територій від НС.

Зокрема, Кабінетом Міністрів України прийнято постанову від 18 квітня 2012 р. № 606 “Про затвердження рекомендаційних переліків структурних підрозділів обласної, Київської та Севастопольської міської, районної, районної в м. Києві та м. Севастополі державних адміністрацій” [137], якою не допускається утворення й функціонування при обласних і районних державних адміністраціях структурних підрозділів (управління/відділи з питань НС та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, що раніше відповідали за реалізацію державної політики у сфері ЦЗ), які дублюють діяльність територіальних органів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади. З одного боку, це рішення є правильним, оскільки спрямоване на вирішення існуючої до цього часу проблеми дублювання окремих функцій, проте, з іншого боку, виникає питання, хто і як буде виконувати інші, покладені на них завдання, наскільки ефективна буде їх реалізація в разі передачі цих функцій іншим підрозділам. Усе це, на мою думку, значно послаблює позиції місцевих органів влади щодо здійснення власних повноважень із забезпечення захисту населення й територій від НС і потребує додаткового наукового аналізу. Очевидно, що виникає потреба в пошуку й упровадженні нових моделей управління, які б гарантували ефективний захист населення й територій у разі виникнення НС.

Поряд з тим, 24 грудня 2012 року Президент України підписав Указ № 726 про реорганізацію Міністерства надзвичайних ситуацій і Державної інспекції техногенної безпеки України в Державну службу України з надзвичайних ситуацій [177] як центральний орган виконавчої влади,

діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра оборони України. Слід зазначити, що для України це перший досвід підпорядкування теперішніх аварійно-рятувальних підрозділів оборонному відомству, хоча історично – у минулому столітті – тодішні війська цивільної оборони були складовою частиною Збройних сил. Але, на мою думку, для ефективної реалізації цього рішення треба враховувати багато важливих чинників, які повинні відповідати сьогодишнім потребам і реаліям життя. При цьому не слід забувати про те, що Міністерство оборони України також перебуває на стадії реформування. Насамперед необхідно розробити й упровадити, з урахуванням європейського досвіду, нову організаційно-правову базу, де обов'язково передбачити врегулювання найголовніших питань: щодо порядку взаємодії двох відомств у разі виникнення НС, порядку залучення сил і засобів (враховуючи, що порядок залучення та місце дислокації підрозділів Збройних сил України мають свої характерні особливості), чіткого розподілу повноважень, додаткового проведення спільних навчань.

Низку проблем державного регулювання у сфері ЦЗ в частині організаційно-правового забезпечення вирішено завдяки прийняттю Кодексу цивільного захисту України, що затверджений Указом Президента України від 2 жовтня 2012 року № 5403 – VI і введений в дію 1 липня 2013 року [70]. Цим Кодексом визнано такими, що втратили чинність, низку основних законів, які регулювали відносини в Україні у сфері ЦЗ, зокрема: Закон України “Про Цивільну оборону України”, Закон України “Про пожежну безпеку”, Закон України “Про війська Цивільної оборони України”, Закон України “Про аварійно-рятувальні служби”, Закон України “Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру”, Закон України “Про правові засади цивільного захисту”.

Варто зазначити, що Кодексом відведено важливу роль саме місцевим органам влади в реалізації заходів ЦЗ. Зокрема, згідно зі ст. 6 Кодексу до суб'єктів, уповноважених захищати населення й території від НС на

регіональному рівні в межах своїх повноважень, відносяться місцеві державні адміністрації, виконавчі органи міських рад, районні в містах і селищні ради через утворені ними комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій. Згідно зі ст. 10 Кодексу ЦЗ Територіальні підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту діють в областях, до складу яких входять районні й районні в містах ланки з відповідними органами управління й підпорядкованими їм силами ЦЗ, відповідними суб'єктами господарювання.

Отже, актуальність теми діяльності місцевих органів влади щодо забезпечення безпеки населення в разі виникнення НС на сьогодні є очевидною; ураховуючи сучасний етап державних перетворень у системі діяльності органів виконавчої влади, які відповідають за реалізацію державної політики у сфері ЦЗ, відкривається широке поле для проведення наукових досліджень з погляду державного управління в цій сфері з метою побудови ефективної системи захисту населення від НС; побудова й удосконалення надійної національної системи ЦЗ потребує обов'язково застосування елементів передового європейського досвіду й виваженого підходу до формування державних структур.

Висновки до розділу 2

1. Аналіз наукових робіт, присвячених наслідкам аварій на АЕС і ядерним вибухам в Японії свідчить про те, що влада в цих країнах приймала управлінські рішення тільки відносно своїх внутрішніх і зовнішніх політичних вигод. У післяаварійний період у багатьох випадках фізико-технічні й медико-соціальні проблеми не вирішувалися. Зменшення фінансування на подолання наслідків, недооцінювання радіаційного ураження населення, а також відсутність спокутування провини на користь розвитку ядерної політики, у свою чергу, породили необмежене технічне насилля над людством з боку сверхдержав. Розвиток ядерної енергетики

виступає як основний аргумент управління політичними засобами. Недосконала система державного управління стала приводом низького рівня діяльності органів державної влади в галузі ядерної енергетики зазначених держав.

Також в Україні продовжує зберігатися споживацьке використання природних ресурсів, деградація середовища існування людей, диспропорція між загальнодержавними і регіональними економічними інтересами, невідповідність між розміщенням природно-ресурсного й соціально-економічного потенціалу, зростання науково-технічної й технологічної відсталості, підвищення ризику виникнення природно-техногенних катастроф. За таких умов стає очевидною необхідність вирішення складної системи завдань, пов'язаних із вимогами оптимізації природно-техногенної безпеки й оздоровлення стану природного середовища. Для цього необхідне ефективне наддержавне управління сферою природно-техногенної безпеки й цивільного захисту населення. Погіршення природно-техногенного екологічного стану й загалом технократичний підхід до розвитку суспільства є, на наш погляд, головною причиною природних і техногенних катастроф.

Економічно розвинені країни світу постійно вдосконалюють механізми державного управління щодо адаптації до змін клімату, знижують уразливість населення й економіки до загроз, пов'язаних з НС природного і техногенного походження, відпрацьовують заходи й методологічні підходи запобігання НС, що не допускає ефект “доміно”, зростання системного ризику та знижує витрати на подолання наслідків. На нашу думку, необхідно в рамках міжнародного співробітництва ретельно аналізувати економічні й медико-санітарні втрати від природних і техногенних катастроф за загальноприйнятним підходом (“характеризації”), що міг би враховувати пролонгований вплив наслідків з метою верифікації й узгодження даних.

2. Надзвичайно важливе запровадження ефективної системи моніторингу загроз виникнення й попередження виникнення НС. Ця система повинна бути адаптована до європейської, забезпечувати узгодження

загальноєвропейських, національних і регіональних інтересів і передбачати здійснення таких кроків: формування достатнього законодавчого середовища для співробітництва; заохочення співробітництва між територіальними органами влади і суб'єктами господарювання прикордонних територій з обох боків кордону та створення спільних структур; виявлення спільних та ідентичних проблем і загроз прикордоння й вибір пріоритетів розвитку співробітництва; організація процесів розробки транскордонних проектів; організація системи державної підтримки ТКС; гармонізація правових повноважень національних суб'єктів цього співробітництва, делегування місцевим органам державної влади достатніх правових і фінансових повноважень, що сприятиме розширенню й поглибленню взаємодії єврорегіонів України.

Для врегулювання екологічної ситуації Україна потребує розробки універсальної, єдиної для всієї країни концепції екологічної безпеки населення, сформованої в законодавчій формі на єдиній основі спільними зусиллями економістів, учених і практиків. Для ефективної взаємодії з європейськими інституціями необхідно створити правові, організаційні та інституційні рамки для реалізації багатостороннього виміру Дорожньої карти Східного партнерства та забезпечити системне планування заходів в екологічній сфері, належне інформування громадськості щодо ініціатив у рамках цього партнерства українською мовою. Пріоритетом державної політики національної безпеки в розумінні її екологічної складової є створення збалансованої системи природокористування на основі впровадження економічних механізмів ощадливого споживання природних ресурсів, зменшення шкідливих викидів і застосування екологічно безпечних ресурсо- й енергозберігаючих технологій; забезпечення ефективного функціонування єдиної державної системи цивільного захисту, запобігання й ліквідації наслідків техногенних катастроф, підвищення рівня ядерної й радіаційної безпеки; докорінне реформування й модернізація основних

фондів житлово-комунального господарства як підґрунтя створення безпечного середовища життєдіяльності населення.

3. Для побудови якісно нової, ефективної та орієнтованої на європейські стандарти системи ЦЗ Україні необхідно продовжити конструктивну співпрацю з інституціями ЄС і органами управління держав – членів ЄС, які відповідають за реалізацію державної політики у відповідній сфері; для розширення можливостей співпраці у сфері ЦЗ та приєднання нашої держави до механізму реагування на НС у ЄС продовжити плідно працювати над підписанням нових угод й адаптацією вітчизняного законодавства до загальноєвропейських стандартів; для впровадження європейських норм безпеки в українську систему здійснювати імплементацію нових підходів у сфері управління ЦЗ, таких, як розвиток ініційованого нещодавно главою Держслужби з НС напряму роботи щодо налагодження чіткої взаємодії й залучення волонтерів та активістів громадських рухів для підвищення ефективності попередження НС і реагування на них (допомога волонтерів у разі НС налагоджена в багатьох європейських країнах і, як ніколи, актуальна для нашої держави й суспільства) та утворення в регіонах консультативних пунктів з питань ЦЗ; визначити й законодавчо закріпити правильний вектор для побудови управлінської системи, основною метою управління якою повинно стати забезпечення надійного захисту населення, територій і довкілля від негативних наслідків НС.

У свою чергу, актуальність теми діяльності місцевих органів влади щодо забезпечення безпеки населення в разі виникнення НС на сьогодні є очевидною. З огляду на сучасний етап державних перетворень у системі діяльності органів виконавчої влади, які відповідають за реалізацію державної політики у сфері ЦЗ, відкривається широке поле для проведення наукових досліджень з погляду державного управління в цій сфері з метою побудови ефективної системи захисту населення від НС. Побудова й удосконалення надійної національної системи ЦЗ потребує обов'язково

застосування елементів передового європейського досвіду й виваженого підходу до формування державних структур.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАХИСТОМ НАСЕЛЕННЯ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

3.1. Регіональне управління процесами запобігання надзвичайним ситуаціям і реагування на них (на прикладі Кіровоградської області)

Характерними для Кіровоградської області є техногенні аварії на інженерних комунікаціях життєзабезпечення (мережах водопостачання й водовідведення, тепло- й енергозабезпечення), магістральних трубопроводах, залізниці та інших об'єктах, особливо потенційно небезпечних (в області зареєстровано 368 потенційно небезпечних об'єктів, з них 178 – підвищеної небезпеки).

Постійно мають прояв: 1) стихійні явища: штормові вітри, ожеледі, снігові замети, повені й паводки, градобої, лісові й польові пожежі, які щороку завдають значних збитків господарству області; 2) чинять суттєвий негативний вплив і підвищують соціальну напругу екзогенні гідрологічні (підтоплення, абразії) та геологічні (зсуви, обвали, ґрунтові ерозії) процеси, аналіз розвитку яких надає можливість прогнозувати їх подальшу активізацію; 3) постійно, з відповідними елементами небезпеки, виявляється й ліквідується велика кількість вибухонебезпечних предметів, що залишилися з часів Другої світової війни; 4) значна кількість людей, головним чином з причин невиконання на місцевому рівні вимог чинного законодавства щодо впорядкування умов відпочинку на водних об'єктах, гине на воді (з 2000 року загинуло близько 400 осіб); 5) значних втрат матеріальних цінностей, ресурсів і людського потенціалу завдає також один з найбільших небезпечних факторів на об'єктах, територіях й у побуті – пожежі. Кількісні показники негативного впливу наслідків пожеж

залишаються на високому рівні (з 2000 року в області виникло близько 7,5 тис. пожеж, на яких загинуло близько 600 осіб, а збитки становлять близько 6 млн.грн.).

Основними причинами виникнення й збільшення рівня комплексного негативного впливу наслідків надзвичайних ситуацій (подій) техногенного й природного походження, а також несвоєчасного й невідповідного реагування та надання належної допомоги населенню є: послаблення механізму регулювання безпеки у виробничій сфері, зниження стійкості виробництва до аварій унаслідок тривалої структурної перебудови економіки; недосконалість законодавчої бази, що в нових економічних умовах не забезпечує сталості функціонування виробництва, стимулювання заходів щодо зменшення ризику виникнення надзвичайних ситуацій (подій), пом'якшення їх наслідків, а також відповідальності власників об'єктів (особливо об'єктів потенційно небезпечних і підвищеної небезпеки) за недотримання відповідного режиму діяльності; технічна складність виробництва, великий обсяг транспортування, зберігання й використання небезпечних (шкідливих) речовин, матеріалів і виробів, накопичення відходів виробництва, що є загрозою для населення й довкілля; потенційне підвищення рівня ускладнення техногенної й пожеженебезпечної обстановки у зв'язку з незадовільним станом і зношеністю основних виробничих фондів, особливо на підприємствах потенційно небезпечних і підвищеної небезпеки (радіаційного й хімічного комплексу, нафтогазової, металургійної та гірничодобувної промисловості тощо), застосування застарілих технологій та обладнання, тривале зниження й припинення оновлення фондів; значна зношеність і застарілість протипожежного обладнання; незадовільний стан забезпечення територіальних невоєнізованих формувань і населення області засобами індивідуального радіаційного й хімічного захисту, приладами радіаційної розвідки йа дозиметричного контролю; послаблення вимогливості та зниження ефективності роботи органів нагляду за станом техногенно-екологічної безпеки; припинення (призупинення) внаслідок

економічних ускладнень фінансування цільових програм, що мають намети впровадження заходів щодо попередження виникнення надзвичайних ситуацій та ефективної ліквідації їх наслідків; зниження кваліфікаційного й професійного рівня підготовки керівного складу всіх рівнів, персоналу об'єктів (особливо об'єктів потенційно небезпечних та підвищеної небезпеки); незадовільний стан навчання населення готовності до дій з попередження виникнення та в умовах надзвичайних ситуацій (подій); значне недофінансування щодо створення належних обсягів матеріально-технічної бази, яка призначена для проведення попереджувальних заходів та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій (подій).

Досвід останніх років доводить необхідність координації дій при системному розв'язанні проблем програмними методами. Такий підхід є виправданим і можливим лише за умов: віднесення безпеки населення й територій під час надзвичайних ситуацій (подій) до проблем виключної важливості для держави й суспільства, а їх розв'язання – до пріоритетної сфери національної безпеки; комплексного підходу до визначення відповідальності за дії, що призводять до надзвичайних ситуацій (подій) техногенного і природного характеру, і розв'язання цієї проблеми на загальнодержавному і регіональному рівнях; вжиття невідкладних системних заходів з метою створення умов для сталого соціально-економічного розвитку області.

Зазначені умови викликають необхідність формування нової ідеології попередження виникнення надзвичайних ситуацій (подій), запровадження на державному й обласному рівнях невідкладних заходів шляхом розроблення й реалізації програм запобігання надзвичайним ситуаціям і реагування на них.

Кіровоградська область розташована в центрі України, між Дніпром і Південним Бугом, у південній частині Придніпровської височини. Територія її становить 24,6 тис. км², тобто 4,1% від території усїєї території України. Територія суші становить 97 % від загальної площі. Кіровоградщина являє собою підвищену хвилясту рівнину, розчленовану густою мережею річкових

долин, ярів і балок. Клімат області помірно-континентальний, теплий. Середньорічна температура повітря 7–8 °С. Зима мало снігова, м'яка з частими відлигами. Середньомісячна температура найхолоднішого періоду зими (січень-лютий) по області мінус 5–8 °С. При різких змінах температур взимку на території області часто виникають тумани, ожеледь. Річна кількість опадів розподіляється нерівномірно. Найбільша їх кількість випадає в теплий період року (квітень-жовтень). Середньорічна кількість опадів по області 470–510 мм/рік. Сніг випадає кожен зиму, але сніговий покрив утримується недовго. Протягом року на території області спостерігаються сильні вітри понад 15 м/сек. Бурі та урагани до 25–30 м/с характерні для осінньо-літнього періоду (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Адміністративно-територіальна характеристика Кіровоградської області

Місце розташування регіону	Центральний регіон України
Перелік регіонів, з якими межує регіон:	
захід	Вінницька область
північ	Черкаська та Полтавська області
південь	Миколаївська та Одеська області
схід	Дніпропетровська область
Площа регіону, кв. км	24587,8
Міста	12
Райони	21
Селища міського типу	27
Сільські населені пункти	995
Додаткова інформація	

На території краю протікає 438 річок, нараховується 1074 річечок і струмочків загальною довжиною відповідно 5558 і 2595 км. збудовано 2185 ставків і 85 водосховищ. Переважають так звані малі річки. Найбільші ріки області – Інгулець, Тясмин, Інгул, Синюха, Велика Вись, Чорний Ташлик і Ятрань належать до басейнів Дніпра та Південного Бугу.

Кіровоградщині властиві такі небезпечні погодні явища, як сильні зливи, грози, градобій, ожеледь, паводки, штормові вітри, пилові бурі та суховії, і негативні природні процеси: зсуви, вітрова та водна ерозія, переробка берегів Кременчуцького водосховища, яроутворення.

Область нараховує 23 адміністративні райони, з них – 2 райони у місті Кіровограді, а також 12 міст, з яких 4 - обласного підпорядкування, 26 селищ міського типу, 1021 сільський населений пункт. Розвиненими містами з промисловим виробництвом, крім обласного центру, є міста обласного підпорядкування Олександрія і Світловодськ, а також великі залізничні вузли Знам'янка і Помічна (Табл. 3.2).

Табл. 3.2

Соціально-демографічна характеристика

Загальна кількість населення, тис. осіб	988,756
Міське населення, тис. осіб	614,403
Сільське населення, тис. осіб	374,353
Кількість чоловіків, тис. осіб	453,062
Кількість жінок, тис. осіб	535,694
Кількість працездатного населення, тис. осіб	606,352
Кількість непрацездатного населення, тис. осіб	382,404
Кількість народжених, тис. осіб	11,029
Кількість померлих, тис. осіб	16,521
Кількість померлих від нещасних випадків, убивств, самогубств та інших зовнішніх дій, тис. осіб	1,273

Область розташована в центрі України, між Дніпром і Південним Бугом, в південній частині Придніпровської височини. Територія її становить 24,6 тис. км², що складає 4,1% від території усєї території України. Територія суші складає 97 % від загальної площі.

Кіровоградщина являє собою підвищену хвилясту рівнину, розчленовану густою мережею річкових долин, ярів і балок. З інтенсивною господарською діяльністю пов'язане виникнення техногенних форм рельєфу – кар'єрів, вуглерозрізів, гребель, курганів, штучних зрошувальних систем, які порушують природну рівновагу в екосистемах та активізують негативні природні процеси – ерозію, зсуви, підтоплення, заболочення.

Ґрунтовий покрив на території області характерний для перехідної зони від південного лісостепу до північного лісостепу й представлений більш ніж 50 відмінами ґрунтів. Ґрунти мають високу родючість. У північній частині області переважають чорноземи потужні малогумусні й

середньогумусні із вмістом гумусу відповідно 5% та трохи більше 5,5 %. Для південно-західних районів найбільш поширеними ґрунтами є чорноземи звичайні, середньо- та малогумусні, а в південній частині – чорноземи звичайні неглибокі малогумусні та малопотужні. За механічним складом, ґрунти північних районів – важкосуглинкові, південних – легкосуглинкові, а в Придніпров'ї – легко – та середньосуглинкові. Загальна площа території області становить 2458,8 тис.

Промисловий комплекс охоплює 11 провідних галузей: добувна промисловість – 6,4%; переробна промисловість – 76,5%, (виробництво харчових продуктів, напоїв – 35,0%; легка промисловість – 0,3%; оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів – 0,6%; целюлозно-паперове виробництво, видавнича діяльність – 0,5%, хімічна промисловість – 3,3%, виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції – 4,5%, металургійне виробництво та виробництво металевих виробів – 12,6%; машинобудування – 17,8%), виробництво й розподілення електроенергії, газу й води – 17,1%.

В області налічується понад 4,5 тис. сільськогосподарських підприємств, у т. ч. 2,5 тис. фермерських господарств. Усього працює 145,8 тис. чол.

Область має розвинуту транспортну мережу. Транзитні перевезення здійснюються на напрямку Донбас – Карпати. На Одеському напрямку залізничні колії пов'язують найважливіші промислові й сільськогосподарські південні та центральні райони України. Довжина доріг державного значення становить 732,1 км. Територією області проходять 9 міжнародних автомагістралей, 4 газопроводи, 2 нафтопродуктопроводи.

Основними забруднювачами атмосферного повітря в регіоні залишаються добувна промисловість, переробна промисловість, теплоелектроцентралі, на які припадає майже 9,5% викидів усіх шкідливих речовин. Для оптимізації стану атмосферного повітря необхідне впровадження нових прогресивних технологій виробництва, планування

заходів зі зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферу, найбільш суттєвим є переведення більшості суб'єктів підприємницької діяльності на більш екологічно чисте паливо – природний газ.

Так, низка підприємств області, а саме: Новомиргородське ВУЖКГ, Залізничне об'єднання Гайворон, ЗАТ “Олександрійський цукровий завод”, ТОВ “Автосервіс-Термакс”, – перешли на природний газ. ТОВ “Побужський феронікелевий комбінат” перейшло з мазуту й вугілля на природний газ, при цьому як резервний вид палива залишився мазут. Преведення комбінату на газове паливо виключає потенційне забруднення землі від складування палива, золи.

Шляхами вирішення питання скорочення викидів є перехід на електроопалення. Так, в області на електроопалення перейшли Шевченківська дирекція залізничних перевезень Одеської залізниці (станція Фундукліївка, Цибулеве, Адабаш, Капустине, Капітанівка), Компаніївська дитяча музична школа.

Засобами зменшення викидів від автотранспорту:

- використання на автотранспорті спеціальних моторних мастил, присадок до них та палива, упровадження каталітичних перетворювачів палива і т.п., що сприятиме зменшенню витрат пального, викидів забруднюючих речовин і збільшенню моторесурсів двигунів;

- контроль за якістю пального, що постачається й реалізується автозаправними станціями, його відповідність державним стандартам, а також заборона реалізації АЗС в області етилового бензину;

- заміна на автотранспорті пального нафтового походження більш екологічно чистим природним газом (комунальний транспорт);

- забезпечення транспортного зв'язку в містах за допомогою електротранспорту (тролейбусів) (Додаток Г).

У законодавстві під регіоном розуміють частину території України, яка має сукупність природних, соціально-економічних, національних, культурних та інших умов. Кордони регіону, який взято за приклад в розгляді

цього питання, насправді збігаються з межами адміністративно-територіального поділу – Кіровоградська область. Характерним для регіонального управління є те, що його здійснюють місцеві органи виконавчої влади, які діють у межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць.

Обласні, районні державні адміністрації виконують функції регіонального управління на підпорядкованих їм територіях, забезпечують реалізацію в області, районі, місті завдань соціально-економічного розвитку, виконання на місцях законів й актів, прийнятих Верховною Радою, Президентом і Кабінетом Міністрів України, а також зв'язок з органами місцевого самоврядування.

Регіональні цільові програми розробляються згідно з Методичними рекомендаціями щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання, затверджених наказом Міністерства економіки України від 4 грудня 2006 року № 367. Відповідно до цих методичних рекомендацій основні принципи розроблення регіональних програм відповідають основним принципам розроблення державних цільових програм, зазначених у Законі України “Про державні цільові програми”. Аналіз регіональних цільових програм показав, що загалом в Україні розроблено й затверджено понад 50 регіональних цільових програм захисту населення й територій від надзвичайних ситуацій. Основними завданнями цих програм є: створення, утримання, ремонт та обслуговування регіональних систем центрального оповіщення; створення, накопичення, збереження й використання матеріальних резервів для запобігання наслідкам надзвичайних ситуацій і їх ліквідації; створення автоматизованих систем раннього виявлення загрози виникнення НС та оповіщення населення; заходи із запобігання загибелі людей на водних об'єктах; створення державного фонду страхування документації; інші. Протягом 2014 року забезпечено виконання плану фінансування регіональних програм у сфері цивільного захисту в Київській і Кіровоградській областях на 100 % затвердженого

обсягу фінансування. Найбільший обсяг коштів на виконання заходів регіональних програм з обласного бюджету виділено у Волинській (78,26 %), Житомирській (72 %), Закарпатській (83 %), Сумській (98,6 %), Харківській (80 %) і Чернівецькій (99,8 %) областях [10].

Низький рівень фінансування заходів з цивільного захисту відмічається в Запорізькій (7%), Херсонській (10 %) і Черкаській (6,2 %) областях. Взагалі не здійснювалося фінансування з обласного бюджету в Дніпропетровській області й бюджету м. Києва. За результатами аналізу державних цільових програм у сфері цивільного захисту встановлено, що роботи за цією програмою не проводилися у зв'язку з відсутністю фінансування. Разом з тим, роботи за регіональними цільовими програмами загалом виконуються, окрім Дніпропетровської області й м. Києва, де протягом 2014 року роботи не фінансувалися [10].

Діяльність Кіровоградської обласної державної адміністрації ґрунтується на таких регіональних засадах: забезпечення однакового застосування законів на підпорядкованій території, особиста відповідальність керівників за стан соціально-економічного розвитку регіонів, поєднання загальнодержавних і місцевих інтересів, надання необхідної інформації громадянам, їх організаціям.

Відповідно до ст. 35 Закону України “Про правові засади цивільного захисту” до регіональних і місцевих органів управління цивільного захисту належать “...обласні..., районні державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, структурні підрозділи з питань цивільного захисту цих адміністрацій та виконавчих рад,.....територіальні органи управління спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань “цивільного захисту”.

Постійним органом управління з питань техногенно-екологічної безпеки, цивільної оборони та з надзвичайних ситуацій на регіональному рівні є Управління з питань НС та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи Кіровоградської обласної державної

адміністрації. Його діяльність регулюється постановою Кабінету Міністрів України № 1386 від 5 вересня 2000 року [138], відповідно до якої Управління з питань НС та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи є структурним підрозділом обласної держадміністрації.

Управління створюється обласною державною адміністрацією й підпорядковується голові обласної державної адміністрації й Міністерству України з питань надзвичайних ситуацій.

Управління є органом управління обласної територіальної підсистеми єдиної державної системи з питань запобігання НС техногенного і природного характеру й реагування на них (далі – обласна підсистема єдиної державної системи), який утворено з метою забезпечення реалізації державної політики у сфері цивільної оборони, захисту населення й територій від НС, запобігання виникненню цих ситуацій, реагування на них.

Управління у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, актами Президента України й Кабінету Міністрів України, наказами ДСНС, розпорядженнями голови Кіровоградської обласної державної адміністрації, а також Положенням про управління.

Основні завдання управління:

- участь у реалізації державної політики у сфері цивільного захисту, а також ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи;
- організація відновлювальних робіт з ліквідації наслідків НС;
- розроблення й здійснення заходів щодо підтримання готовності органів управління та сил обласної підсистеми цивільного захисту до дій за призначенням у мирний час і в особливий період;
- здійснення разом з іншими органами управління обласної підсистеми цивільного захисту інформаційного забезпечення, упровадження сучасних інформаційних технологій і створення банків даних з питань захисту населення й реабілітації територій, забруднених унаслідок Чорнобильської катастрофи.

Розпорядженням голови Кіровоградської обласної державної адміністрації “Про затвердження Положення про обласну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру” від 26 березня 1999 року № 106-р на території Кіровоградської області створено територіальну підсистему ЄДСНС, до якої ввійшли територіальний орган управління спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади (управління МНС України в Кіровоградській області) й відповідна комісія з питань ТЕБ і НС (обласна комісія з питань ТЕБ і НС Кіровоградської ОДА).

Управління ДСНС України (далі – Управління) є територіальним органом управління ДСНС України в Кіровоградській області, який створюється МНС.

Штат Управління затверджується Міністром і вводиться в дію наказом ДСНС України. Персонал Управління становлять особи начальницького складу служби цивільного захисту, державні службовці й працівники, трудові відносини між якими здійснюються відповідно до чинного законодавства.

Управління є головним органом у системі територіальних органів виконавчої влади з питань забезпечення реалізації державної політики у сфері цивільного захисту населення й територій від наслідків НС техногенного, природного й військового характеру, техногенної, а також пожежної безпеки в Кіровоградській області.

У межах своїх повноважень Управління самостійно та через підпорядковані підрозділи організовує виконання вимог законодавства України з цих питань, контролює виконання правил і норм пожежної й техногенної безпеки юридичними й фізичними особами. Здійснює в межах визначених повноважень організаційно-розпорядчі й консультативно-дорадчі функції.

Управління у своїй діяльності керується Конституцією й законами України, а також указами Президента України й постановами Верховної Ради

України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, наказами МНС за напрямками їх діяльності й Положенням про управління. На керівних працівників і спеціалістів Управління, які не мають спеціальних звань, поширюється дія Закону України “Про державну службу”.

Основні завдання Управління:

- забезпечення реалізації на місцях державної політики у сфері цивільного захисту, захисту населення й територій від НС, техногенної й пожежної безпеки, запобігання НС і їх ліквідації;

- організація ліквідації наслідків НС техногенного і природного характеру, проведення пошуково-рятувальних робіт, а також виконання невідкладних робіт у мирний час і в особливий період при загрозі або виникненні НС;

- забезпечення захисту населення й територій у рамках територіальної оборони та антитерористичної діяльності відповідно до чинного законодавства;

- знешкодження вибухонебезпечних предметів, що залишилися на території України після війн, сучасних боєприпасів і підривних засобів (крім вибухових пристроїв, що використовуються в терористичних цілях), у місцевостях за винятком територій, які надані для розміщення й постійної діяльності військових частин, установ, військових навчальних закладів, підприємств та організацій Збройних сил України, інших військових формувань;

- аналіз і прогнозування ймовірності виникнення НС техногенного і природного характеру, визначення показників ризику виникнення НС на об’єктах і територіях, здійснення комплексу оперативних і довгострокових заходів щодо попередження й нейтралізації загроз виникнення НС;

- здійснення державного нагляду й контролю за виконанням вимог нормативно-правових актів у сфері цивільного захисту, пожежної й техногенної безпеки, профілактики травматизму невиробничого характеру,

діяльністю й готовністю аварійно-рятувальних формувань і служб до дій за призначенням і здійснення заходів щодо запобігання цим ситуаціям;

- участь у проведенні паспортизації потенційно небезпечних об'єктів (ПНО) регіону;

- розроблення й реалізація заходів щодо підтримання готовності органів управління й підпорядкованих сил до дій за призначенням у мирний час та особливий період;

- реалізація заходів щодо виконання мобілізаційних завдань, які покладені на нього;

- забезпечення підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації особового складу підпорядкованих органів управління й підрозділів і здійснення навчання населення способам захисту в разі виникнення надзвичайних, несприятливих побутових або нестандартних ситуацій у мирний час та в особливий період, в умовах терористичного акту. Організація навчань і тренувань з цивільного захисту;

- координація діяльності органів управління територіальної підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту населення й територій.

Відповідно до “Положення про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру” затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 1998 року. № 1198, координуючим органом управління обласної ланки ЄДС є комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій Кіровоградської обласної державної адміністрації.

Комісія у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, а також указами Президента України й постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, рішеннями Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій і Положенням (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2010 р.

“Про затвердження Типового положення про регіональну та місцеву комісію з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій”.

Основними завданнями комісії на території області є:

- координація дій органів управління, сил і засобів територіальної підсистеми єдиної системи цивільного захисту або відповідної ланки такої підсистеми (місцева комісія) в разі виникнення НС або виявлення загрози її виникнення, а також під час реагування на зазначену ситуацію;
- організація першочергових заходів з ліквідації наслідків НС регіонального й місцевого рівнів;
- участь у здійсненні заходів у сфері цивільного захисту й техногенно-екологічної безпеки;
- планування роботи з розгляду питань, пов'язаних із запобіганням виникненню НС техногенного і природного характеру.

Проблему професіоналізму фахівців і компетентності керівних кадрів органів виконавчої влади й адміністративного управління, які відповідно до своїх повноважень організують діяльність із забезпечення безпеки населення та сталості функціонування об'єктів економіки й соціальної інфраструктури, запровадження якісної адаптованої до національної освіти системи навчання керівних кадрів, фахівців і населення у сфері цивільного захисту вирішує Навчально-методичний центр цивільного захисту та безпечної життєдіяльності ДСНС України в Кіровоградській області. Центр у своїй діяльності керується постановою Кабінету Міністрів України “Про удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів і фахівців у сфері цивільного захисту” від 26 липня 2001р. № 874.

До системи повсякденного управління обласної ланки ЄДС НС входять оснащені необхідними засобами зв'язку, оповіщення, збирання, аналізу й передачі інформації:

- центр управління в НС, оперативно-чергові служби управління ДСНС України в Кіровоградській області всіх рівнів;

- диспетчерські служби місцевих органів виконавчої влади, державних підприємств, установ та організацій.

Інформаційне забезпечення функціонування обласної ланки ЄДС здійснюється:

- центром управління в надзвичайних ситуаціях ДСНС;
- силами й засобами Урядової інформаційно-аналітичної системи з питань НС із залученням технічних засобів і студійних комплексів Мінінформу;

- центром управління в надзвичайних ситуаціях Кіровоградської обласної державної адміністрації, відповідних органів місцевого самоврядування.

- уповноваженими органами з питань НС і цивільного захисту населення.

Недосконалість, неузгодженість і суперечність основних положень законодавчо-нормативної бази у сфері ЦЗ на державному рівні не могла не позначитися на стані державного управління на регіональному рівні.

Так, для місцевих адміністрацій і виконкомів міських рад як суб'єктів державного управління на регіональному й місцевому рівнях відповідними законами про них визначено повноваження зі “здійснення заходів цивільною обороною на відповідній території”, які реалізуються ними в галузі оборонної роботи. Інші питання, які тією чи іншою мірою пов'язані зі сферою цивільного захисту, визначаються повноваженнями в галузі правопорядку, охорони довкілля, здоров'я. На регіональному й місцевому рівнях, як і на державному на сьогодні не існує зведених в окрему галузь цивільного захисту повноважень державних органів, визначених Законами України про місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

В області діють такі загальнодержавні, регіональні й місцеві програми, до складу яких входять заходи, спрямовані на запобігання виникненню надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру: Комплексна

обласна програма запобігання та реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру у Кіровоградській області на 2006-2010 роки і на період до 2015 року; Загальнодержавні програми; Комплексна Програма захисту сільських населених пунктів і сільськогосподарських угідь від шкідливої дії вод на період до 2010 року та прогноз до 2020 року (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 03.07.2006 № 901); Програма запобігання та ліквідації наслідків підтоплення сільськогосподарських і лісогосподарських територій Запорізької області на 2009 – 2020 роки (затверджена рішенням Запорізької обласної ради від 03.09.2009 № 13). Регіональна програма будівництва, реконструкції, модернізації об'єктів інфраструктури, соціально-культурного та екологічного призначення на період 2012–2016 року (затверджена рішенням Запорізької обласної ради від 27.09.2011 № 4). У 2012 році розроблено обласну цільову програму захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на 2013–2017 роки. У районах і містах області розроблено місцеві цільові програми захисту населення й територій від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру.

Особливості фізико-географічних умов на території Кіровоградської області, наявність розвиненої промисловості, у тому числі з небезпечними видами виробництва, значної кількості транспортних комунікацій, а також стан виробничого, житлово-комунального фонду й водопровідно-каналізаційного господарства та рівень соціально-економічного розвитку в цілому створюють постійно високий рівень техногенної і природної небезпеки. За останні п'ять років в області зареєстровано понад 7 тисяч подій (надзвичайних ситуацій, далі – НС), від наслідків яких загинуло близько тисячі осіб. Загальна сума збитків, нанесених за вказаний період господарському комплексу області, перевищує 100 млн. грн. За цими показниками, Кіровоградська область входить до переліку областей України,

території яких віднесені до показників з підвищеним ризиком виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру.

Комплексна обласна програма запобігання й реагування на надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру в Кіровоградській області на 2006–2010 роки і на період до 2015 року (далі – Програма) спрямована на реалізацію в області державної політики у сфері захисту населення й територій щодо попередження виникнення надзвичайних ситуацій (подій), своєчасного й повномасштабного реагування силами та засобами, а також надання допомоги населенню для ліквідації наслідків НС (подій) тощо.

Заходами щодо попередження виникнення НС (подій), підвищення рівня ефективності управління, подальшого розвитку й удосконалення сил, засобів і оперативного реагування щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій (подій), а також надання належної допомоги населенню є: утримання й технічне переоснащення пунктів управління начальника ЦО області: у місті постійної дислокації, позаміського захищеного та мобільного (рухомого) пункту управління; розвиток систем зв'язку, оповіщення й інформатизації з питань попередження виникнення та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій (подій); створення матеріальних резервів для попередження виникнення та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій (подій); забезпечення організації заходів реагування на надзвичайні ситуації (події) техногенного і природного характеру; забезпечення сучасного рівня пожежної й техногенної безпеки; попередження й ліквідація надзвичайних ситуацій (подій) на водних об'єктах, утримання й розвиток обласної аварійно-рятувальної служби оперативного реагування; утримання й технічне оснащення обласної підсистеми Урядової інформаційно-аналітичної системи з питань надзвичайних ситуацій; забезпечення проведення комплексу заходів щодо створення оперативного-координаційного центру, навчально-тренажерних комплексів і навчальних полігонів щодо перепідготовки аварійно-рятувальних служб області; реалізація протизсувних заходів щодо ліквідації зсувонебезпечних ділянок на територіях населених

пунктів; створення в області державного страхового фонду документації на об'єкти потенційно небезпечні, життєзабезпечення й транспортних зв'язків, будівництва, пам'яток історії, архітектури й культурної спадщини; забезпечення територіальних невоснізованих формувань і населення засобами радіаційного й хімічного захисту.

Заходами щодо розвитку й удосконалення системи підготовки керівного складу місцевих органів управління, органів місцевого самоврядування, об'єктів усіх форм власності й населення до дій щодо попередження та ліквідації наслідків НС(подій) є: підготовка керівного складу органів управління ЦО (ЦЗ) й організація навчання населення правилам безпеки життєдіяльності та діям в умовах виникнення НС (подій); патріотичне виховання населення, популяризація серед дітей і молоді безпечних умов діяльності й підготовка їх до дій в умовах надзвичайних ситуацій (подій).

Як показує аналіз, головною причиною несвоєчасної реалізації заходів передбачених чинними державними, регіональними й місцевими програмами запобігання виникненню надзвичайних ситуацій є їх незадовільне фінансове забезпечення, що призводить до погіршення стану техногенно-екологічної й водогосподарсько-екологічної ситуації в області, зростання кількості надзвичайних ситуацій і викликає необхідність вжиття термінових заходів щодо ліквідації їх наслідків, у тому числі й виділення коштів із резервних фондів Державного, обласного й місцевих бюджетів.

Недосконалість, неузгодженість і суперечність основних положень законодавчо-нормативної бази у сфері ЦЗ на державному рівні не могли не позначитися на стані державного управління на регіональному рівні.

Так, для місцевих адміністрацій і виконкомів міських рад як суб'єктів державного управління на регіональному й місцевому рівнях відповідними законами про них визначено повноваження зі "здійснення заходів цивільної оборони на відповідній території", які реалізуються ними в галузі оборонної роботи. Інші питання, які тією чи іншою мірою пов'язані зі сферою

цивільного захисту, визначаються повноваженнями в галузі правопорядку, охорони довкілля, здоров'я. На регіональному й місцевому рівнях, як і на державному, зведених в окрему галузь цивільного захисту повноважень державних органів, визначених законами України про місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, на сьогодні не існує.

Недосконалість регіонального управління процесами запобігання НС і реагування на них у Кіровоградській області й інших регіонах, в Україні в цілому підтверджує необхідність його реформування, законодавчого розмежування повноважень і функцій між структурами у складі функціональних і територіальних підсистем ЄДСЦЗ, створення служби порятунку за єдиним номером, передачі більшої частини витрат на проведення заходів із запобігання НС на місцевий рівень, підвищення відповідальності місцевих органів влади.

3.2. Удосконалення системи державного управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях

Забезпечення техногенної і природної безпеки – це основна складова цивільного захисту населення й територій від надзвичайних ситуацій, одна з найважливіших функцій органів державної влади й суб'єктів господарювання. Сучасні тенденції зростання ризиків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру зумовлюють необхідність розвитку єдиної державної системи цивільного захисту населення й територій на засадах стабільного розвитку суспільства й сучасних принципах управління техногенною і природною безпекою. Одним із пріоритетних напрямів забезпечення безпечної життєдіяльності українського суспільства є посилення рівня превентивності державної політики у сфері цивільного захисту населення й територій від надзвичайних ситуацій. Сучасні науково-методологічні підходи й досвід розвинених країн свідчать, що ефективна модель такого захисту повинна спиратися на управління ризиками

надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру. Запровадження кількісних методів оцінки техногенних і природних ризиків є одним із стратегічних напрямів досягнення в державі прийнятного рівня безпеки для населення, навколишнього природного середовища та об'єктів економіки.

Сучасна парадигма гармонізації життєдіяльності суспільства ставить за мету підвищення якості життя й задоволення потреб як нинішнього, так і майбутніх поколінь. Умовою досягнення цього є створення кожною державою національної системи управління безпекою суспільного розвитку, складовою якої є система управління техногенною і природною безпекою. Збалансоване вирішення соціально-економічних завдань, проблем цивільного захисту населення, збереження сприятливого стану довкілля й природно-ресурсного потенціалу держави можливі лише за умов застосування науково обґрунтованих кількісних оцінок ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру та прогнозування динаміки їх розвитку.

Загальноприйнятою у світовій практиці мірою небезпеки для життєдіяльності населення, функціонування об'єктів економіки є ризик. Регулярний моніторинг ризиків дає можливість відстежувати зміни рівня безпеки небезпечних об'єктів упродовж їх життєвих циклів й отримувати реальні оцінки їх залишкового ресурсу, що в умовах обмежених фінансових ресурсів і значної зношеності основних виробничих фондів у державі дозволяє оптимізувати витрати на ремонтні роботи й оновлення устаткування на всіх рівнях: об'єктовому, галузевому, регіональному й загальнодержавному.

Управління ризиками надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру повинно здійснюватися на основі таких принципів: принципу прийнятності ризику, який полягає у визначенні й досягненні в державі соціально, економічно, технічно й політично обґрунтованих нормативних значень ризиків для населення, навколишнього природного середовища й об'єктів економіки; принципу превентивності, який передбачає

максимально можливе й завчасне виявлення небезпечних значень параметрів стану чи процесу та ініціюючих подій, які створюють загрозу виникнення надзвичайних ситуацій, і вжиття конкретних заходів, спрямованих на нейтралізацію цієї загрози та/або пом'якшення її наслідків; принципу мінімізації ризику, згідно з яким ризик надзвичайної ситуації необхідно знижувати настільки, наскільки це можливо, добиватися досягнення розумного компромісу між рівнем безпеки і розміром витрат на її забезпечення; принципу повноти, відповідно до якого ризик для життєдіяльності людини чи функціонування будь-якого об'єкта є інтегральною величиною, яка повинна визначатися з урахуванням усіх загроз виникнення аварій і/або надзвичайних ситуацій і врахування людського чинника; принципу адресності, який полягає в тому, що ризиком повинен управляти той, хто його створює; принципу вибору доцільного значення ризику, відповідно до якого суб'єкт управління ризиком забезпечує в межах від мінімального до гранично припустимого таке значення ризику, яке він вважає доцільним, виходячи з наявних у нього економічних, технічних і матеріальних ресурсів та існуючих соціальних і політичних умов; суб'єкт господарювання, обираючи доцільне значення ризику, гарантує певний рівень безпеки для населення та сплату страхових виплат, якщо аварія сталася; принципу обов'язковості інформування, який полягає в тому, що кожний суб'єкт управління ризиком зобов'язаний регулярно надавати органам державної влади й місцевого самоврядування реальні значення ризиків.

Управління ризиками надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру повинно розглядатися як невід'ємна частина державної політики національної безпеки й соціально-економічного розвитку держави, однією з найважливіших функцій всіх органів виконавчої влади й суб'єктів господарювання всіх форм власності і повинно здійснюватися на основі зазначених вище принципів.

Основними напрямками державної політики з питань управління ризиками є: формування нормативно-правової бази з техногенної і природної безпеки на основі єдиних принципів управління ризиками й гармонізація її з вимогами Європейського Союзу; запровадження нормування техногенних і природних ризиків і застосування відповідних норм у механізмах державного регулювання техногенної і природної безпеки; розширення сфери досліджень і розробок методів, моделей, методик аналізу й оцінки ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного й природного характеру, прогнозування їх розвитку; розвиток загальної технології управління техногенною і природною безпекою на основі ризикоорієнтованого підходу; удосконалення системи моніторингу небезпечних техногенних об'єктів і природних процесів у напрямі забезпечення інформаційної бази для оцінки ризиків надзвичайних ситуацій; розвиток наукових засад розроблення державних програм соціально-економічного розвитку з урахуванням показників ризику; упровадження нових дієвих форм аналізу, оцінки, експертизи й контролю безпеки небезпечних техногенних об'єктів на всіх етапах життєвого циклу; формування сучасної інституційної бази регулювання техногенної і природної безпеки; міжнародне співробітництво України з питань регулювання техногенної і природної безпеки; удосконалення системи освіти й забезпечення підготовки фахівців у галузі управління ризиками надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру.

Забезпечення безпеки й захисту населення в Україні, об'єктів економіки й національного надбання держави від негативних наслідків НС залишається невід'ємною частиною державної політики національної безпеки й державного будівництва, однією з важливих функцій центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів рад, адміністрацій підприємств, установ та організацій.

Аналіз виникнення НС і загального стану техногенної і природної безпеки України дає підстави виокремити основні пріоритетні напрями щодо

вдосконалення системи державного управління процесами запобігання НС і реагування на них, що передбачають реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту, забезпечення керівництва діяльністю єдиної системи цивільного захисту населення й територій, поводження з радіоактивними відходами, ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, рятувальної справи, техногенної й пожежної безпеки.

З метою реалізації зазначених пріоритетів триває виконання низки програм, зокрема Загальнодержавної програми зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему, затвердженої Законом України від 15 січня 2009 року № 886-VI, Державної цільової соціальної програми протимінної діяльності Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи на 2009–2014 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2009 року № 131, і Державної цільової соціальної програми розвитку цивільного захисту на 2009–2013 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2009 року № 156.

Зазначені програми спрямовані на вирішення таких проблемних питань, як створення ЄДС ЦЗ, технічне переоснащення сил цивільного захисту та оптимізація управління процесами ЦЗ; очищення територій колишніх військових полігонів від вибухонебезпечних предметів і їх використання в господарських цілях; розв'язання проблеми законодавчого врегулювання відносин у сфері ЦЗ та уніфікації відповідних нормативно-правових актів; розв'язання проблеми довготривалого (протягом 100 років) зберігання відпрацьованого ядерного палива Чорнобильської АЕС; перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему; реалізація державної політики у сфері поводження з радіоактивними відходами, спрямованої на захист навколишнього природного середовища, життя й здоров'я населення від дії іонізуючого випромінювання; організація взаємодії

з міжнародними організаціями для попередження населення про виникнення НС і подолання їх наслідків.

Для досягнення зазначеної мети ДСНС України визначило пріоритетні напрями роботи на середньострокову перспективу, які передбачають реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту, забезпечення керівництва діяльністю ЄДСЦЗ населення й територій, поводження з радіоактивними відходами, ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, рятувальної справи, техногенної і пожежної безпеки.

Як середньострокові цілі визначено:

- підвищення ефективності реагування сил ЦЗ, у тому числі із залученням міжнародної допомоги, у разі загрози або виникнення НС;
- завершення створення ЄДСЦЗ і в її складі системи управління процесами упровадження комплексу взаємопов'язаних завдань і заходів протимінної діяльності з метою забезпечення безпеки населення;
- усунення суперечності в законодавстві щодо ЦЗ, забезпечення його систематизації, формування належних правових, економічних та організаційних засад захисту населення й територій від надзвичайних ситуацій у мирний час і в особливий період для підвищення ефективності державної політики в зазначеній сфері;
- поглиблення міжнародного співробітництва у сфері запобігання надзвичайним ситуаціям і ліквідації їх наслідків.

Пріоритетні завдання на найближчий час:

- продовжити вдосконалення структури спеціальних територіальних центрів швидкого реагування Міністерства надзвичайних ситуацій України, їх переоснащення новітньою технікою й засобами;
- продовжити здійснення заходів щодо створення у складі Міністерства надзвичайних ситуацій України Державного центру управління з надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру;
- продовжити виконання заходів, передбачених Загальнодержавною цільовою екологічною програмою поводження з радіоактивними відходами,

затвердженою Законом України від 17 вересня 2008 року № 516-VI [57], Державною цільовою соціальною програмою розвитку цивільного захисту на 2009–2013 роки, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2009 року № 156, а також Державною цільовою соціальною програмою протимінної діяльності Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи на 2009–2014 роки, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2009 року № 131 [139].

– продовжити виконання міжнародних договорів України у сфері попередження надзвичайних ситуацій і реагування на них, а також планів спільних дій, розроблених на їх виконання.

Виконання завдань за пріоритетними напрямками підвищить ефективність реалізації державної політики у сфері техногенної і природної безпеки, покращить діяльність органів державної влади в напрямі вирішення актуальних проблем щодо захисту населення, об'єктів і територій від небезпечних факторів різного характеру, зниження втрат від надзвичайних ситуацій, поліпшить якість необхідних управлінських рішень і забезпечить ефективне використання коштів державного бюджету, забезпечить необхідний рівень безпеки проживання громадян в умовах складної фінансово-економічної ситуації.

Стратегічний курс України на вступ до європейських інституцій і завдання конструктивного партнерства з Альянсом зумовлюють необхідність удосконалення й розвитку системи запобігання надзвичайним ситуаціям природного і техногенного характеру й реагування на них.

У процесі реформування суб'єктів державного управління у сфері цивільного захисту необхідно вирішити завдання, які полягають у чіткому визначенні й забезпеченні розподілу повноважень у системі органів державного управління в зазначеній сфері як по горизонталі, так і між загальнодержавним, обласним і районним рівнями. При цьому слід максимально спростити систему прийняття управлінських рішень, оптимізувати

структуру системи органів державного управління у сфері цивільного захисту, забезпечити збалансованість повноважень і відповідальності органів виконавчої влади різних організаційно-правових рівнів, запровадити систему моніторингу наслідків реалізації державної політики у сфері цивільного захисту й оперативної підготовки нормативних актів для її вдосконалення.

Для того, щоб удосконалити систему державного управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях ми пішли шляхом покрокового процесу (прокладання траси) для того, щоб підкреслити необхідність жорсткого управління в умовах виникнення надзвичайних ситуацій. Одночасно вдосконалити всі елементи з'єднань при трасуванні державного управління в надзвичайних ситуаціях неможливо, тому ми розробили вектори траси, які є оптимальними на визначеному етапі за рахунок раніше проведених з'єднань між елементами й заданих обмежень.

Отже, на основі характеристикації державного управління в умовах надзвичайних ситуацій розроблено алгоритм трасування державного управління у сфері захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій, який складається з трьох етапів (Додаток Д):

1-й етап – “інтеграції” (початкова точка), який включає три кроки: 1-й крок – згуртування в роботі існуючої організаційної структури єдиної системи цивільного захисту; 2-й крок – згуртування спеціально уповноважених центральних органів виконавчої влади з питань цивільного захисту; 3-й крок – згуртування органів мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи та інших надзвичайних ситуацій;

2-й етап – “асоціації” (вперед), який включає три кроки: 1-й крок – зв'язок з метою здійснення угод органів управління й сил цивільного захисту, що виконують завдання цивільного захисту; 2-й крок – зв'язок з метою здійснення угод регіональних і місцевих органів управління; 3-й крок – зв'язок з метою здійснення угод структур центрального апарату ДСНС України;

3-й етап – “межі тривкості” (вперед – управо), який включає три кроки: 1-й крок – “компіляції”, зсув уліво – руйнування системи; 2-й крок – “об’єктивний”, визначення межі руйнування; 3-й крок – “реалізації (executable file)”, зсув управо – запуск програми реалізації інтегрованої системи управління процесами захисту населення в надзвичайних ситуаціях на рівні наддержавних, державних структур, недержавних організацій - суб’єктів національної безпеки (кінцева точка).

Стратегія державного управління запобігання НС і реагування на них повинна ґрунтуватися на таких положеннях: управління має здійснюватися з урахуванням закономірностей формування безпеки; ефективно управляти можна тільки через підсистеми, які співвідносяться зі структурними елементами безпеки (типами, класами, видами, підвидами).

Виникла необхідність створення допоміжних експертних консультативно-дорадчих органів (комісій, рад), наприклад, консультативних експертних рад на всіх владних рівнях.

З огляду на це існує потреба у створенні в центральному апараті ДСНС України Консультативно-експертного центру (КЕЦ) з проблемних питань у сфері цивільного захисту з підпорядкуванням його на сучасному етапі реформування безпосередньо міністрові. Центр повинен виявляти проблемні питання, аналізувати й оцінювати їх, здійснювати ситуативне й стратегічне планування, готувати проекти рішень для міністра.

Для створення ефективної системи державного управління необхідною умовою стає оптимальний розподіл державноуправлінських функцій як за напрямками діяльності взагалі, так і за владними рівнями зокрема, тобто оптимальні співвідношення централізації і децентралізації й розподіл функціональних повноважень у межах центрального апарату виконавчої влади.

Раціональне співвідношення централізації і децентралізації в державному управлінні України є одним з основних чинників досягнення консенсусу

українському суспільстві, успішної реалізації демократичних реформ, входу України як рівноправного партнера до світового співтовариства.

Упровадження запропонованих рекомендацій потребує ґрунтовної підготовки. Необхідно розробити загальну модель системи державного управління у сфері захисту населення від НС, у якій чітко виписати функції кожного її елемента та взаємозв'язки між ними. При цьому потрібно враховувати зміни, які відбуваються у зв'язку з розвитком місцевого самоврядування й громадських організацій. Зміни горизонтальних зв'язків між суб'єктами державного управління у сфері цивільного захисту повинні бути узгоджені зі змінами на регіональному (місцевому) рівні, тобто вони повинні бути системними, комплексними, науково обґрунтованими, мати законодавче супроводження.

Для реалізації цих завдань до найбільш актуальних питань, які потребують вирішення найближчим часом, слід віднести: усунення розбіжностей у законодавчій і підзаконній базі; активне сприяння виконанню рішення й рекомендацій Комітету Верховної Ради з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи щодо розроблення державної концепції розвитку й удосконалення захисту населення й територій і кодексу України, який урегулює всі питання у сфері захисту населення й територій; на ділі перетворення органів і підрозділів державної пожежної охорони на оперативно-рятувальну службу; становлення в державі функціональних і територіальних підсистем і забезпечення їх діяльності, готовності до проведення ефективних заходів щодо захисту населення в разі виникнення НС.

При вирішенні цих питань основну увагу потрібно зосередити на забезпеченні реальної готовності органів управління, сил і засобів цивільного захисту всіх ланок до оперативного реагування на НС, захисті населення й територій у разі їх виникнення, якості проведення пошуково-рятувальних робіт, організованому переведенні системи цивільного захисту з мирного на

воєнний стан, а також повномасштабній інтеграції до європейських, інших міжнародних структур і повноправній участі у вирішенні проблем загальноєвропейської безпеки.

У разі запровадження режиму оптимального самодостатнього функціонування суб'єктів державного управління на місцевому рівні, визначеного Концепцією адміністративної реформи, створення додаткових (паралельних) управлінських структур не відповідатиме проголошеним принципам достатньої самостійності місцевої влади, її децентралізації на державному рівні.

Важливими чинниками реформування системи цивільного захисту є: підвищення ефективності превентивних заходів захисту населення й територій від НС на принципах пріоритетності завдань щодо рятування життя та збереження здоров'я людей; вчасне й повне виконання державних, регіональних і місцевих програм зменшення загрози й запобігання виникненню можливих НС і мінімізації їх наслідків; накопичення матеріальних резервів усіх рівнів для проведення першочергових відновлювальних робіт; удосконалення інформаційного забезпечення у сфері цивільного захисту; навчання керівного складу та органів управління, підготовка сил і населення до дій в умовах загрози або виникнення НС, особливого періоду, воєнного й надзвичайного станів.

Обсяг і зміст заходів щодо проведення аварійно-рятувальних робіт і життєзабезпечення населення залежить від кількості постраждалих, характеру й ступеня руйнувань будинків і споруд та оперативної обстановки в зоні НС, тому важливо виконувати типові алгоритми дій органів ДСНС: 1) *алгоритм роботи мобільної оперативної групи (МОГ) ДСНС*, яка призначена для проведення оцінки обстановки, координації дій залучених сил і засобів, забезпечення зв'язку з оперативного мобільного штабу (ОМШ) безпосередньо з району загрози чи виникнення НС; 2) *алгоритм роботи оперативного міжвідомчого штабу*, який створюється при ДСНС для організації й координації дій центральних і місцевих органів виконавчої

влади, сил і засобів у разі загрози або виникнення НС державного рівня, підготовки звітних та інформаційних документів керівництву держави; 3) *алгоритм дій Голови Державної служби України з надзвичайних ситуацій*, який уточнює обстановку; визначає (заслуховує) заходи, що необхідно провести негайно для забезпечення своєчасного реагування, зокрема склад сил, попередні завдання, заходи щодо захисту населення й попередження розширення масштабів НС; доповідає Прем'єр-міністру України (голови Державної комісії з питань ТЕБ та НС) про виникнення НС, обстановку на місці події, ужиті заходи щодо її ліквідації й рятування людей, залучені сили й засоби, план подальших дій, необхідну допомогу з боку центральних органів виконавчої влади; погоджує порядок доповіді Прем'єр-міністру України й Президенту України про НС; погоджує доцільність створення Спеціальної урядової комісії з ліквідації наслідків НС; уточнює склад МОГ для виїзду до району НС. Після завершення рятувальних робіт подальші дії аварійно-рятувальних сил спрямовує на виконання заходів, які сприяють відновленню життєдіяльності населених пунктів, безпечному функціонуванню об'єктів економіки, енергосистем, інженерних і транспортних мереж; 4) *алгоритм дій начальника ГТУ (ТУ) ДСНС*, який після отримання повідомлення про НС уточнює обстановку, контролює основні заходи, які вжито для організації оперативного реагування та проходження інформації до ОЧС ДСНС, що дозволяє окреслити організацію взаємодії в режимі підвищеної готовності й у режимі надзвичайної ситуації: 1) *на державному рівні*: а) взаємодія урядової комісії через міжвідомчий оперативний штаб з керівниками ліквідації надзвичайних ситуацій і його органами управління – регіональною оперативною групою або оперативною групою реагування на надзвичайні ситуації відповідного міністерства, підприємства, установи, організації; б) з комісіями з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій регіональних органів виконавчої влади; в) з оперативними групами реагування на надзвичайні ситуації міністерств, інших центральних органів влади, підприємств, установ

та організацій, що залучаються до ліквідації надзвичайних ситуацій. 2) *на регіональному рівні* – організація взаємодія регіональної оперативної групи (оперативна група центрального органу влади, підприємства, установи та організації: а) з оперативними групами центральних і місцевих органів влади, підприємств, установ та організацій, що залучаються до ліквідації НС і перебувають у зоні надзвичайних ситуацій; б) з комісіями з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій суміжних і взаємодіючих регіонів; в) з органами управління функціональних підсистем цивільного захисту регіонального рівня, регіональними структурами й органами влади, підприємствами, установами та організаціями, що залучаються до ліквідації надзвичайних ситуацій.

У результаті аналізу типових алгоритмів дій органів ДСНС було окреслено завдання управління для організації взаємодії органів ДСНС, а саме: визначити взаємодіючі органи управління; організувати зворотній зв'язок взаємодії; організувати зворотній обмін інформацією; визначити забезпечення спільних заходів та взаємної всебічної допомоги; розробити спільний план взаємодії.

Функції системи оперативного управління ліквідацією наслідків великих НС доцільно розподіляти за базовими групами конкретних заходів з метою забезпечення ефективності рішень, що приймаються, і контролю за їх виконанням. Відповідно до цього розподілу складається й уводиться в дію оперативний план надзвичайного режиму.

Заходи з ліквідації наслідків НС, що реалізуються в надзвичайному режимі, становлять основу базового оперативного плану, а саме: 1. Оповіщення й інформування населення про виникнення НС. 2. Організація й ведення розвідки зон руйнування, прогностичної й наявної небезпеки. 3. Принцип мобілізація сил і засобів, що збереглися, для ліквідації наслідків НС. 4. Охорона важливих державних об'єктів та оточення зруйнованих або небезпечних районів. 5. Відновлення й організація систем і засобів зв'язку. 6. Виділення зон і ділянок ведення рятувальних та інших невідкладних робіт.

7. Дії влади та спеціалізованих служб захисту в надзвичайному режимі. 8. Організація комплексного забезпечення груп і формувань, які проводять рятувальні й інші невідкладні роботи. 9. Евакуація населення. 10. Організація медичного захисту й стаціонарної бази для госпіталізації постраждалих. 11. Організація забезпечення лікарськими засобами й виробами медичного призначення. 12. Організація санітарно-епідеміологічного контролю. 13. Організація ветеринарного контролю. 14. Обслуговування безповоротних втрат. 15. Принципи функціонування прес-центру й інформаційно-довідкової служби.

1) *Оповіщення й інформування населення про виникнення НС* здійснюється за такими напрямками: оповіщення населення; оповіщення керівництва території та членів комісії про НС, факт виникнення НС та адреси пунктів збору для організації робіт з ліквідації її наслідків; інформування населення про масштаби й наслідки НС.

Передбачається організація прес-центру при голові комісії з НС для об'єктивного висвітлення наслідків НС, обстановки, що склалася, і забезпечення в разі необхідності інших країн. Ця служба також покликана інформувати про правила поведінки й порядок дій у зонах руйнування, надавати довідки про пункти збору, евакуації й харчування, а також сприяти виключенню неорганізованості й паніки.

2) *Організація й ведення розвідки зон руйнування, прогностичної й наявної небезпеки* починається з розвідки зон руйнування й суцільних завалів здійснюється з метою отримання точних відомостей про обстановку, що склалася в результаті виникнення НС. За даними розвідки визначаються обсяги робіт і черговість їх виконання, потреба в силах і засобах, а також способи ведення РтаІНР. Доцільно проводити загальну й спеціальну розвідки.

3) *Принцип мобілізації сил і засобів, що збереглися, для ліквідації наслідків НС.* Мобілізація сил і засобів швидкого реагування в складі першого ешелону здійснюється з метою збору, організації й доставки їх до

зон ураження в найкоротшій термін з моменту виникнення НС для ведення рятувальних та аварійно-відновлювальних робіт. Склад, види й розподіл сил і засобів швидкого реагування визначають у превентивних планах ліквідації наслідків НС, що є основою для формування і введення в дію оперативних планів РтаІНР у зонах ураження.

Факт виникнення НС та оповіщення про це населення є безумовним сигналом для особового складу всіх видів формувань, сил і засобів до самостійного збору у визначених місцях дислокації й приведення до найвищої готовності технічних засобів для РтаІНР робіт у надзвичайному режимі. Час мобілізації сил і засобів, як показує світовий досвід, є вирішальним фактором.

У процесі створення й зосередження сил і засобів пріоритетами є: формування загальної й наземної розвідки району; усі види рятувальних формувань для порятунку постраждалих людей; бригади постійної готовності І-ої черги (швидкої медичної допомоги); сили й технічні засоби ведення рятувальних робіт; аварійно-відновлювальні сили й засоби; сили й засоби транспорту, що забезпечують усі види робіт.

Особливу увагу слід приділити організації системи пунктів збору (дислокацій): розміщенню за районами, зонами ураження, вибору сейсмостійких будівель для організації таких пунктів, найкоротших шляхів збору формувань для ліквідації наслідків НС.

4) *Охорона важливих державних об'єктів та оточення зруйнованих або небезпечних районів.* Виконавці цієї функції повинні забезпечувати охорону важливих державних об'єктів, місць зосередження матеріальних цінностей, а також особистого майна громадян і попереджати мародерство й інші злочини.

Зона лиха повинна оточуватися особовим складом внутрішніх військ, Збройних сил України та Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Особовий склад державної та військової автоінспекції повинен забезпечити регулювання руху автотранспорту та іншої техніки.

5) *Відновлення й організація систем і засобів зв'язку.* З місць постійної дислокації висуваються рухомі вузли зв'язку до визначених зон і районів. У зонах руйнувань розгортаються польові вузли зв'язку. Бригади фахівців зі зв'язку відновлюють стаціонарну й мобільну мережі зв'язку з використанням рухомих вузлів зв'язку.

6) *Виділення зон і ділянок ведення рятувальних та інших невідкладних робіт.* Ефективність організації розвідки й мобілізації сил і засобів, що збереглися, тісно пов'язана з виділенням ССЗ для ведення розвідувальних робіт, РтаІНР. Від розподілу території (міста) на зони ураження залежать призначення необхідних сил і засобів для ведення рятувальних робіт, стратегія і тактика ведення робіт з розчищення завалів, вибір раціональних маршрутів руху транспортних засобів по місту, визначення пунктів зосередження рятувальних формувань, оскільки втрати від великих НС можуть бути нерівномірними в районах міста, а в межах районів – у ССЗ.

Аналіз вітчизняного і світового досвіду довів, що доцільно використовувати таку схему виділення ССЗ:

1. *Окремий район міста (регіону).* Осередок ураження розбивається відповідно до існуючого адміністративного розподілу міста на райони зі своєю системою управління в особі головного керівника району та його апарату. У районах розробляються і вводяться в дію оперативні плани ліквідації наслідків НС.

2. *Зона ураження в межах району.* Зона ураження окремого району розбивається на ділянки, якими можуть бути обрані окремі житлові масиви, квадрати житлових масивів із заданими координатами тощо.

3. *Об'єкт ураження може бути в межах зони ураження.* У цьому разі передбачається відокремлення в межах зони ураження об'єктів за пріоритетністю ведення рятувальних робіт. До таких об'єктів відносяться особливо небезпечні підприємства, на яких можуть виникнути супутні фактори ураження (викиди НХР, пожежі, селі), школи, дитячі садочки, лікарні, місця масового скупчення людей. Слід зазначити, що стратегія і

тактика дій у процесі ліквідації наслідків НС, а також остаточні втрати й збитки залежать від конкретної комбінації різних умов, за яких вони сталися.

7. Дії влади та спеціалізованих служб захисту в надзвичайному режимі. Дії в надзвичайному режимі спрямовані насамперед на порятунок постраждалих, які опинилися в зоні НС. Конкретні заходи й час їх реалізації багато в чому залежать від умов на момент виникнення НС.

Особливої уваги потребує забезпечення медичного захисту населення, яке згідно з чинним законодавством у сфері цивільного захисту покладено на Державну службу медицини катастроф України (ст. 8 Закону України “Про аварійно-рятувальні служби”, ст. 13 Закону України “Про захист населення та території від наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру”).

Розвідка й контроль за виникненням супутніх факторів ураження в результаті виникнення НС і негайна їх ліквідація повинні здійснюватися протягом усього часу ліквідації наслідків НС:

1). *Організація комплексного забезпечення груп і формувань, які проводять рятувальні та інші невідкладні роботи. У межах виконання цієї функції передбачається оперативна доставка формуванням і групам, які проводять рятувальні та інші невідкладні роботи в зоні НС, додаткового обладнання, приладів і засобів для ефективного ведення подібних робіт.*

З цією метою на мапі території (міста) повинна бути представлена схема розміщення рятувальних груп і формувань з наведенням районів і відповідальних осіб, а також організовані або збережені склади засобів і матеріалів для проведення оперативних рятувальних робіт у районі. Необхідні сили й матеріали доставляються автотранспортом, а в разі значних руйнувань і завалів – або спеціальними групами доставки, або авіаційним транспортом (гелікоптерами).

У надзвичайному режимі в першу чергу необхідно використовувати техніку й обладнання формувань цивільного захисту та військових частин. За необхідністю додатково залучаються технічні засоби будівельних компаній,

автогосподарств, механізованих колон, підприємств сільського господарства та ін.

Харчуванням повинні бути забезпечені насамперед рятувальники й ті, хто проводить невідкладні роботи з відновлення мереж життєзабезпечення, а також постраждалі.

2). *Евакуація населення.* Необхідність евакуації населення може виникнути в разі глобальних руйнувань житлових масивів, викидів НХР, що охоплюють значні території, при загрозі повеней і селів, у результаті руйнівного землетрусу, загроз медико-біологічного характеру.

Чітка організація евакуації населення з постраждалих районів є однією з головних задач для органів управління ліквідацією наслідків НС. Необхідно враховувати при цьому, що евакуація населення може ускладнюватися несприятливими природно-кліматичними умовами.

Для організації евакуації в кожному районі виділяються пункти дислокації (збору) непрацездатних або ослаблих людей. У цих пунктах їх реєструють і визначають кінцевий пункт евакуації з указанням (за можливості) конкретних адрес їх розміщення. У кожному пункті призначається відповідальний з усіх питань евакуації, а загальне керівництво покладається на члена комісії з НС.

Евакуація здійснюється всіма доступними видами транспорту. При евакуації потягами людей супроводжують медичні формування, оснащені всім необхідним обладнанням і медикаментами для надання екстреної медичної допомоги. Прийом і розселення людей покладаються на місцеві органи влади та старших по евакопотягах. Усі види евакуаційного транспорту повинні мати запас харчування й питної води.

Евакуація населення за наявності загроз медико-біологічного характеру має певні особливості, пов'язані з характером загрози. Такі особливості полягають у забезпеченні ефективного проведення медичного сортування, визначення необхідності й проведення карантинних заходів, посилення медичного забезпечення в процесі евакуації тощо.

3). *Організація медичного захисту і стаціонарної бази для госпіталізації постраждалих.* Ця функція є однією з пріоритетних і виділяється в окрему систему надання екстреної медичної допомоги населенню, постраждалому внаслідок НС. На підставі даних про масштаби й наслідки НС розгортаються лікувальні бази для госпіталізації постраждалих. Мережа лікарняних стаціонарів може бути організована в медичних закладах, що збереглися. Приймати та лікувати постраждалих можуть також медичні заклади прилеглих територій на підставі попередньо досягнутих угод або оперативних перемовин, або перемовин представників надзвичайних комісій зацікавлених сторін.

Оперативні плани маршрутів руху сил і засобів екстреної медичної допомоги та доставки їх із зони ураження до стаціонарів повинні бути оптимальними за часом для запобігання виникненню людських втрат.

Запаси крові зі станцій переливання крові повинні бути доставлені до стаціонарів всіма видами наявного транспорту; у разі неможливості доставки при стаціонарах повинні бути розгорнуті донорські пункти забору крові із суворим контролем на наявність ВІЛ та інших інфекційних захворювань.

Екстрена медична допомога (ЕМД) є найважливішою компонентою рятування постраждалих, тому що кількість людських втрат значною мірою визначається її ефективністю й оперативністю організації її надання.

У надзвичайному режимі під керівництвом члена комісії, уповноваженого з питань з медичної допомоги мобілізуються сили й засоби служби швидкої медичної допомоги, що збереглися, а також сили служби медицини катастроф. З цією метою проводять збір, облік і реєстрацію бригад швидкої медичної допомоги в пунктах дислокації бригад. Залежно від збитків наявні сили й засоби розподіляються за районами, а в межах районів – за зонами й об'єктами ураження.

Також у цьому режимі вводяться в дію сили спеціальних (спеціалізованих) служб надання медичної допомоги постраждалим в

екстремальних умовах (служби медицини катастроф та інших служб медичної допомоги).

В аеропортах формуються підрозділи медичної аероевакуації з використанням літаків і гелікоптерів для евакуації важко травмованих постраждалих до відповідних стаціонарів і спеціалізованих клінік.

Проводяться оперативні заходи з повного включення стаціонарних лікувально-профілактичних закладів (ЛПЗ) до надання ЕМД й реабілітації постраждалих як в межах міст, так й областях згідно з превентивними планами.

У містах у разі землетрусу використовуються сейсмостійкі будівлі ЛПЗ з персоналом й обладнанням, що витримали напад стихії, а також санаторії та інші споруди, які можуть бути пристосовані для надання медичної допомоги постраждалим.

Сили й засоби медичної допомоги з інших регіонів і країн розподіляються надзвичайною комісією й вводяться в дію за районами, зонами й об'єктами негайно.

4). *Організація забезпечення лікарськими засобами та виробами медичного призначення.* В організації забезпечення медикаментами й обладнанням РтаІНР, а також пунктів реабілітації постраждалих є чітке функціонування мережі медичного постачання.

У надзвичайному режимі здійснюється облік вцілілих аптек та аптечних складів регіону, їх перереєстрація й комплектування персоналом, незважаючи на форми власності й відомчу підпорядкованість. Потім аптеки і склади на підставі даних про наявність медикаментів і потреби в них, а також відомостей про стаціонари й клініки закріплюються за зонами й об'єктами, стаціонарами й клініками.

На пріоритетній основі здійснюється доставка запасів крові зі станцій переливання крові й утворених донорських пунктів до місць надання екстреної медичної допомоги й стаціонарів.

5) *Організація санітарно-епідеміологічного контролю.* У надзвичайному режимі епідеміологічний контроль проводиться силами й засобами Державної санітарно-епідеміологічної служби України. За малої чисельності діючих служб організуються додаткові санітарні групи, які діють у зонах і на об'єктах ураження.

Функція санітарно-епідеміологічного контролю реалізується в складі комплексу функцій екстреної медичної допомоги й профілактики, однак має й власне значення. Наслідки великих аварій, катастроф, землетрусів поряд з руйнуваннями можуть супроводжуватися локальними спалахами інфекційних захворювань, руйнуванням і забрудненням водозаборів і відстійників, проривом каналізаційних систем та іншими антисанітарними явищами, тому несприятливі в інфекційному відношенні ділянки або райони руйнувань, відстійники каналізаційної системи повинні бути виявлені й оброблені силами й засобами епідеміологічної допомоги. Необхідно виставити санітарні пости профілактики в зонах лиха з метою виявлення й реєстрації ділянок і зон поширення інфекцій. До цих робіт можуть залучатися добровільні санітарні формування, укомплектовані студентами-медиками.

Ліквідація осередків загрози, які виявлені санепідслужбою, повинні в адекватний термін бути здійснені силами й засобами цієї служби із залученням у разі потреби сил і засобів ДСНС, Міноборони, спеціалізованих служб захисту навколишнього середовища, агропромислового комплексу тощо.

б). *Організація ветеринарного контролю.* Ветеринарний контроль силами й засобами існуючих служб організує обробку й знезараження місцевості від трупів загиблої домашньої худоби. Також важливим питанням є розміщення хатніх тварин, евакуйованих разом зі своїми власниками. Для цього облаштовуються спеціальні пункти утримання тварин з можливістю надання необхідної ветеринарної допомоги. У пунктах проводиться реєстрація й вакцинація тварин, вирішуються питання повернення господарям або подальшого розміщення в притулках.

7). *Обслуговування безповоротних втрат.* Обслуговування безповоротних втрат призначено для оперативного поховання загиблих з метою недопущення масштабних спалахів інфекційних хвороб.

Ритуальне обслуговування в надзвичайному режимі повинно покладатися на існуючі служби або організуватися на їх базі. Співробітники цих служб повинні бути високоморальними, людяними, виявляти такт у процесі упізнання, реєстрації й поховання, уточнення списків за безповоротними втратами. При виборі місць поховання повинні враховуватися релігійні й інші традиції, а також наявне матеріальне забезпечення.

У кожному районі необхідно визначити пункти розміщення, упізнання, реєстрації й оповіщення родичів (за можливості) загиблих. Інформація щодо загиблих надається також до обчислювального центру надзвичайної комісії з метою точного обліку втрат.

Групи ритуального обслуговування повинні створюватися також на волонтерських засадах на базі навчальних закладів медичного профілю. Матеріальне забезпечення ритуального обслуговування здійснюється в пріоритетному порядку з уцілілих складів матеріально-технічного забезпечення.

8). *Принципи функціонування прес-центру та інформаційно-довідкової служби.* Для зв'язку з навколишнім світом і висвітлення в пресі ліквідації наслідків НС організується прес-центр при голові комісії з НС.

Інформаційно-довідкова служба призначена для реєстрації звернень людей і видачі різноманітних довідок, а також довідок про стан ліквідації наслідків НС. Служба працює в автоматизованому режимі й має розгалужену мережу, робота якої координується центром управління системи. Вона використовує наявні засоби, що збереглися, для опрацювання й видачі довідок.

Таким чином, характеристика комплексу заходів з оперативного управління ліквідацією наслідків надзвичайної ситуації дозволила визначити

основні функції системи оперативного управління ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій, які становлять основу базового оперативного плану: оповіщення та інформування населення про виникнення надзвичайних ситуацій; організація й ведення розвідки зон руйнування, прогностичної й наявної небезпеки; принцип мобілізація сил і засобів для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; охорона важливих державних об'єктів та оточення зруйнованих або небезпечних районів; відновлення й організація систем і засобів зв'язку; виділення зон і ділянок ведення рятувальних та інших невідкладних робіт; дії влади та спеціалізованих служб захисту в надзвичайному режимі; організація комплексного забезпечення груп і формувань, які проводять рятувальні та інші невідкладні роботи; евакуація населення; організація медичного захисту й стаціонарної бази для госпіталізації постраждалих; організація забезпечення лікарськими засобами й виробами медичного призначення; організація санітарно-епідеміологічного контролю; організація ветеринарного контролю; обслуговування безповоротних втрат; принципи функціонування прес-центру та інформаційно-довідкової служби.

У ході реформування нормативно-правового поля системи захисту населення й територій на сучасному рівні доцільно передбачити розроблення:

- кодексу про цивільний захист населення;
- державної стратегії безпечного проживання населення в зонах підвищеного ризику й пом'якшення наслідків НС в Україні;
- відомчих нормативно-правових актів різного рівня з питань цивільного захисту населення;
- галузевих норм, нормативів і правил безпеки виробництва, технологічних процесів, продукції (у тому числі декларування безпеки промислових об'єктів і ліцензування потенційно-небезпечних виробництв);
- єдиної міжгалузевої методики ув'язки технологічних порушень з НС;

- структури й змісту системи норм і нормативів першочергового життєзабезпечення населення, критеріїв і показників оцінки підготовленості об'єктів до функціонування за надзвичайних ситуацій;
- державної нормативної бази для оцінювання безпеки ризику;
- системи нормативно-правового забезпечення ЄДС ЦЗ та заходів щодо обмеження кількості нормативної документації;
- режимів захисту й правил поведінки людей в умовах зараження місцевості небезпечними речовинами;
- нормативно-правових актів і правил щодо радіаційного, біологічного й хімічного захисту населення.

Рекомендації з удосконалення системи державного управління захистом населення в НС розроблені за результатами дослідження з огляду на мету дослідження з урахуванням сучасної економічної й політичної ситуації, тенденцій розвитку українського суспільства.

Для України важливо вдосконалити систему управління державними органами в умовах НС, а також забезпечити ефективний розподіл завдань і повноважень між суб'єктами сектору безпеки так, щоб запобігти дублюванню їх функцій. Базовими принципами вдосконалення системи державного управління повинен стати подальший розвиток їх багатофункціональності, мобільності й оперативності.

Висновки до розділу 3

1. Комплексний аналіз регіонального управління процесами запобігання надзвичайним ситуаціям та реагування на них на прикладі Кіровоградської області показав, що головною причиною несвоєчасної реалізації заходів, передбачених чинними державними, регіональними й місцевими програмами запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, є їх незадовільне фінансове забезпечення, що призводить до погіршення стану техногенно-екологічної й водногосподарсько-екологічної ситуації в області,

зростання кількості надзвичайних ситуацій і викликає необхідність вжиття термінових заходів щодо ліквідації їх наслідків, у тому числі й виділення коштів із резервних фондів державного, обласного й місцевих бюджетів.

2. Пріоритетні напрями з удосконалення системи державного управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях передбачають реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту: 1) на *найближчу перспективу* і 2) на *середньострокову перспективу*. Виконання завдань за пріоритетними напрямками підвищить ефективність реалізації державної політики у сфері техногенної і природної безпеки, покращить діяльність органів державної влади в напрямі вирішення актуальних проблем щодо захисту населення, об'єктів і територій від небезпечних факторів різного характеру, зниження втрат від надзвичайних ситуацій, поліпшить якість необхідних управлінських рішень і забезпечить ефективне використання коштів державного бюджету й необхідний рівень безпеки проживання громадян.

3. На основі характеристики державного управління в умовах надзвичайних ситуацій розроблено алгоритм “трасування державного управління у сфері захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій”, який складається з трьох етапів: 1-й етап – “інтеграції”; 2-й етап – “асоціації”; 3-й етап – “межі тривкості”.

Практичні рекомендації з удосконалення системи державного управління захистом населення в умовах надзвичайних ситуацій в Україні розроблені за результатами дослідження з огляду на його мету й сучасну економічну й політичну ситуації, тенденції розвитку українського суспільства, які будуються на таких положеннях: управління повинно здійснюватися з урахуванням закономірностей формування безпеки й підсистеми, що співвідносяться зі структурними елементами безпеки (типами, класами, видами, підвидами).

ВИСНОВКИ

У дисертації науково обґрунтовано та охарактеризовано теоретичні аспекти державного управління захистом населення у надзвичайних ситуаціях, вирішено конкретне наукове завдання щодо підвищення його ефективності за рахунок побудови алгоритму трасування державного управління у сфері захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій. Отримані у процесі дослідження результати відповідають поставленій меті, що дає можливість сформулювати такі висновки та рекомендації:

1. Аналіз ступеня дослідження в науковій літературі проблеми державного управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях засвідчив, що наявні наукові праці висвітлюють окремі питання в цій сфері, серед яких: економічні механізми управління природними та техногенними катастрофами, організаційно-управлінські аспекти запобігання надзвичайним ситуаціям та їхньої ліквідації, управління безпекою життєдіяльності, державний нагляд, ризики виникнення надзвичайних ситуацій, інформаційне забезпечення прийняття рішень, праця в особливих умовах. Як наслідок, залишаються недостатньо дослідженими комплексні характеристики державного управління в умовах надзвичайних ситуацій: нормативно-правове забезпечення, досвід зарубіжних країн в умовах євроінтеграційних перетворень, типові алгоритми дій органів управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій в умовах надзвичайних ситуацій; чинники, що впливають на ефективність та надійність державного управління в умовах надзвичайних ситуацій та заходи з оперативного управління ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій.

Сформульовано авторське визначення поняття *“характеризація державного управління в умовах надзвичайних ситуацій”* як використання комплексного підходу в діяльності суб’єктів управління при створенні правових, організаційних, технічних та фінансових основ системи державного управління в умовах надзвичайних ситуацій, що дозволяє побудувати сучасну

систему запобігання, профілактики, контролю, встановлення нових норм щодо виникнення надзвичайних ситуацій, змішування різної потенційної небезпеки та залучити необхідні ресурси інфраструктури, технології, кваліфіковані кадри, а також *“трасування державного управління в умовах надзвичайних ситуаціях”* – як діяльність суб’єктів управління, що спрямована на покроковий процес розроблення керівних впливів на керовані підсистеми з метою досягнення максимальної ефективності дій за певних умов відповідно до отриманого завдання з вищого рівня управління процесом узгодження дій системи за місцем, часом, виконавцями, ресурсами та що вказує на послідовність дій у складних ділянках трасування, контролюючи результат з векторизації ланцюга та правил трасування.

2. Аналіз основних цілей, завдань, принципів державного управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях показав, що головним для суспільства, а отже, для державного управління, є створення, підтримання й поліпшення умов для безпечної життєдіяльності людей, налагодження раціональних взаємовідносин між особистістю, суспільством і державою.

За допомогою методів державного управління було виявлено виробничі, соціальні, організаційні, технічні та природні об’єкти, що нас оточують і що є небезпечними для людини та навколишнього природного середовища. У зв’язку з цим підхід до об’єктів управління як до складних систем є однією з головних особливостей сучасного етапу розвитку суспільства. Тому системний аналіз застосовується як спосіб розкладання складної проблеми на взаємопов’язані простіші завдання, доступні для вирішення формальними методами. Для розв’язання державно-управлінських проблем до системного аналізу повинно бути включено такі методи, як системно-процесний та системно-діяльнісний, що поєднали взаємодоповнюючі методи структуризації, характеристичної й оптимізацій, спрямовані на послідовне усунення невизначеності у вирішенні більшості завдань дослідження.

3. Аналіз зарубіжного досвіду засвідчує, що в країнах – членах НАТО системи захисту населення від надзвичайних ситуацій давно сформувались,

функціонують і координуються НАТО щодо планування дій на випадок надзвичайних ситуацій. Система складається з восьми комітетів: планування людських і матеріальних ресурсів, промислових ресурсів, постачання паливно-мастильних матеріалів, морських перевезень та ін. Розширення співпраці України з міжнародними організаціями у сфері запобігання надзвичайним ситуаціям сприятиме вивченню передового досвіду країн світу, його використанню в Україні та вдосконаленню на його основі підготовки управлінців загальнодержавного, регіонального та місцевого рівнів з управління ризиками техногенного, природного і соціального характеру та з антикризового управління.

Міжнародний досвід останніх років свідчить, що окремі держави не є здатними самотійно протистояти певним крупномасштабним надзвичайним ситуаціям техногенного і природного характеру та новим видам загроз. Ефективна організація цивільного захисту населення й територій на засадах управління ризиками надзвичайних ситуацій на національному рівні неможлива без широкого й активного міжнародного співробітництва – у зв'язку з глобальним характером окремих надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру та можливістю транскордонного розповсюдження наслідків від певних видів надзвичайних ситуацій.

Узагальнення міжнародного досвіду створення та функціонування систем державного управління процесами запобігання надзвичайним ситуаціям та реагування на них показало, що у ХХ ст. такі системи в згаданих умовах продовжують розвиватися, а відмінності в їхніх будові та функціонуванні зумовлені національними особливостями формування та розвитку. Але їх об'єднує спільна мета, що полягає в прогнозуванні надзвичайних ситуацій різного характеру, запобіганні їхньому виникненню і ліквідації наслідків. Адже надзвичайні ситуації не мають національного забарвлення і в будь-якій країні становлять загрозу для людини, суспільства, довкілля.

4. Детермінування системних характеристик державного управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях дозволило визначити такі складові: міждержавна управлінська взаємодія щодо запобігання надзвичайним ситуаціям, їхньої профілактики та подолання їхніх наслідків; моніторинг загроз та протистояння виникненню надзвичайної ситуації; співробітництво між територіальними органами влади і суб'єктами господарювання прикордонних територій з обох боків кордону та створення спільних структур; ідентифікація і прогнозування ризиків виникнення небезпек; цілісний підхід у вирішенні управлінських, організаційно-технологічних та економічних питань у системі національної безпеки; типові алгоритми дій органів Державної служби України з надзвичайних ситуацій, які дозволили окреслити організацію взаємодії в режимі підвищеної готовності та в режимі надзвичайної ситуації на державному та регіональному рівнях; комплекс заходів з оперативного управління ліквідацією наслідків надзвичайної ситуації для визначення основних функцій системи оперативного управління ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій, які становлять основу оперативного плану, що свідчить про взаємопов'язаність і взаємозалежність та різнобічність їхнього впливу на комплекс заходів з оперативного управління ліквідацією наслідків надзвичайної ситуації, що дозволило покласти в основу авторського алгоритму трасування державного управління у сфері захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій.

5. Аналіз загального стану техногенної та природної безпеки України, виникнення надзвичайних ситуацій та їхніх наслідків дає підстави виокремити пріоритетні напрями вдосконалення системи державного управління процесами захисту населення в надзвичайних ситуаціях на найближчу та середньострокову перспективу, які передбачають реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту, забезпечення управління діяльністю Єдиної державної системи цивільного захисту, поводження з радіоактивними відходами, ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, рятувальної справи, техногенної і пожежної безпеки.

Виконання завдань за пріоритетними напрямками підвищить ефективність реалізації державної політики у сфері техногенної і природної безпеки, поліпшить діяльність органів державної влади щодо вирішення актуальних проблем захисту населення, об'єктів і територій від небезпечних факторів різного характеру, зниження втрат від надзвичайних ситуацій, поліпшить якість необхідних управлінських рішень і забезпечить ефективне використання коштів державного бюджету та необхідний рівень безпеки проживання громадян.

На основі характеристики державного управління в умовах надзвичайних ситуацій розроблено алгоритм трасування державного управління в умовах надзвичайних ситуацій, який складається з кількох етапів:

I етап – “інтеграції” (початкова точка) – включає такі три кроки: 1) згуртування в роботі чинної організаційної структури єдиної системи цивільного захисту; 2) згуртування спеціально уповноважених центральних органів виконавчої влади з питань цивільного захисту; 3) згуртування органів, які мінімізують наслідки Чорнобильської катастрофи та інших надзвичайних ситуацій;

II етап – “асоціації” (уперед) – включає такі кроки: 1) зв'язок з метою виконання угод органів управління та сил цивільного захисту, що виконують завдання цивільного захисту; 2) зв'язок з метою виконання угод регіональних та місцевих органів управління; 3) зв'язок з метою виконання угод структур центрального апарату Державної служби України з надзвичайних ситуацій;

III етап – “межі тривкості” (уперед – праворуч) – включає такі три кроки: 1) компіляція, зсув ліворуч – руйнування системи; 2) об'єктивний – визначення межі руйнування; 3) реалізації, зсув праворуч – запуск програми реалізації інтегрованої системи управління захистом населення в надзвичайних ситуаціях на рівні наддержавних, державних структур, недержавних організацій – суб'єктів національної безпеки (кінцева точка).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В.Б. Органи виконавчої влади в Україні : навч. посіб. / В.Б. Авер'янов. – К., 1997. – 48 с.
2. Авер'янов В.Б. Державне управління в Україні : навч. посіб. / В. Б. Авер'янов. –К. : Юрінком Інтер, 1998. – 432 с.
3. Акимов В.А., Гудыно П.В., Потапов Б.В., Радаев Н.Н. Расчет риска технологических катастроф инициированных природными явлениями // Проблемы безопасности при чрезвычайных ситуациях. – 2000. – Вып. 1. – С. 38 – 48.
4. Акимов В.А. Чрезвычайные ситуации: оценка опасности // Страхование дело. – 1998. – № 1. – С. 38 – 45.
5. Аналіз факторів, які провокують виникнення надзвичайних ситуацій природного характеру / В.В. Тютюник, В.Д. Калугін // Системи обробки інформації. – 2011. – № 4. – С. 280 – 284.
6. Андреев С.О. Організаційно-правовий механізм державного управління цивільним захистом на регіональному рівні: Дис... канд. наук держ. упр.: 25.00.02; – Захищена 2010. – Х., 2010. – 201 с.
7. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления : курс лекций / Г.В. Атаманчук. – М. : Юрид. лит-ра, 1997. – 400 с.
8. Атаманчук Г.В. Система государственного и муниципального управления: учебник / Г.В. Атаманчук; под общ. ред. Г.В. Атаманчук. – М.: Изд-во РАГС, 2005. – 488 с.
9. Бакуменко В.Д. Теоретичні та організаційні засади державного управління : навч. посіб. / В.Д. Бакуменко, П.І. Надолішній. – К. : Міленіум, 2003.
10. Бакуменко В.Д. Державне управління і державно-управлінські рішення: вступ до досліджень // Вісник Української Академії державного управління при Президентіві України. – № 4. – 1999. – С. 68–79.

11. Безпека життєдіяльності (забезпечення соціальної, техногенної та природної безпеки): Навч. посіб. / В.В. Бегун, І.М. Науменко. – К.: Фенікс, 2004. – 328 с.
12. Беликов А.Ю. Теория рисков: Учеб. пособие. – Иркутск: Изд-во ИГЭА, 2001. – 96 с.
13. Белоусов А.В. Механізми державного управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: Дис... канд. наук держ. упр.: 25.00.02; – Захищена 2015. – Х., 2015. – 233 с.
14. Биков О.С. Структурно-функціональні механізми державного управління територіальних підсистем цивільного захисту: Дис... канд. наук держ. упр.: 25.00.02; – Захищена 2015. – К., 2015. – 216 с.
15. Бикова О.В. та ін. Основи цивільного захисту: навч.посіб. / О.В. Бикова, О.Ч. Болієв, Д.М. Деревинський та ін.; за заг. ред. канд. іст. наук М.В. Болотських; МНС України, Ун-тет цивільного захисту України, Ін-тут держ. упр. у сфері цивільного захисту. – К., 2008. – 223с. – Біб-ліогр.: с. 219 – 222. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://freeref.ru/wievjob.php?id=648102>].
16. Богданович В.Ю. Воєнна безпека України: методологія дослідження та шляхи забезпечення. – К.: Дельта, 2002. – 322 с.
17. Богданова Э.В., Максименко Л.С. Окружающая среда и человек в условиях чрезвычайных ситуаций: Учеб. пособие. – Красноярск: ГАЦМиЗ, 2000. – 64 с.
18. Булдаков Л.А., Демин С.Н., Косенко М.М. и др. Медицинские последствия радиационной аварии на Южном Урале //Мед.радиология. – 1990. – Т. 35, № 12. – С. 11 – 15.
19. Вибір критерію оцінки техногенного впливу надзвичайних ситуацій на природне середовище // Проблеми надзвичайних ситуацій : зб. наук. пр. / НУЦЗ України. Вип. 1 (2005). Харків : НУЦЗУ, 2010. – С. 109 – 117.
20. Визначення рівня екологічної небезпеки в регіонах України на основі оцінки екологічного ризику // Проблеми надзвичайних ситуацій: зб.

наук. пр. / НУЦЗ України. . Вип. 1 (2005). . . Харків : НУЦЗУ, 2010. – С. 132 – 143.

21. Вітлінський В.В., Наконечний С.І. Ризик у менеджменті. – К.: ТОВ “Борисфен-М”, 1996. – 336 с.

22. Волянський П.Б. Методологічні підходи до управління ризиками в процесі ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій / П.Б. Волянський // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 13. – С. 134 –136.

23. Волянський П.Б. Сучасні тенденції формування компетентності державних службовців у сфері цивільного захисту / П.Б. Волянський // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2013. – № 3. – С. 156 –161.

24. Волянський П.Б. Принципи взаємодії сил цивільного захисту в міжнародних гуманітарних операціях з ліквідації медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій / П.Б. Волянський // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2013. – № 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua>.

25. Волкова Т.Н. Гражданская оборона Австрии на современно этапе // Чрезвычайные ситуации и гражданская оборона за рубежом. – 1992. – Вып. 1 – 2. – С. 7.

26. Гамалюк Б.М. Оптимізація державно-управлінської діяльності із забезпечення екологічних прав особи в Україні / Б.М. Гамалюк // Ефективність державного управління: зб. наук. пр. – Вип. 36 – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2013. – С. 200 – 208.

27. Гамалюк Б.М. Повноваження органів місцевого самоврядування у сфері охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів / Б.М. Гамалюк // “Ефективність державного управління”: зб. наук. пр. – Вип. 16/17. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2008. – С. 466 – 472.

28. Гамалюк Б.М. Право на безопасную окружающую среду как общегосударственная ценность: управленческие возможности обеспечения /

Б.М. Гамалюк // Вестник государственного и муниципального управления: Культурно-просветительское и образовательное издание № 4. 2013 г. – С. 68 – 76.

29. Гамалюк Б. М. Формування екологічної культури у системі підготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державного управління та місцевого самоврядування / Б. М. Гамалюк // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. – Вип. 1 (40). – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ “Магістр”, 2013. – С. 480 – 488.

30. Гурне Б. Державне управління / Б. Гурне ; [пер. з фр. В. Шовкун]. – К. : Основи, 1993. – 165 с.

31. Гуськова А.К. Очерк радиационных эффектов атомной бомбардировки: рецензия / А.К. Гуськова, С.П. Ярмоненко // Мед. радиология и радиац. безопасность. – 1995. – Т. 40, № 6. – С. 67 – 69.

32. Гринів Л. Соціоекологічна функція національної економіки. Перехідна економіка: проблеми теорії і практики: – наук. збірн. / за ред. З. Г. Ватаманюка. – Львів : Інтереко, 1999. – С. 370 – 377.

33. Данилишин Б.М. Природно-техногенні катастрофи: проблеми економічного аналізу та управління / Б.М. Данилишин, НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. – К. : Нічлава, 2001. – 260 с.

34. Данилишин Б.М. Наукові основи прогнозування природно-техногенної (екологічної) безпеки / Данилишин Б.М., Ковтун В.В., Степаненко А.В. / – К. : Лекс Дім, 2004. – 552 с.

35. Декларація про державний суверенітет України 16 липня 1990 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.

36. Декларація про державний суверенітет України – передумова її незалежності та демократичного розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 16 червн. 2010 р. / редкол.: Ю.П. Битяк, І.В. Яковюк, Г.В. Чапала. – Х.: НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. – 160 с.

37. Державний стандарт України. Безпека у надзвичайних ситуаціях терміни і визначення основних понять: ДСТУ 3891-99. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/bezpeka-u-nadzvichainih-situacijah>.

38. Державний класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019-2010. Видання офіц. Держспоживстандарт України: наказ № 457. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: forum.ua-tenders.com/viewtopic.php?

39. Державний комітет ядерного регулювання України. Наказ “Про затвердження Рекомендацій щодо встановлення критеріїв приймання кондиційованих радіоактивних відходів на захоронення у приповерхневих сховищах” від 25.10.2004 № 160. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN15255.html.

40. Дзюндзюк В.Б. Структурні чинники ефективної роботи місцевих органів державної виконавчої влади / В.Б. Дзюндзюк // Актуальні проблеми державного управління: Науковий збірник. – Х.: УАДУ ХФ, 2001. № 2 (10). – С.136 – 141.

41. Доручення Президента України від 30 травня 2011 р. № 1-1/1047 “Щодо підвищення ефективності реалізації державної політики у сфері поводження з відходами”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/13871.html>].

42. Дурдинець В. Біль Чорнобиля // Урядовий кур’єр. – 2000. – 22 квіт. – С. 4.

43. Дяченко О.І. Державне управління процесами мінімізації ризиків транскордонних техногенних загроз радіаційного походження // Аспекти публічного управління. Д.: ДРІДУ. – № 1 (2), березень 2015. – С. 32 – 39.

44. Емельянов В. Гражданская оборона Франции // Зарубежное военное обозрение. – 1991. – № 9. – С. 61 – 69.

45. Емельянов В. Гражданская оборона Швейцарии // Зарубежное военное обозрение. – 1992. – № 6. – С. 19 – 24.

46. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України ; наук.-ред. кол. : Ю.В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 1 : Теорія державного управління. – С. 376 – 377.

47. Ефективність діяльності публічних організацій / В.Б. Дзюндзюк / (Монографія) – Х. : Вид-во ХарПІ УАДУ “Магістр”, 2003. – 236 с.

48. Єжеєв М.Ф. Основи обороноздатності України: Навч. посіб. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – 176 с.

49. Женевські конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р., два Додаткових протоколи до них від 12 серпня 1949 р. і два Протоколу від 8 червня 1977р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: search.ligazakon.ua/l_doc2.../MU77004.html.

50. Закон № 1859-IV від 24.06.2004, Про правові засади цивільного захисту. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1859-15>.

51. Закон України від 03.02.1993 р. № 2974-XII “Про Цивільну оборону України”. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: search.ligazakon.ua.

52. Закон України від 13.03.2012 № 4499-VI “Про систему екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112”. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 49, ст. 560).

53. Закон України “Про внесення змін до Конституції України” № 2222 від 8 грудня 2004 року друкується за виданням «Відомості Верховної Ради», 2005, № 2, ст. 44.

54. Закон України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” від 1 липня 2010 року № 2411 – VI (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, N 40, ст. 527). – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.

55. Закон України “Про місцеві державні адміністрації”, Верховна Рада України; Закон від 09.04.1999 № 586-XIV. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>.

56. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні”, Верховна Рада України. Закон від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.

57. Закон України “Про Загальнодержавну цільову екологічну програму поводження з радіоактивними відходами”. Закон від 17.09.2008 р. № 516 – VI. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/516-17>.

58. Ильин Л.А. Руководство по организации медицинского обслуживания лиц, подвергшихся действию ионизирующего излучения. – Москва: Энергоиздат, 1985. – 192 с.

59. Izumi N. Влияние взрыва атомной бомбы на школьников в районе Ураками, Нагасаки // Изучение последствий ядерных взрывов / Пер. с англ. – Москва: Медицина, 1964. – С. 120 – 125.

60. Качинський А.Б. Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращення: (Монографія) – К.: НІС, 2001. – 312 с.

61. Качинський А.Б. Безпека, загрози і ризик: наукові концепції та математичні моделі. – К., 2004. – 472 с.

62. Киотский протокол к Рамочной конвенции ООН об изменении климата. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bellona.ru/Casefiles/kioto>.

63. Клименко Н.Г. Зарубіжний досвід функціонування систем державного управління в умовах надзвичайних ситуацій та основні тенденції їх подальшого розвитку // Зб. наук. пр. НАДУ / За заг. ред. О.Ю. Оболенського, С.В.Сьоміна. – К.: Вид-во НАДУ, 2007. – Вип. 1. – С. 26 – 40.

64. Клименко Н.Г. Особливості державного управління в умовах надзвичайних ситуацій: теоретичний та історичний аспекти // Вісн. НАДУ. – 2007. – № 3. – С. 117 – 127.

65. Клименко Н.Г. Історія становлення та розвитку державного управління в умовах надзвичайних ситуацій // Вісн. НАДУ. – 2007. – № 2. – С. 35 – 45.

66. Князєв В. Взаємозв'язок інституцій державної влади, місцевого самоврядування, громадянського суспільства / Князєв В. // Проблеми трансформації територіальної організації влади : [зб. матеріалів та документів / наук. ред. Пухтинський М.] – К. : Атіка, 2005. – С. 177 – 182.

67. Ковалевська Ю.С. Державне управління екологічною безпекою в Україні. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/8_-DNI_2009/Gosupravlenie/43660.doc.htm].

68. Конституція України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: прийняття на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К.: Україна, 1996. – 119 с.

69. Кормич Б.А. Поняття національної безпеки та проблеми її нормативно-правового регулювання [Текст] / БА. Кормич // Наук. пр. Одеської нац. юрид. акад.: зб. наук. пр. – О.: Юрид. літ., 2002. – Т. 1. – С. 190 – 199.

70. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 р. № 5403-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.

71. Косенко М.М., Яковлева В.П., Аклеев А.В. Клинико-лабораторные параметры состояния здоровья лиц, подвергшихся облучению при аварии на ЧАЭС // Актуальные вопросы радиационной медицины. – К., 1989. – С. 189 – 191.

72. Косенко М.М. Медицинские последствия облучения населения вследствие радиационных инцидентов на Южном Урале. – Дисс... д-ра мед. наук. – Москва, 1990. – 278 с.

73. Костенко В.О. Основні проблеми функціонування та напрями модернізації територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту України / В.О. Костенко //Модернізація системи державного управління: теорія та практика: матер.нук.-практ.конф. за міжнар.уч. (5 квітня 2013 р.): у 2 ч. Ч. 1; за наук.ред.чл.кор. НАН України В.С. Загорського, доц. А.В. Ліпенцева. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2013. – С. 472 – 476.

74. Костенко В.О. Характеризація ризиків виникнення надзвичайних ситуацій на транскордонних територіях України / В.О. Костенко // Аспекти публічного управління. – 2015. – № 3 (17). – С. 57 – 63.

75. Костенко В.О. Наслідки сучасної біосферно-екологічної кризи в Україні та перспективи її розв'язання в контексті європейської інтеграції / В.О. Костенко // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : ХарПІ НАДУ, 2014. – № 4 (43). – С. 267 – 274.

76. Костенко В.О. Модернізація державної системи цивільного захисту та перспективи її подальшого розвитку в контексті європейської інтеграції України / В.О. Костенко // Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Д. : ДРІДУ НАДУ. – 2013. – № 4 (19). – С. 107 – 115.

77. Костенко В.О. Основные направления и перспективы модернизации государственной системы гражданской защиты в контексте европейской интеграции Украины / В.О. Костенко // Закон и жизнь : междунар. науч.-практ. правовой журн. – Кишинев, 2013. – № 8/2 (260). – С. 220 – 224.

78. Костенко В.О. Реформа місцевого самоврядування – як ефективний механізм для підвищення рівня цивільного захисту територіальних громад / В.О. Костенко // Аспекти публічного управління. – 2014. – № 3 – 4 (5 – 6), берез. – квіт. – С. 119 – 126.

79. Костенко В.О. Актуалізація процесу вдосконалення державного управління у сфері цивільного захисту України / В.О. Костенко // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : ХарПІ НАДУ, 2014. – № 1(44). – С. 185 – 191.

80. Костенко В.О. Діяльність місцевої влади у сфері цивільного захисту і надзвичайних ситуацій в контексті реформи місцевого самоврядування в Україні / В.О. Костенко // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : ХарПІ НАДУ. – 2014. – № 2 (45). – С. 158 – 166.

81. Костенко В.О. Діяльність місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо захисту населення і територій у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій / В.О. Костенко // Грані. –

2013. – № 4 (96). – Режим доступу: <http://grani.org.ua/ua/graniarchive.html>.

82. Кофф Г.Л., Гусев А.А., Козьменко С.Н., Воробьев Ю.Л. Оценка последствий чрезвычайных ситуаций / РАН; Междунар. акад. информатизации. – М.: Изд-во РЭФИА, 1997. – 364 с.

83. Кофф Г.Л., Гусев А.А., Козьменко С.Н. Экономическая оценка последствий катастрофических землетрясений / Под науч. ред. С.И. Полтавцева. – М., 1996. – 202 с.

84. Кунц Г., О'Доннел С. Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций: В 2 т.: Пер. с англ. – М., 1981. – Т. 1. – С. 147.

85. Кривцова О.М. Державне управління транскордонним співробітництвом в умовах формування єврорегіональних територій в Україні: теоретичні питання: Дис... канд. наук держ. упр.: 25.00.01; – Захищена 2011. – К., 2011. – 235 с.

86. Кринична І.П. Парадокси управління Чорнобильськими ризиками: електрон. наук. фахове вид. / І. П. Кринична. – Х. : ХРІДУ НАДУ, 2010.

87. Кринична І.П. Вплив державно-управлінських рішень на подолання наслідків Чорнобильської катастрофи / Ірина Кринична // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2007. – 2(28). – С. 113 – 122.

88. Кринична І.П. Державне управління розвитком екологічної безпеки населення України (на прикладі аварії Чорнобильської АЕС) / І.П. Кринична // Держава та регіони : наук.-виробн. журн. Сер. “Державне управління”. – Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2008. – № 3. – С. 112 – 117.

89. Кринична І.П. До питання евакуації та переселення людей з радіоактивно забруднених територій / І.П. Кринична // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – О. : ОРІДУ НАДУ, 2008. – 3(35). – С. 316 – 322.

90. Кринична І.П. Інституціалізація підходів до подолання наслідків Чорнобильської катастрофи / Ірина Кринична // Актуальні проблеми

державного управління : зб. наук. пр. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2008. – 3(33). – С.145 – 152.

91. Кринична І.П. Інформаційна безпека України в умовах надзвичайних ситуацій: концептуальні аспекти / І.П. Кринична, А.В. Решетніченко // Держава та регіони : наук.-виробн. журн. Сер. “Державне управління”. – Запоріжжя : Класич. приватно ун-т, 2008. – № 4. – С. 143 – 147.

92. Кринична І.П. Концептуальні засади управління процесами радіаційно-безпечної життєдіяльності населення на забруднених територіях / І.П. Кринична // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – О. : ОРІДУ НАДУ, 2007. – 4(32). – С. 245 – 250.

93. Кринична І.П. Методологічні підходи до управління подолання наслідків Чорнобильської катастрофи / І.П. Кринична // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – О. : ОРІДУ НАДУ, 2008. – 1(33). – С. 321 – 327.

94. Кринична І.П. Міжнародний досвід розвитку антикризового управління / Ірина Кринична // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2007. – 3(29). – С. 29 – 36.

95. Кринична І.П. Організаційно-правові аспекти атомної енергетичної безпеки України / Ірина Кринична // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2008. – 1(31). – С. 144 – 150.

96. Кринична І.П. Особливості регіонального управління процесами радіаційної безпеки / І.П. Кринична, В.В. Шевченко // Надзвичайна ситуація. – К. : Вид-во МНС “Агентство Чорнобильінтерінформ”. – 2008. – № 8. – С. 46 – 48.

97. Кринична І.П. Парадокси управління Чорнобильськими ризиками / І.П. Кринична // Державне будівництво : електрон. наук. фах. вид. – Х. : ХарРІДУ НАДУ, 2009. – Вип. 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nauka@kbuara.kharkov.ua>.

98. Кринична І.П. Державне управління процесами запобігання та профілактики надзвичайних ситуацій: прaksiологічний досвід / Ірина

Кринична // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Д : ДРІДУ НАДУ, 2013. – Вип. № 1 (16). – С. 80 – 88.

99. Кринична І.П. Управління процесами правового регулювання соціального захисту населення, що проживає на радіоактивно забруднених територіях / І.П. Кринична // Вісн. НАДУ. – 2008. – № 3. – С. 230 – 237.

100. Кринична І.П. Управління розвитком паливно-енергетичної сфери: стан, проблеми, завдання / І.П. Кринична // Вісн. НАДУ. – 2008. – №2. – С. 275 – 282.

101. Кринична І.П. Проблеми соціального розвитку територіальних громад на радіоактивно забруднених територіях / І.П. Кринична // Актуал. пробл. держ. упр. : зб. нук. пр. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2012. – Вип. 4 (15). – С. 267 – 274.

102. Кринична І.П. / Державне управління процесами радіаційно безпечної життєдіяльності населення / І.П. Кринична // Монографія. Д. : ДРІДУ НАДУ, 2015. – 388. с.

103. Кринична І.П. Державне управління процесами радіаційно безпечної життєдіяльності населення: теоретико-методологічні засади: Дис... док. наук держ. упр.: 25.00.01; – Захищена 2012. – К., 2012. – 422 с.

104. Кринична І.П. Державне управління процесами медико-соціального захисту населення постраждалого від аварії на ЧАЕС / І.П. Кринична // Чорнобиль і соціум. / відп. ред Ю.Л. Наєнко, Ю.О. Привалов. – К. : Фоліант, 2007. – Вип. 13 – С. 303 – 313.

105. Кринична І.П. Державне управління системою ядерної безпеки в умовах гармонізації євроінтеграційних процесів // Аспекти публічного управління. Д.: ДРІДУ. – № 1 (1), вересень 2013. – С. 52 – 57.

106. Кринична І., Максимчук О. Вплив євроінтеграційних процесів на державну політику ядерної безпеки України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dums/2012_3/-12kipybu.pdf.

107. Іванюк Д.П. Управління природоохоронною діяльністю: [навч. посібник] / Д.П. Іванюк, І.В. Шульга. – К. : Алеута, 2007. – 368 с.
108. Kusumi S., Yamada M., Kodama K., Wong F.L., Nakamura S. Psychological consequences produced by radiation exposure //Социально – психологические аспекты последствий аварии на Чернобыльской АЭС: Материалы научной конференции стран Содружества с международным участием. – Киев , 1993. – С. 92 – 99.
109. Ліпкан В.А. Національна безпека України: нормативно-правові аспекти забезпечення / В.А. Ліпкан. – К. : Текст, 2003. – 180 с.
110. Ліпкан В.А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України : монографія / В.А. Ліпкан. – К. : Текст, 2003. – 600 с.
111. Ліпкан В.А. Безпекознавство : навч. посіб. / В.А. Ліпкан. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – 208 с.
112. Лапін В.М. – Безпека життєдіяльності людини – Бібліотека українських підручників. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://libfree.com/119181819-bzhdteoretichni_osnovi_bezpeki_zhittyediyalnosti_lyudini.html.
113. Lifton R.G. Death in life survivors in Hiroshima. – New York: Random House, 1967.
114. Lindee M.S. Atonement: Understanding the non-treatment policy of the Atomic Bomb Casualty Commission // Bull. Heist. Med. – 1994. – Vol. 68, № 3. – P. 454 – 490.
115. Малиновський В.Я. Державне управління : навч. посіб. / В. Я. Малиновський. – 2-ге вид. доп. і перероб. – К. : Атіка, 2003. – 576 с.
116. Мартиненко В.О. Удосконалення системи державного управління охороною природного середовища в регіоні / В.О. Мартиненко // Теорія та практика держ. упр. – 2004. – Вип. 1 (1). – С. 18 – 23.
117. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2014 році. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua>.

118. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2012 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.mns.gov.ua/files/prognoz-/report/2012/4_1_2012.pdf.

119. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2011 році – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua/content/-nasdopovid2011.html>].

120. Наказ ДСНС України від 30.04.13р. № 210 “Про створення Центру взаємодії ДСНС з волонтерами і волонтерськими організаціями” – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua/files/2013/5/13/210.pdf>.

121. Nakane Y., Ohta Y. An example from the Japanese register: some long term consequences of the A-bomb for its survivors in Nagasaki // Psychiatric case registers in Public Health / Ed. By G. H.M. M. ten Herm et . al. – Amsterdam: Elsevier, 1986. – P. 26 – 27.

122. Neriishi K., Yamada M., et al. Study of long-term psychological disorders among the Atomic-Bomb survivors // Mental health consequences of the Chernobyl disaster: current state and future prospects: Proceedings of International Conference. – Kiev, 1995. – P.29.

123. Новицький О.М. Організаційно-правові засади державного управління у паливно-енергетичному комплексі України [Текст]: автореф. дис... канд. юрид. наук / О. М. Новицький. – Ірпінь, 2005. – С. 28.

124. Нижник Н. Контроль у сфері державного управління / Н. Нижник, О. Машков, С. Масов // Вісн. Укр. акад. держ. упр. – К., 1998. – № 2. – С. 20 – 25.

125. Нижник Н.Р. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) : навч. посіб. для вищих навч. закл. / Нижник Н.Р., Ситник Г.П., Білоус В.Т.; за заг.ред. П.В. Мельника, Н.Р. Нижник. – Ірпінь, 2000. – 304 с.

126. Нижник Н.Р. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади : навч. посіб. / за заг. ред. Н.Р. Нижник, В.М. Олуйка. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”.

127. Нижник Н.Р. Государственно-управленческие отношения в демократическом обществе. – К., 1995.

128. Оболенський О.Ю. Розробка системи показників для моніторингу діяльності державних органів / Оболенський О.Ю., Сороко В.М. // Університетські наукові записки. Часопис ХVVII. – № 3. – 2005. – С. 321 – 329.

129. Омелянець М.І. Медико-демографічний моніторинг стану здоров'я населення радіоактивно забруднених територій України [Текст] / М.І. Омелянець, Н.В. Гунько, Н.Ф. Дубова // Матер. міжнар. конф. “Радіологічні ефекти: ризики. Мінімізація, прогноз” (Київ 22 – 24 берез. 2005 р.). – К., 2005. – С. 95.

130. Омелянець, М.І. Медико-демографічні наслідки чорнобильської катастрофи в Україні / М.І. Омелянець; наук. центр радіац. медицини АМН України. – К., 2004. – 207 с.

131. Омеляниць Н.І., Торбін В.Ф., Гунько Н.В. та ін. Медико-демографические показатели здоровья населения в связи с аварией на ЧАЭС // Медицинские последствия аварии на Чернобыльской атомной станции. Эпидемиология медицинских последствий аварии на Чернобыльской АЭС. – Кн. 1. – Киев: “Медэкол” НИИЦ БИО – ЭКОС, 1999. – С. 168 –190.

132. Оцінювання ефективності роботи органів управління та підрозділів цивільного захисту // Проблеми надзвичайних ситуацій: зб. наук. пр. / НУЦЗ України. Вип. 1 (2005). . . Харків : НУЦЗУ, 2010. Вип. 12. 2010. – С. 3 – 9.

133. Оцінка екологічної складової двостороннього співробітництва між Україною та ЄС (Моніторинг зобов'язань в рамках Порядку денного асоціації України – ЄС та виконання Дорожньої карти Східного партнерства за 2012 рік. – [Електронний ресурс] – Режим доступу:

http://www.rac.org.ua/fileadmin/user_upload/publications/EUUKraine_Monitoring_2013_FINAL.pdf.

134. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 серпня 1998 року № 1198 “Про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру”.

135. Постанова КМУ від 9 жовтня 2013 р. № 740 “Про затвердження Порядку передачі місцевим державним адміністраціям повноважень органів виконавчої влади вищого рівня та їх повернення” – [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/740-2013-п>.

136. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2012 р. № 1031 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/10312012-п>.

137. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2012 р. N 606 “Про затвердження рекомендаційних переліків структурних підрозділів обласної, Київської та Севастопольської міської, районної, районної в м. Києві та Севастополі державних адміністрацій” — [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/npd/list>.

138. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.09.2000 р. № 1386 - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.lिकासoft.com.ua/index.php/component/lica/?href=0&view=text&base=1&id=407883&menu=71459>.

139. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2009 р. № 131. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/131-2009-%D0%BF>.

140. Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями : постанова Кабінету Міністрів України від 24 березня 2004 р. № 368. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: [_zakon.nau.ua/?uid](http://zakon.nau.ua/?uid).

141. Про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру : постанова

Кабінету Міністрів України від 3 серпня 1998 р. № 1198. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon.nau.ua/?uid.

142. Порядочний Л.В., Заплатинський В.М. Безпека в надзвичайних ситуаціях та цивільна оборона: Навч. посіб. – К. : Київ. нац. торгов.-екон. ун-т, 2003. – 301 с.

143. Приходько Р.В. Організаційно-правовий механізм регулювання сфери захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій/Приходько Р.В.//Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр., вип. 3 (34).

144. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 березня 2013 року “Питання протидії загрозам і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій”. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/15729.html>.

145. Пшеничников Б.В. Малые дозы радиоактивного облучения и лучевой склероз. – Киев: Издательский Дом “Соборна Україна”, 1996. – 40 с.: табл.

146. Радыш Я.Ф. Научные аспекты управления персоналом мобильных формирований государственной службы медицины катастроф / Радыш Я.Ф., Терентьева А.В. // Державне будівництво : електрон. наук. фах. вид. – Х. : ХарРІДУ НАДУ, 2009. – Вип. 1. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nauka@kbuara.kharkov.ua>.

147. Радыш Я.Ф. Миротворчі операції як елемент національної безпеки / Радыш Я., Мельник О., Андрієнко О. // Упр. сучас. містом. – 2004. – № 10 – 12 (16). – С. 3 – 9.

148. Райт Г. Державне управління / Райт Г. – К. : “Основи”, 1994. – 191 с.

149. Райт Г. Державне управління. – К., 1993.

150. Радиационная авария в Гайани. – Вена : МАГАТЭ, 1989. – 148 с.

151. Рева Г.В., Врублевський В.К., Ксьонзенко В.П., Мариніч І.В. Український соціум: загрози екстремальних ситуацій: (Монографія) / За ред.

проф. В.К. Врублевського. – К.: Інформ.-видавн. центр “Інтелект”, 2003. – 432 с.

152. Реймерс Н.Ф. Экология (теории, законы, правила, принципы и гипотезы) / Н. Ф. Реймерс. – М.: Журн. “Россия молодая”, 1994. – С. 294.

153. Реймерс Н.Ф. Природопользование. Словарь-справочник. – М.: Мысль, 1990. – 639 с.

154. Решетніченко А.В. Надзвичайні ситуації як критерії ефективності управлінської діяльності (на прикладі аварії на ЧАЕС) / А.В. Решетніченко, І.П. Кринична // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2007. – 4(30). – С. 10 – 17.

155. Реформування системи цивільного захисту населення відповідно до завдань Європейської та Євроатлантичної інтеграції /А. Шевцов, О. Їжак. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/mart2009/3.htm>.

156. Розпорядження КМУ від 13 лютого 2013 р. № 73-р “Про затвердження плану першочергових заходів щодо інтеграції України до Європейського Союзу на 2013 рік”. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/73-2013-p>.

157. Романенко Є.О. Державна політика у сфері забезпечення прав і свобод людини [Електронний ресурс] Є.О. Романенко // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2010. – № 1. – Режим доступу до журналу: <http://www.dy.nayka.com.ua>.

158. Ситник Г.П. Державне управління національною безпекою України: (Монографія) – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 408 с.

159. Ситник Г.П. Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки України: теорія і практика: Дис... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01; – Захищена 02.02.2005. – К., 2004. – 429 с.

160. Ситник Г.П. Концептуальні та організаційні засади забезпечення національної безпеки України: Навч. посіб. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – 180 с.

161. Ситник Г.П., Клименко Н.Г. Забезпечення екологічної безпеки в регіоні // Державне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища: (Кол. монографія) / В.М.Вакуленко, І.В.Валентюк, В.В. Вітвіцький та ін. – К.: НДІ “Укراгропродуктивність”, 2007. – С. 74 – 89. (Б-ка сільського голови).

162. Ситник Г.П., Олуйко В.М. Організаційно-правові засади забезпечення національної безпеки України: Навч. посіб. – Хмельницький: Вид-во ХУУП, 2005. – 236 с.

163. Ситник М.Г., Клименко Н.Г. Щодо введення в науковий обіг поняття “надійність функціонування системи державного управління” // Актуальні проблеми державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України: Матеріали інтеракт. семінару, кафедра національної безпеки Академії, м. Київ, 15 листоп. 2005 р. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – С. 34–38. (Б-ка НАДУ. – Інв. № 2066).

164. Суходоля О.М. Енергоефективність національної економіки в контексті національної безпеки: методологія дослідження та механізми реалізації: (Монографія) – К.: Вид-во НАДУ, 2006. – 400 с.

165. Синякевич І.М. Методи екологізації податкової системи / І. М. Синякевич, О. І. Олійник // Фінанси України [Текст]. – 2002. – № 1. – С. 28 – 33.

166. Сосюра С.Г. Нормативно-правове та інституційне забезпечення державного регулювання у сфері надзвичайних екологічних ситуацій / С. Г. Сосюра // Механізм регулювання економіки. – 2009. – № 1.

167. Сіцінська М.В. Державне управління у сфері демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України: Дис... док. наук держ. упр.: 25.00.02; – Захищена 2014. – К., 2014. – 561 с.

168. Сурмін Ю.П., Аврамчук Р.Н. Структури, засоби і стратегія розв’язання проблем національної безпеки // Стратегічна панорама. – 2001. – № 1/2. – [Електронний ресурс] – Режим доступу до журн.: http://www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=prnb2&issue=2001_1-2.

169. Cronkite E.P., Dunham C. L., Griffin D., Mc Person S.D., Woodward K.T. Twelve month post exposure survey on Marshallese exposed to fallout radiation. Brookhaven National Laboratory report, 1953.

170. Collins D.L. Behavioural differences of irradiated persons associated with the Kyshtym, Chelyabinsk, and Chernobyl nuclear accidents // *Military Medicine*. – 1992/ – Vol. 157, № 10. – P. 549-552.

171. Терент'єва А.В. Державне управління медичним захистом за умов надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру: Дис... док. наук держ. упр.: 25.00.02; – Захищена 2010. – К., 2010. – 483 с.

172. Труш О.О. Структурно-функціональне забезпечення територіального управління запобіганням та ліквідацією надзвичайних ситуацій (на прикладі Управління пожежної безпеки Харківської області): Дис... канд. наук держ. упр.: 25.00.02; – Захищена 19.12.2003. – Х., 2003. – 174 с.

173. Труш О.О. Досвід побудови та функціонування систем цивільного захисту країн-членів Європейського Союзу / Труш О.О. // *Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр., вип. 1 (28) та вип. 4 (27)]*.

174. Тютюник В.В. Створення комплексної системи моніторингу надзвичайних ситуацій в регіонах України; Дис... док. тех. наук: 21.02.03;– Захищена 2015. – К., 2015. – 328 с.

175. Указ Президента України від 10.02.2010 р. № 145/2010 Про оголошення територій міста Калуш та сіл Кропивник і Сівка-Калуська Калуського району Івано-Франківської області зоною надзвичайної екологічної ситуації. – Закон № 1885-VI (1885-17) від 12.02.2010. – ВВР, 2010. – № 19, ст. 148.

176. Указ Президента України від 18 жовтня 2013 року № 572 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 квітня 2013 року «Про комплекс заходів щодо вдосконалення проведення моніторингу довкілля та державного регулювання у сфері поводження з відходами в

Україні” – [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://www.president.gov.ua/ru/documents-/16145.html>.

177. Указ Президента України “Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади” від 24 грудня 2012 р. № 726 – [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://www.president.gov.ua/documents/15236.html>.

178. Федорчак В.В. Механізми розвитку системи екологічної безпеки на регіональному рівні: Дис... канд. наук держ. упр.: 25.00.02; – Захищена 2013. – О., 2013. – 241 с.

179. Федулов Г.В. Зарубежный опыт создания и обеспечения функционирования систем предупреждения и ликвидации чрезвычайных ситуаций // Проблемы безопасности при чрезвычайных ситуациях. – 1998. – Вып. 8. – С. 63 – 100.

180. Фесянов П.О. Державне управління регулювання екологічної безпеки на рівні регіону: Дис... канд. наук держ. упр.: 25.00.02; – Захищена 2013. – К., 2013. – 211 с.

181. Furitsu R. Critique of the International Chernobyl Project, International Advisory Committee Technical Report, the IAEA, 1991 //Chernobyl: Environmental Health and Human Rights Implication. A Permanent Peoples Tribunal, Vienna, 12-15 April, 1996.

182. Хоружая Т.А. Оценка экологической опасности. – М.: Книга-сервис, 2002. – 208 с.

183. Шевчук А.М. Особистісні зміни у постраждалих внаслідок надзвичайних ситуацій: Дис... канд. наук держ. упр.: 19.00.09; – Захищена 2013. – Х., 2013. – 225 с.

184. Яворівський В. Правда Чорнобиля: коло перше: [Виступ на плен. засіданні четвертої сесії Верховної Ради України, 11 груд. 1991р.] // Ойкумена. – 1991. – № 5. – С. 59 – 68.

185. Яценко В.М., Борисюк М.М., Омелянець С.М. Правові основи радіаційної безпеки і протирадіаційного захисту населення та їх законодавче

забезпечення в Україні / Чорнобиль-96, “Итоги 10 лет работы по ликвидации последствий аварии на ЧАЭС” // Сб. тез. Пятой Межд. Научн.-техн.конф. – 1996. Зеленый Мыс. – С. 6 – 7.

186. Yamada M., Kodama K., Wong F.L. The long-term psychological sequel of Atomic survivors in Hiroshima and Nagasaki // The medical basis for radiation accidents preparedness. – Amsterdam: Elsevier Sci. Publ. Cj., Inc. 1991. – P. 155 – 163.

187. Dew M.A., Bromet E.J. Predictors of temporal pattersis of psychiatric distress during 10 years following the nuclear accident at Three Mile Island //Soc. Psychiat. and Psychiat. Epidem. – 1993. – Vol.28, №2. – P. 49 – 55.

188. Dew M.A., Bromet E.J. Predictors of temporal pattersis of psychiatric distress during 10 years following the nuclear accident at Three Mile Island //Soc. Psychiat. and Psychiat. Epidem. – 1993. – Vol.28, №2. – P. 49 –55.

ДОДАТКИ

УКРАЇНА
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ
УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
(ДРІДУНАДУ)

вул. Гоголя, 29, м. Дніпропетровськ, 49044; тел.: (056) 744-75-14, факс.: (056) 745-40-64;
e-mail: acad@vidr.dp.ua; web: http://www/dridu.dp.ua; код ЄДРПОУ: 25006848

12.10.2015 № 03/1-5-09-616
на № _____ від _____

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів дисертаційного дослідження КОСТЕНКА Віталія Олександровича на тему:
“Характеризація державного управління захистом населення у надзвичайних ситуаціях”
на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного за спеціальністю 25.00.01 - теорія та
історія державного управління

Надана здобувачу кафедри державного управління та місцевого самоврядування, КОСТЕНКУ Віталію Олександровичу про те, що основні положення та результати його дисертації були впроваджені в ДРІДУ НАДУ, а саме були використані у навчальному процесі під час підготовки магістрів за спеціальністю 8.15010001 “Державне управління”.

У межах програми навчальної дисципліни «Основи інформаційно-аналітичної діяльності» слухачам II курсу було запропоновано лекцію з питань, що досліджуються в дисертації, а також були розглянуті на практичних та семінарських заняттях за темами: “Характеризація ризиків виникнення надзвичайних ситуацій на транскордонних територіях України” та “Наслідки сучасної біосферно-екологічної кризи в Україні та перспективи її розв'язання в контексті європейської інтеграції”.

Довідка підготовлена для подання до спеціалізованої вченої ради К 08.866.01.

Директор інституту

С.М.СЕРЬОГІН

Додаток Б

ДСНС України
УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ
СИТУАЦІЙ У КІРОВОГРАДСЬКІЙ ОБЛАСТІ
(У ДСНС України у Кіровоградській області)

вул. Пашутінська, 1, м. Кіровоград, 25015, тел/факс: (0522) 22-54-34, черг.22-54-14
код ЄДРПОУ № 38613719 E-mail: udsnskirov@mns.gov.ua

10.08.2015 № 01-7655/01-21

На № _____

Від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Костенка Віталія Олександровича
на тему: “Характеризація державного управління процесами
захисту населення у надзвичайних ситуаціях”
на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління
за спеціальністю 25.00.01 - теорія та історія державного управління

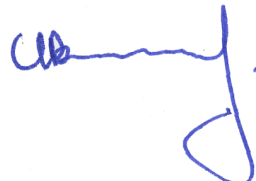
Видана здобувачу кафедри державного управління та місцевого самоврядування Костенку Віталію Олександровичу про те, що основні положення та результати його дисертації були впроваджені в Управлінні ДСНС України у Кіровоградській області.

Результати дисертаційного дослідження Костенка В.О. були використані під час спільної співпраці з районними державними адміністраціями Кіровоградської області для організаційної роботи з метою вдосконалення державного управління у сфері цивільного захисту.

Розроблені пропозиції щодо забезпечення прийняття і приведення нормативно-правових актів місцевих органів державної виконавчої влади у відповідність до вимог Кодексу цивільного захисту використані для підготовки документів та проведення наукових організаційних заходів.

Ці пропозиції в більшості враховані, що надає можливість ефективно забезпечувати реалізацію державної політики у сфері захисту населення у надзвичайних ситуаціях.

Начальник Управління
полковник служби цивільного захисту

 . Миронюк

УКРАЇНА

**ОЛЕКСАНДРІВСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

вул. Леніна, 78. смт Олександрівка. Кіровоградської області. 27300. тел. (05242)3-23-33,
e-mail:oleks@olex42.kw.ukrtel.net, код в ЄДРПОУ 04055133

09.07.2015 № 01-19/156/1

на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Костенка Віталія Олександровича на тему:
“Характеризація державного управління процесами захисту
населення у надзвичайних ситуаціях” на здобуття наукового ступеня кандидата
наук за спеціальністю 25.00.01 - теорія та історія державного управління

Видана здобувачу кафедри державного управління та місцевого самоврядування, Костенку Віталію Олександровичу про те, що основні положення та результати його дисертації були впроваджені в Олександрівській районній державній адміністрації Кіровоградської області. А саме, результати дисертаційного дослідження Костенка В.О. було впроваджено під час засідань «за круглим столом» із начальниками відділів РДА з питань основних напрямків та перспектив модернізації державної системи цивільного захисту в контексті європейської інтеграції України. Розроблені пропозиції спрямовані на продовження конструктивної співпраці з інституціями ЄС та органами управління держав - членів ЄС, що відповідають за реалізацією державної політики у відповідній сфері, для розширення можливостей співпраці у сфері цивільного захисту та приєднання нашої держави до механізму реагування на надзвичайні ситуації в ЄС.

Голова районної державної
адміністрації

Баглюк 3-23-41

О.БОРОТА

Додаток Г

Фізико-географічна характеристика регіону. Загальна характеристика.

Опис рельєфу.

Поверхня області - пологохвильова рівнина (Придніпровська піднесеність), розчленована долинами річок, ярами й балками. Найбільш висока точка - 269 м, переважаючі висоти 150-200 м. Ліси листяні (дуб, клен, ясен), поширені у вигляді невеликих масивів. Південно-східна частина області степова, у північно-західній частині, в основному в низинах річок та на водорозподілах, розташовані лісові ділянки. Ґрунти мають високу родючість. Ґрунтовий покрив області характерний для перехідної зони.

Рослинний покрив.

Тип рослинного покриву	Площа природної рослинності, тис. га	Примітка
сільськогосподарські угіддя	2035,7	
лісові масиви	176,0	

Кліматичні особливості. Температури повітря (по регіону).

t °C	За місяць												За рік
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
середня	-2,9	0,5	0,5	11,0	19,4	21,5	21,0	21,0	12,8	8,8	6,4	-1,4	10
макс.	10,7	10,1	20,1	30,3	30,9	35,4	32,8	34,6	26,2	24,6	21,3	-7,9	35,4
мін.	-17,2	-6,4	-10,6	-2,8	6,2	7,6	8,4	8,3	-2,2	-4,2	-7,0	-14,3	-17,2

Кількість опадів (по регіону).

Кількість опадів, мм	За місяць												За рік
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
середня	47	34	55	20	40	57	45	33	100	16	19	18	484
макс.	54	50	79	35	87	84	72	68	126	22	33	12	722
мін.	37	19	36	13	21	17	19	8	71	9	12	4	266

Опис гідромережі.

Площа земель, зайнятих водними об'єктами, га	76900
Довжина берегової лінії річок і водойм, км	5558

Перелік річок.

Назва річки	Довжина, км	Примітка
Дніпро	68	
Південний Буг	84	
Велика Вись	166	
Висунь	9	
Інгул	175	

Назва річки	Довжина, км	Примітка
Інгулець	176	
Синюха	90	
Тясмин	30	
Чорний Ташлик	94	
Ятрань	36	
малі річки - 428 шт	4604	

Перелік магістральних трубопроводів.

газопровід "Союз"
газопровід Диканька-Кременчук-Кривий Ріг
газопровід Єлець-Кременчук-Кривий Ріг
газопровід Кременчук-Ананьїв-Богородчани
нафтопровід Кременчук-Херсон

Характеристика техногенної небезпеки

Хімічна небезпека. Хімічно небезпечні об'єкти.

Назва об'єкта	Адреса	Ступінь хімічної небезпеки	Кількість небезпечної хімічної речовини, тонн				Площа прогнозованої зони хімічного забруднення, кв. км	Кількість населення у прогнозованій зоні хімічного забруднення, осіб	Примітка
			Усього	у тому числі					
				хлор	аміак	інші НХР			
ПрАТ «Гідросила»	м. Кіровоград, вул. Братиславська, 5	IV	0,48		0,48		0,003	2	
ПАТ «М'ясокомбінат Ятрань»	м. Кіровоград, вул. Братиславська, 82	II	18		18		0,18	510	
ПрАТ «Креатив»	м. Кіровоград, пр. Промисловий, 1	IV	0,8		0,8		0,004	42	
ТОВ «Коріо»	м. Новомиргород, вул. Комсомольська, 105	IV	0,2		0,2		0	0	
ПП фірма «Інгуша» («Холод»)	м. Кіровоград, вул. Терешкової, 219	IV	7		7		0,03	70	
Аміачна холодильна установка приватного підприємця Буц О.В.	м. Кіровоград, вул. Маланюка, 11	IV	5		5		0,024	50	
ПГО АПВТ	м. Кіровоград,	III	10		10		0,15	150	

Назва об'єкта	Адреса	Ступінь хімічної небезпеки	Кількість небезпечної хімічної речовини, тонн				Площа прогнозованої зони хімічного забруднення, кв. км	Кількість населення у прогнозованій зоні хімічного забруднення, осіб	Примітка
			Усього	у тому числі					
				хлор	аміак	інші НХР			
фірма «Ласка»	вул. Терешкової, 217								
ТОВ «Кіровоградський лікєро-горілчаний завод»	м. Кіровоград, вул. Промислова,3	IV	0,5		0,5		0,012	1	
ПАТ НВП «Радій»	м. Кіровоград вул. Г. Сталінграду,2 9	IV	0,05			0,0 5	0,002	0	
ТОВ МВФ «Екоцентр»	м. Кіровоград вул. Аджамська,29	IV	0,01 3			0,0 13	0,0002	0	
Завод по заморожуванню овочів і фруктів ТОВ «Агродар- Україна»	Кіровоградський район, с. Бережинка	II	6		6		0,28	380	
Водозабір ЗОНА «1А», Комунальне підприємство «Кіровоградське ВКГ»	м. Кіровоград, Озерна Балка, 3а, с. В. Байраки	IV	1	1			0,3	270	
Інгульська шахта ДП «СхідГЗК»	Кіровоградський район, с. Новопалівка	IV	6			6	0,01	10	
ПАТ «Світловодський маслосиркомбіна т»	м. Світловодськ вул. Макаренка, 2	IV	3,5		3,5		0,02	25	
ВКГ ОКВП «Дніпро- Кіровоград», насосна станція 2-го підйому	м.Світловодськ- 7, с. Ревівка	II	1	1			1,45	472	
Гайворонська дільниця Вапнярської філії ТОВ «Інтер Фуд»	м. Гайворон, вул. Р. Люксем- бург, 1	IV	0,35		0,35		0,0001	0	
Філія ТОВ «Заваліївський графіт»	Гайворонський район, с. Завалля,	IV	6			6	0,006	20	

Назва об'єкта	Адреса	Ступінь хімічної небезпеки	Кількість небезпечної хімічної речовини, тонн				Площа прогнозованої зони хімічного забруднення, кв. км	Кількість населення у прогнозованій зоні хімічного забруднення, осіб	Примітка
			Усього	у тому числі					
				хлор	аміак	інші НХР			
	вул. Жовтня, 18								
ТОВ «Побузький феронікелевий комбінат»	Голованівський район, смт Побузьке	IV	1	1		0,95	90		
Водопровідна фільтруюча станція, Помічянська дільниця БМЕУ-3	Добровеличківський район, м. Помічна, вул. Перемоги, 1	IV	0,06	0,06		0,002	2		
ПАТ «Долинський птахокомбінат»	м. Долинська вул. 40 років Жовтня, 143	II	19		19	0,2	670		
Хлораторна водоочисних споруд ЕСЦ ДП «Дирекція КГЗКОРу»	м. Долинська	IV	1	1		0,55	0		
Хлораторна каналізаційних очисних споруд (КОС) ЕСЦ ДП «Дирекція КГЗКОРу»	м. Долинська	IV	1	1		0,095	0		
Склад хлору та хлораторну КОС КП «Енерговодоканал»	смт. Смоліно	IV	1	1		0,05	50		
Склад хлору та хлораторну центрального вузла водозабезпечення КП «Енерговодоканал»	смт. Смоліно, вул. Шевченка, 12	IV	1	1		2,5	50		
Полігон купчастого вилуговування Смоленської шахти ДП «Схід ГЗК»	Маловисківський район, смт. Смоліно	IV	70		70	3,03	0		
Установки очистки шахтних вод	Маловисківський район, с. Олексіївка	IV	3,6		3,6	0,072	0		

Назва об'єкта	Адреса	Ступінь хімічної небезпеки	Кількість небезпечної хімічної речовини, тонн			Площа прогнозованої зони хімічного забруднення, кв. км	Кількість населення у прогнозованій зоні хімічного забруднення, осіб	Примітка
			Усього	у тому числі				
				хлор	аміак			
Новокостянтинівська шахти ДП «Схід ГЗК»								
Водозабірна та водоочисна станція КП «Петрівське»	смт. Петрово	IV	1	1		0,19	8	

Радіаційна небезпека. Об'єкти ядерно-паливного циклу.

Назва об'єкта	Адреса	Коротка характеристика об'єкта	Категорія радіаційної небезпеки	Площа зони спостереження, кв. км	Кількість населених пунктів у зоні спостереження (для АЕС у зоні спостереження у зоні спостереження (для АЕС – у 30 або 50 км від об'єкта))	Кількість населення у зоні спостереження (для АЕС – у 30 або 50 км від об'єкта))	Примітка
Державне підприємство «Східний гірничо-збагачувальний комбінат» Інгульська шахта	с. Неопалимівка Кіровоградський район, Кіровоградська область	Видобуток уранових руд	I	14931	-	-	
Державне підприємство «Східний гірничо-збагачувальний комбінат», Смолінська шахта	смт Смоліно, Маловисківський район, Кіровоградська область	Видобуток уранових руд	I	1460	-	-	
Державне підприємство «Східний гірничо-збагачувальний комбінат», Новоконстанти	с. Олексіївка, Маловисківський район, Кіровоградська область	Видобуток уранових руд	I	10625	-	-	

Назва об'єкта	Адреса	Коротка характеристика об'єкта	Категорія радіаційної небезпеки	Площа зони спостереження, кв. км	Кількість населених пунктів у зоні спостереження (для АЕС – у 20 або 50 метрах)	Кількість населення у зоні спостереження (для АЕС – у 30 або 50 км)	Примітка
нівська шахта							

Джерела іонізуючого випромінювання (ДІВ).

Назва об'єкта	Адреса	Коротка характеристика об'єкта	Категорія радіаційної небезпеки	Кількість ДІВ, шт
Інгульська шахта ДП «СхідГЗК»	Кіровоградський р-н, с. Неопалимівка	Еталонні ДІВ	IV	5
ЗАТ «Кіровоградгазбуд»	м. Кіровоград, вул. Районна, 5	Генеруючі пристрої	IV	3
ЗАТ «Світловодський завод силікатних виробів»	Світловодський район, с. Павлівка	Закриті радіонуклідні ДІВ	IV	4
Бобринецька центральна районна лікарня	Бобринецький район, м. Бобринець, просп. Порика, 6	Рентгенівська установка, флюорограф	III	1
Будинок культури розрізу Констянтинівський	Олександрійський район, с. Березівка	Закриті ДІВ (РИД-1)	IV	49
Вільшанська центральна районна лікарня	Вільшанський район, смт Вільшанка, вул. Миру, 30	Рентгенівська установка, флюорограф	III	1
ВАТ «Кіровоградгаз»	м. Кіровоград, вул. Володарського, 67	Генеруючі пристрої	IV	1
ВАТ «Олександрійська фірма «Віра-Сервіс»	м. Олександрія, вул. Паризької Комуни, 1	Генеруючі пристрої	IV	6
ВАТ «Чисті метали» ДП «Завод чистих металів»	м. Світловодськ, вул. Заводська, 3	Генеруючі пристрої	IV	1
ВАТ «М'ясокомбінат «Ятрань»	м. Кіровоград, вул. Братиславська, 82	Контрольні ДІВ	IV	1
Гайворонська центральна районна лікарня	Гайворонський район, м. Гайворон, вул. Київська, 7	Рентгенівська установка, флюорограф	III	2
Голованівська центральна районна лікарня	Голованівський район, м. Голованівськ, вул. 22-го з'їзду, 2	Рентгенівська установка, флюорограф	III	2
ДАК «Кіровоградські авіалінії»	м. Кіровоград, вул. Короленка, 1-а	Закриті ДІВ	IV	147

Назва об'єкта	Адреса	Коротка характеристика об'єкта	Категорія радіаційної небезпеки	Кількість ДІВ, шт
Державна льотна академія України	м. Кіровоград, вул.Добровольського, 1	Закриті ДІВ	IV	49
Добровеличківська центральна районна лікарня	смт Добровеличківка, вул. Артюха, 1	Рентгенівська установка	III	1
Долинська центральна районна лікарня	м. Долинська, вул. Чкалова, 69	Рентгенівська установка, флюорограф	III	2
Дочірнє підприємство Державне акціонерне товариство «Управління по бурінню технічних свердловин»	м. Олександрія, вул. Коваленка, 28	Закриті радіонуклідні ДІВ	IV	4
Знам'янська центральна районна лікарня	Знам'янський район, м. Знам'янка, вул. Гагаріна, 27	Рентгенівська установка	III	1
ГУ Державної СЕС в області	м. Кіровоград, вул. Пушкіна, 40/9	Контрольні ДІВ	IV	1
Кіровоградська центральна районна лікарня	м. Кіровоград, вул. Аерофлотська, 5	Рентгенівська установка, флюорограф	III	2
Кіровоградський обласний державний проектно-технологічний центр охорони родючості ґрунтів і якості продукції	Кіровоградський район, с. Сазонівка	Контрольні ДІВ	IV	1
КП «Кіровгеологія» ГРЕ-37	м. Кіровоград, с. Гірниче	Закриті ДІВ	IV	18
Компаніївська центральна районна лікарня	Компаніївський район, смт Компаніївка, вул.81-ї гв. дивізії, 192	Рентгенівська установка	III	1
Лабораторія обласного управління по захисту прав споживача	м. Кіровоград, вул. Володарського, 1-а	Контрольні ДІВ	IV	1
Міжнародна Акціонерна Авіаційна Компанія «УРГА»	м. Кіровоград, вул.Добровольського, 1-а	Закриті ДІВ	IV	26
Міжнародна авіаційна компанія «Чайка»	м. Кіровоград, вул. Набережна, 13	Закриті ДІВ	IV	3
Міжрайонний протитуберкульозний диспансер	м. Світловодськ, вул. Павлова, 16	Рентгенівська установка	III	1
Міська поліклініка №5	м. Кіровоград, вул. Попова, 9б	Рентгенівська установка	III	1

Назва об'єкта	Адреса	Коротка характеристика об'єкта	Категорія радіаційної небезпеки	Кількість ДІВ, шт
Міська дитяча лікарня	м. Олександрія, вул. Червоного козацтва, 86	Рентгенівська установка	III	1
Міська дитяча поліклініка №1	м. Кіровоград, вул. Шевченко, 36	Рентгенівська установка	III	1
Міська лікарня № 3	м. Кіровоград, вул. Леніна, 45/35	Рентгенівська установка, флюорограф	III	2
Міська лікарня №2	м. Олександрія, с. Димитрове, вул. Крупської, 1	Рентгенівська установка	III	1
Міська лікарня швидкої медичної допомоги	м. Кіровоград, вул. Короленка, 56	Рентгенівська установка, флюорограф	III	8
Міська психіатрична лікарня	м. Олександрія, с. Жовтневе, вул. Дружби народів, 1	Рентгенівська установка	III	1
Міська стоматологічна поліклініка	м. Олександрія, пл. Леніна, 7	Рентгенівська установка	III	1
Міська стоматологічна поліклініка №1	м. Кіровоград, вул. Карла Маркса, 38/33	Рентгенівська установка	III	1
Міська стоматологічна поліклініка №2	м. Кіровоград, пр. Правди 41, корпус3	Рентгенівська установка	III	1
Міський онкодиспансер	м. Олександрія, вул. Міліцейська, 76	Гамма-терапевтичний апарат	III	1
Міський протитуберкульозний диспансер	м. Кіровоград, вул.Габдрахманова, 18/2	Рентгенівська установка	III	1
Міський протитуберкульозний диспансер	м. Олександрія, с. Перемога, вул. Миру, 61	Рентгенівська установка, флюорограф	III	2
Маловисківська центральна районна лікарня	Маловисківський район, м. Мала Виска, вул. Шевченка, 64	Рентгенівська установка	III	1
Новгородківська центральна районна лікарня	Новгородківський район, смт Новгородка, вул. Кірова, 37	Рентгенівська установка	III	1
Новоархангельська центральна районна лікарня	Новоархангельський район, с. Торговиця, вул. Сірка, 15	Рентгенівська установка, флюорограф	III	1
Новомиргородська центральна районна лікарня	Новомиргородський район, м. Новомиргород,	Рентгенівська установка	III	1

Назва об'єкта	Адреса	Коротка характеристика об'єкта	Категорія радіаційної небезпеки	Кількість ДІВ, шт
	вул. Леніна, 92			
Новоукраїнська центральна районна лікарня	Новоукраїнський район, смт Новоукраїнка, пр. Лікарняний, 1	Рентгенівська установка	III	1
Обласна дитяча лікарня	м. Кіровоград, вул. Преображенська, 79/35	Рентгенівська установка, флюорограф	III	2
Обласна лікарня	м. Кіровоград, пр. Правди, 90	Рентгенівська установка, флюорограф. Рідкі ДІВ медичного призначення	III	5
Обласна психіатрична лікарня	м. Кіровоград, с. Нове, вул. Металургів, 2	Рентгенівська установка	III	1
Обласна стоматологічна поліклініка	м. Кіровоград, вул. Володарського, 7	Рентгенівська установка	III	1
Обласна тублікарня	Кіровоградський район, Івано-Благодатівська сільрада, с. Лісова поляна	Рентгенівська установка	III	1
Обласний кардіодиспансер	м. Кіровоград, вул. Волкова, 1А	Рентгенівська установка, флюорограф	III	2
Обласний онкодиспансер	м. Кіровоград, вул. Ялтинська, 1	Гамма-терапевтичний апарат	III	1
Обласний шкірвендиспансер	м. Кіровоград, вул. Комарова, 1	Рентгенівська установка	III	1
Обласний шпиталь для інвалідів Великої Вітчизняної війни	м. Кіровоград, вул. Короленка, 58	Рентгенівська установка	III	1
Облветлабораторія	м. Кіровоград, вул. В. Пермська, 82	Контрольні ДІВ	IV	1
Олександрівська центральна районна лікарня	Олександрівський район, смт Олександрівка, вул. Шевченко, 57	Рентгенівська установка, флюорограф	III	2
Олександрійська центральна міська лікарня	м. Олександрія, вул. Семашко, 15	Рентгенівська установка, флюорограф	III	2
Олександрійська центральна районна лікарня	Олександрійський район, м. Олександрія, вул. К.Цеткін, 12	Рентгенівська установка	III	1
Онуфріївська центральна районна	Онуфріївський район, смт Онуфріївка,	Рентгенівська установка	III	1

Назва об'єкта	Адреса	Коротка характеристика об'єкта	Категорія радіаційної небезпеки	Кількість ДІВ, шт
лікарня	вул. 40-років Перемоги, 90			
Перша дитяча міська стоматологічна поліклініка	м. Кіровоград, вул. Жовтневої революції, 31	Рентгенівська установка	III	1
Петрівська центральна районна лікарня	Петрівський район, смт Петрово, вул. Ілліча, 1	Рентгенівська установка	III	1
Пологовий будинок №2	м. Кіровоград, вул. Щорса, 1	Рентгенівська установка	III	1
Пологовий будинок №1	м. Кіровоград, вул. О.Журливої, 1	Рентгенівська установка	III	1
Приватне підприємство «Виробниче товариство «Кіровоград-Трансгазбуд»	м. Кіровоград, вул. Ж. Революції, 16, корпус, 1	Генеруючі пристрої	IV	1
Радіологічна лабораторія водогону «Дніпро-Кіровоград»	м. Світловодськ, вул. Заводська, 5А	Контрольні ДІВ	IV	1
Рудоремонтний завод	м. Олександрія, Кременчуцьке шосе	Генеруючі пристрої	IV	1
Світловодська центральна районна лікарня	м. Світловодськ, вул. Павлова, 16	Рентгенівська установка, флюорограф	III	2
Світловодський казенний комбінат твердих сплавів і тугоплавких металів	м. Світловодськ, вул. Комсомольська, 34	Генеруючі пристрої	IV	5
Смолінська шахта СхідГЗК	Маловисківський район, смт. Смоліне	Еталонні ДІВ	IV	5
ТОВ «Будгаз»	м. Кіровоград, 10 км Маловисківського шосе	Генеруючі пристрої	IV	2
ТОВ «Побужський феронікелевий комбінат»	Голованівський район, смт Побузьке, вул. Промислова, 12	Закриті ДІВ	IV	5
ТОВ НВП «Промтехносервіс»	м. Кіровоград, вул. Леніна, 24	Генеруючі пристрої	IV	1
Територіальне управління Держгірпромнагляду по Кіровоградській області	м. Кіровоград, вул. Леніна, 24	Генеруючі пристрої	IV	1
Ульяновська центральна районна лікарня	смт Ульяновка, вул. К.Маркса, 3	Рентгенівська установка	III	1
Устинівська центральна районна лікарня	Устинівський район, смт Устинівка, вул. Ювілейна, 19	Рентгенівська установка	III	1

Пожежовибухонебезпека

Назва об'єкта	Адреса	Небезпечна речовина	Кількість небезпечної речовини, л	Зона ураження, кв. км	Перелік проблемних питань на об'єкті, території	Примітка
АГНКС № 1 РВУ «Харківавтогаз»	м. Кіровоград, с.Нове	скраплений газ	2000	0,0005	Можливі пожежі та вибухи в разі не виконання правил пожежної безпеки	
ПрАТ «Гідросила»	м. Кіровоград, вул.Братиславська,5	легкозаймисті рідини	1	0,0001	-//-	
Елеватор № 2 ПАТ «Кіровоградолія»	м. Кіровоград, вул. Варшавська, 90	вибухо-небезпечний пил		0,0001	-//-	
ТОВ «Елеватор-ЗТК»	м. Кіровоград, вул. Мурманська, 45	зерновий пил		0,0001	-//-	
ПАТ «Кіровоградолія»	м. Кіровоград, вул. Урожайна, 30	мазут, гексановий розчинник П-І-63/75	1000 , 250	0,0001	-//-	
ПАТ «Кіровоградський хлібзавод»	м. Кіровоград, вул. Аерофлотська, 20	мучний пил		0,0001	-//-	
ПрАТ «Паляниця» хлібзавод № 2	м. Кіровоград, вул. В. Пермська, 9	мучний пил		0,0001	-//-	
ПАТ «Червона Зірка»	м. Кіровоград, вул. Медведєва, 1	легкозаймисті рідини	1	0,0001	-//-	
ДП ДАК «Хліб України» Кіровоградський	м. Кіровоград, пр. Інженерів, 2	вибухо-небезпечний пил		0,0001	-//-	

Назва об'єкта	Адреса	Небезпечна речовина	Кількість небезпечної речовини, т	Зона ураження, кв. км	Перелік проблемних питань на об'єкті, території	Примітка
комбінат хлібо-продуктів №2						
ЗАТ «ПММ-Транссервіс» (нафтобаза)	м. Кіровоград, вул. Короленка,4а	легкозаймист і рідини	12500	0,0005	-/-	
Кіровоградська нафтобаза ЗАТ «РУР ГРУП С.А.»	м. Кіровоград, Маловисківське шосе, 11-й км (вул. Мурманська,11)	легкозаймист і рідини	50000	0,0008	-/-	
АЗС № 1 ЗАТ «РУР ГРУП С.А.»	м. Кіровоград, Олександрійське шосе	бензин, дизпаливо	87	0,0002	-/-	
АЗС № 2 ЗАТ «РУР ГРУП С.А.»	м. Кіровоград, пр. Промисловий	бензин, дизпаливо	55	0,0001	-/-	
АЗС №4 ЗАТ «РУР ГРУП С.А.»	м. Кіровоград, вул. Родимцева, 123	бензин, дизпаливо	55	0,0001	-/-	
АЗС № 11 ПАТ «Укрнафта»	м. Кіровоград, Олександрійське шосе, 3	бензин, дизпаливо	70	0,0002	-/-	
АЗС № 12 ПАТ «Укрнафта»	м. Кіровоград, вул. Г. Сталінграда,38	бензин, дизпаливо	70	0,0002	-/-	
АЗС № 13 ПАТ «Укрнафта»	м. Кіровоград, вул. Московська, 179	бензин, дизпаливо	70	0,0002	-/-	
АЗС № 14 ПАТ «Укрнафта»	м. Кіровоград, пр. Промисловий , 22	бензин, дизпаливо	70	0,0002	-/-	
АЗС № 15 ПАТ «Укрнафта»	м. Кіровоград, вул. Родимцева,108а	бензин, дизпаливо	70	0,0002	-/-	
АЗС № 1 ОККО КФ ПАТ «Концерн Галнафтогаз»	м. Кіровоград, пр. Університетський, 15а	бензин, дизпаливо	50	0,0001	-/-	
АЗС № 2 ОККО КФ ПАТ «Концерн Галнафтогаз»	м. Кіровоград, вул. Преображенська,90-а	бензин, дизпаливо	28	0,0001	-/-	
АЗС № 5 ОККО КФ ПАТ «Концерн Галнафтогаз»	м. Кіровоград, пр-т. Винниченка,2-б	бензин, дизпаливо	51	0,0001	-/-	
АЗС № 13 ОККО КФ ПАТ «Концерн Галнафтогаз»	м. Кіровоград, вул. Ж.Револуції,14а	бензин, дизпаливо	70	0,0002	-/-	

Назва об'єкта	Адреса	Небезпечна речовина	Кількість небезпечної речовини, т	Зона ураження, кв. км	Перелік проблемних питань на об'єкті, території	Примітка
АЗС № 14 ОККО КФ ПАТ «Концерн Галнафтогаз»	м. Кіровоград, вул. Короленка, 14-а	бензин, дизпаливо	65	0,0002	-//-	
АЗС № 5 ТОВ «Золотий екватор»	м. Кіровоград, вул. Московська, 171	бензин, дизпаливо	77	0,0002	-//-	
АЗС № 7 ТОВ «Золотий екватор»	м. Кіровоград, вул. Г. Сталінграда, 22-б	бензин, дизпаливо	83	0,0002	-//-	
АЗС ТОВ «Білий ведмідь»	м. Кіровоград, вул. Покровська, 48	бензин, дизпаливо	35	0,0001	-//-	
АЗС ТОВ «Білий ведмідь»	м. Кіровоград пр. Промисловий, 10	бензин, дизпаливо	64	0,0002	-//-	
АГЗС ТОВ «Веста-ІСС»	м. Кіровоград, вул. 40 років Перемоги, 108	пропан-бутан	5	0,0001	-//-	
АЗС № 21 ТОВ «Веста-Сервіс»	м. Кіровоград Бережинське шосе, ПМК-137	бензин, дизпаливо	77	0,0002	-//-	
АЗС № 2 ТОВ «Ювента-Оіл»	м. Кіровоград, вул. Г. Сталінграда, 31а	бензин, дизпаливо	26	0,0001	-//-	
АГЗС № 3 ТОВ «Ювента-Оіл»	м. Кіровоград, вул. м. Конєва, 10	пропан-бутан	3	0,0001	-//-	
АЗС № 4 ТОВ «Ювента-Оіл»	м. Кіровоград, вул. Короленка, 21	бензин, дизпаливо	87	0,0002	-//-	
АЗС № 5 ТОВ «Ювента-Оіл»	м. Кіровоград, вул. 40 років Перемоги, 208	бензин, дизпаливо	19	0,0001	-//-	
АЗС/АГЗС № 7 ТОВ «Ювента-Оіл»	м. Кіровоград, пр. Університетський, 18	бензин, дизпаливо	78	0,0002	-//-	
АЗС № 8 ТОВ «Ювента-Оіл»	м. Кіровоград, пр. Промисловий, 23 б	бензин, дизпаливо	79	0,0002	-//-	
АЗС № 9 ТОВ «Ювента-Оіл»	м. Кіровоград, вул. Кропивницького, 2а	бензин, дизпаливо	78	0,0002	-//-	
ЗАТ «Завод	м. Кіровоград,	метанол-47	10	0,0001	-//-	

Назва об'єкта	Адреса	Небезпечна речовина	Кількість небезпечної речовини, т	Зона ураження, кв. км	Перелік проблемних питань на об'єкті, території	Примітка
модифікованих жирів»	пр-т Промисловий, 14	мЗ водень-20 м3 склад жирів 400 м ³ , азот-8 т				
ТОВ «Прогрес-2010»	м. Кіровоград, вул. Герешкової, 209	лаки, фарби, розчинники	2	0,0002	-/-	
АЗС № 1 ТОВ «Політрейд»	м. Світловодськ,, вул. Єгорова, 2а	бензин, дизпаливо	80	0,0002	-/-	
АЗС № 2 ТОВ «Політрейд»	м. Світловодськ,, вул. Миру, 127	бензин, дизпаливо	120	0,0002	-/-	
АЗС № 11 ВАТ «Світловодська нафтобаза»	м. Світловодськ, вул. Єгорова, 73	бензин, дизпаливо	800	0,0030	-/-	
АЗС ПП «ВКіК»	м. Світловодськ, вул. Єгорова, 89	бензин, дизпаливо	75	0,0002	-/-	
АЗС № 1 ПП «Фенікс 2010»	м. Світловодськ, вул. Єгорова, 37-а	бензин, дизпаливо	33	0,0001	-/-	
АЗС № 2 ПП «Фенікс 2010»	м. Світловодськ, вул. Комсомольська, 3-а	бензин, дизпаливо	55	0,0001	-/-	
АЗС № 3 ПП «Фенікс 2010»	м. Світловодськ, вул. 3-я Об'їзна, 7	бензин, дизпаливо	76	0,0002	-/-	
АЗС № 4 ПП «Фенікс 2010»	м. Світловодськ, вул. Леніна, 100	бензин, дизпаливо	57	0,0001	-/-	
АЗС № 5 ПП «Фенікс 2010»	м. Світловодськ, смт Власівка, вул. Молодіжна, 1 д	бензин, дизпаливо	76	0,0002	-/-	
АЗС № 6 ПП «Фенікс 2010»	Світловодський район с. Глинські, вул. Шевченка, 2	бензин, дизпаливо	53	0,0001	-/-	
ТОВ «Альянс Імпекс» (товарно-сировинний склад)	м. Світловодськ, вул. І.Франка, 1а	нафтопродукти	74	0,040	-/-	
ТОВ компанія «Нафтотрейд» (склад мастил)	м. Світловодськ, вул. Комсомольська, 3б	нафтопродукти	700	0,002	-/-	
Олександрійська нафтобаза ЗАТ «РУР ГРУП С.А.»	м. Олександрія вул. Садова, 3	легкозаймисті рідини	3000	0,0003	-/-	
АГКНС РВУ «Харківавтогаз»,	м. Олександрія	метан	50	0,0008	-/-	

Назва об'єкта	Адреса	Небезпечна речовина	Кількість небезпечної речовини, т	Зона ураження, кв. км	Перелік проблемних питань на об'єкті, території	Примітка
філії «Управління «Укравтогаз» ДК «Укртрансгаз»						
ТОВ «Агро дар ЛТД»	м. Олександрія, вул. Садова, 1	пил борошна		0,0001	-/-	
ГНП Олександрійсько-го УЕГГ ВАТ «Кіровоградгаз»	м. Олександрія, вул. Леніна 16	природний газ	10	0,0002	-/-	
ТОВ АСТІ «Знам'янський елеватор»	м. Знам'янка, вул. Осадчого, 95	зерновий пил		0,0001	-/-	
Нафтобаза ЗАТ «РУР ГРУП С.А.»	м. Знам'янка, вул. Жовтнева, 2	легкозаймисті рідини	10800	0,0005	-/-	
Пункт обміну балонів Знам'янського УЕГГ ВАТ «Кіровоградгаз»	м. Знам'янка, вул. Коцюбинського, 23	пропан-бутан	16	0,0002	-/-	
Пункт обміну балонів Бобринецького УЕГГ ВАТ «Кіровоградгаз»	м. Бобринець, вул. Промислова 2	пропан-бутан	10	0,0002	-/-	
ТОВ «Інтер-Агро»	м. Бобринець, вул. Промислова, 2	зерновий пил		0,0001	-/-	
ТОВ «ТК Урожай»	Вільшанський район, с. Залізничне, вул. Світанкова, 5	борошняний пил		0,0001	-/-	
АЗС № 27 ТОВ «Ювента Оіл»	с.мт Вільшанка, вул. Комсомольська	бензин, дизпаливо	78	0,0015	-/-	
АГЗС № 31 ТОВ «Ювента Оіл»	с.мт Вільшанка, вул. Гранітна, 6	пропан-бутан	3	0,00015	-/-	
АЗС ПП «Радар-О»	с.мт Вільшанка, вул. Вербова	бензин, дизпаливо	40	0,0003	-/-	
Кіровоградська дільниця СВП «Криворіжшляхв ибухпром»	м. Гайворон, пр. Гранітний, 2	вибухові речовини	50	0,05	-/-	
ДП «Хашуватський елеватор»	с. Хашувате Гайворонський р-н вул. Степова, 10	зерновий пил		0,0001	-/-	
АГЗП ПП Оленський	м. Гайворон, вул. Чернишевськог	пропан-бутан	6	0,0001	-/-	

Назва об'єкта	Адреса	Небезпечна речовина	Кількість небезпечної речовини, т	Зона ураження, кв. км	Перелік проблемних питань на об'єкті, території	Примітка
	о, 2					
Нафтобаза Хашуватської дільниці ЗАТ «РУР ГРУП С.А.»	Гайворонський р-н, с.Хашувате, вул. Леніна 10	легкозаймист і рідини	2800	0,0005	-/-	
Гайворонська дільниця ВАТ «Кіровоградгаз»	м. Гайворон, вул. Марата, 54а	пропан-бутан		0,0002	-/-	
ПАТ «Помічнлянський елеватор»	Добровеличківський р-н, м. Помічна, вул. Гагаріна, 50	пил борошна		0,0001	-/-	
АГЗП ВКФ ТОВ «РВК Плюс»	Добровеличківський район, м. Помічна	пропан	32	0,0001	-/-	
АЗС № 26 ТОВ «Ювента-Оіл»	с/мт Добровеличківка, вул. Леніна, 180	бензин, дизпаливо	98	0,0002	-/-	
АЗС № 28 ТОВ «Ювента-Оіл»	Добровеличківський район с. Тишківка, вул. Красна, 127	бензин, дизпаливо	19	0,0001	-/-	
АЗС № 29 ТОВ «Ювента-Оіл»	Добровеличківський район м. Помічна, вул. Гагаріна	бензин, дизпаливо	19	0,0001	-/-	
АЗС № 30 ТОВ «Ювента-Оіл»	Добровеличківський район с. Перчурове, шосе Кіровоград- Миколаїв	бензин, дизпаливо	78	0,0002	-/-	
ДП «Сантрейд»	м. Долинська, вул. Войкова, 3а	вибухо- небезпечний пил		0,0001	-/-	
Нафтобаза №3 ТОВ «Ювента- Оіл»	м. Долинська, вул. Войкова, 14	легкозаймист і рідини	9000	0,0008	-/-	
ГНП Долинської- го УЕГГ ВАТ «Кіровоградгаз»	м. Долинська, пров.Знам'янський, 1	пропан-бутан	12	0,0005	-/-	
АГЗС № 20 ТОВ «Ювента-Оіл»	м. Долинська, вул. Войкова, 5	нафтопродук- ти пропан-бутан	80	0,0002	-/-	
АЗС № 23 ТОВ «Ювента-Оіл»	Долинський район, с. Гурівка	бензин, дизпаливо	40	0,0001	-/-	
АЗС № 6 ЗАТ «РУР ГРУП С.А.»	м. Долинська, вул. Дружби, 33	бензин, дизпаливо	78	0,0002	-/-	
в/ч А1201	Знам'янський р-н, с. Богданівка	вибухові речовини	1302 53	0,12	-/-	

Назва об'єкта	Адреса	Небезпечна речовина	Кількість небезпечної речовини, т	Зона ураження, кв. км	Перелік проблемних питань на об'єкті, території	Примітка
Трепівський елеватор ТОВ «АгроДар Україна»	Знам'янський р-н, ст. Трепівка	зерновий пил		0,0001	-/-	
АЗС № 10/002 ВАТ «Укрнафта»	смт Знам'янка-Друга, вул. Степова	бензин, дизпаливо	60	0,0001	-/-	
АЗС № 36 ТОВ «Ювента-Оіл»	Знам'янський район, с. Трепівка, вул. Кіровоградська	бензин, дизпаливо	40	0,0001	-/-	
Шостаківське ХПП ДП «Кіровоградський комбінат хлібопродуктів №2»	Кіровоградський район, с. Шостаківка, вул. Леніна, 16	зерновий пил		0,002	-/-	
СВП №4 Первозванівський склад ВМ ПрАТ «Укр-агровибухпром»	Кіровоградський р-н, с. Савіновка, вул. Новозаводська, 2	вибухові речовини	70	0,0005	-/-	
Поверхневий склад ВР шахти «Інгульська» ДП «Східний ГЗК»	Кіровоградський район, с. Неопалимівка Розташований в шахті на глибині 170м	вибухові речовини	200	0,0006	-/-	
АГЗС ТОВ «Каріна»	Кіровоградський район, с. Соколівське, вул. Сонячна, 2	пропан-бутан	6	0,0001	-/-	
АЗС № 12-03 ПП «Лукойл-Україна»	Кіровоградський р-н, с. Первозванівка, Бобринецьке шосе, 5	бензин, дизпаливо	78	0,0002	-/-	
АЗС № 12-04 ПП «Лукойл-Україна»	Кіровоградський район, с. Вільне, вул. Бабічева, 3	бензин, дизпаливо	78	0,0002	-/-	
АЗС № 12-08 ПП «Лукойл-Україна»	Кіровоградський район, с. Підгайці, вул. Московська, 19	бензин, дизпаливо	59	0,0001	-/-	
АЗС № 12-10 ПП «Лукойл-Україна»	Кіровоградський район, с. Грузьке, Маловисківське шосе, 13	бензин, дизпаливо	78	0,0002	-/-	
АЗС № 12-11 ПП «Лукойл-Україна»	Кіровоградський район, с. Бережинка, Бережинське шосе, 7	бензин, дизпаливо	78	0,0002	-/-	

Назва об'єкта	Адреса	Небезпечна речовина	Кількість небезпечної речовини, т	Зона ураження, кв. км	Перелік проблемних питань на об'єкті, території	Примітка
Контейнерна АЗС ТОВ «Нафтоагропродукт, ЛТД»	Кіровоградський р-н, с. Нове, вул. Металургів, 2в	бензин, дизпаливо	45	0,0001	-/-	
АЗС №18 ЗАТ «РУР ГРУП С.А.»	Кіровоградський район, с. Аджамка	бензин, дизпаливо	19	0,0001	-/-	
АЗС №10 ЗАТ «РУР ГРУП С.А.»	Кіровоградський р-н, с. Підгайці, вул. Московська, 44а	бензин, дизпаливо	78	0,0002	-/-	
ГНС ВАТ «Кіровоградгаз»	Кіровоградський р-н, ст. Канатове	скраплений газ	2000	0,0002	-/-	
АЗС №7 ЗАТ «РУР ГРУП С.А.»	смт Компаніївка, вул. Кірова	бензин, дизпаливо	18	0,0001	-/-	
АЗС №22 «Веста-Сервіс»	смт Компаніївка, траса Кіровоград-Миколаїв	бензин, дизпаливо	39	0,0001	-/-	
ВАТ «Маловисківське ХПП»	м. Мала Виска, вул. Жовтнева, 161	зерновий пил		0,0001	-/-	
ДП ДАК «Хліб України» «Хлібна база №78»	Маловисківський р-н с.Злинка, вул.П.Велігіна, 9	зерновий пил		0,0001	-/-	
Базисний склад ВР Смолінської шахти ДП «Східний ГЗК»	Маловисківський р-н, смт Смоліно	вибухові речовини	190	0,0006	-/-	
АЗС Смолінської шахти ДП «Східний ГЗК»	Маловисківський район, смт Смоліно, промзона	бензин, дизпаливо	118	0,0002	-/-	
АЗС ПП «ОККО Нафтопродукт»	м. Мала Виска, вул. Велігіна	бензин, дизпаливо	74	0,0002	-/-	
АЗС ТОВ «Нафта»	Маловисківський район смт Смоліно, вул. Транспортна,	бензин, дизпаливо	55	0,0001	-/-	
Нафтобаза №2 ТОВ «Ювента-Оїл»	Маловисківський район, с. Злинка, вул. Щорса, 22	легкозаймисті рідини	800	0,0030	-/-	
АЗС №17 ТОВ «Ювента-Оїл»	м. Мала Виска, вул. Велігіна, 165	бензин, дизпаливо	74	0,0002	-/-	
АЗС №19 ТОВ «Ювента-Оїл»	Маловисківський район, с. Велика Виска, вул. Леніна	бензин, дизпаливо	74	0,0002	-/-	
Філія Куцівський	Новгородківський	зерновий пил		0,0001	-/-	

Назва об'єкта	Адреса	Небезпечна речовина	Кількість небезпечної речовини, т	Зона ураження, кв. км	Перелік проблемних питань на об'єкті, території	Примітка
елеватор ТОВ «АТ-Каргіл»	район, с. Куцівка, вул. Привокзальна, 5					
АЗС №22 ТОВ «Ювента-Ойл»	смт. Новгородка, вул. Кірова, 54	бензин, дизпаливо	80	0,0002	-/-	
АЗС №4 ЗАТ «РУР ГРУП С.А.»	смт Новгородка, вул. Кірова, 43	бензин, дизпаливо	31	0,0001	-/-	
АЗС СФГ «Світязь»	Новгородківський район, с. Верблюжка	бензин, дизпаливо	19	0,0001	-/-	
АЗС № 5 ЗАТ «РУР ГРУП С.А.»	смт Новоархангельськ, перехрестя шляхів Кіровоград-Умань і Новоархангельськ-Тернівка	бензин, дизпаливо	58	0,0005	-/-	
АЗС ПП Прудкий	смт Новоархангельськ, вул. Садова, 52	бензин, дизпаливо	37	0,0001	-/-	
АЗС СФГ «Світязь»	Новоархангельський район, с. Надлак	бензин, дизпаливо	15	0,0001	-/-	
АЗС №18 ТОВ «Ювента-Ойл»	смт Новоархангельськ, вул. Слави, 157	бензин, дизпаливо	74	0,00014	-/-	
АГЗС ТОВ «Алькор-Ол»	Новоархангельський район, с. Торговиця, вул. Сірка	пропан-бутан	6	0,0002	-/-	
ПрАТ «Новомиргородський елеватор»	м. Новомиргород, вул. Залізнична, 45	вибухо-небезпечний пил		0,0001	-/-	
АЗС № 1 КП «Нафтохлібо-бізнес»	м. Новомиргород, вул. 40-річчя Перемоги, 41/5	бензин, дизпаливо	45	0,0001	-/-	
АЗС № 1 ПП Нестеренко Л.П.	м. Новомиргород, вул. Залізнична, 45в	бензин, дизпаливо	29	0,0001	-/-	
АЗС № 2 ПП Нестеренко Л.П.	м. Новомиргород, вул. Луначарського, 40	бензин, дизпаливо	29	0,0001	-/-	
Нафтобаза №4 ТОВ «Ювента-Ойл»	Новомиргородський район, с. Костянтинівна, вул. Комсомольська, 45	легкозаймисті рідини	1050	0,004	-/-	

Назва об'єкта	Адреса	Небезпечна речовина	Кількість небезпечної речовини, т	Зона ураження, кв. км	Перелік проблемних питань на об'єкті, території	Примітка
АЗС №24 ТОВ «Ювента-Оїл»	м. Новомиргород, вул. Леніна, 4	бензин, дизпаливо	75	0,0002	-/-	
АЗС №38 ТОВ «Ювента-Оїл»	Новомиргородський район, смт Капітанівка, вул. Смілянська, 1	бензин, дизпаливо	24	0,0001	-/-	
ДП ДАК «Хліб України» Новоукраїнський комбінат хлібопродуктів	27100, м. Новоукраїнка, вул. Чайковського, 28	борошняний пил		0,0001	-/-	
АЗС №25 ТОВ «Ювента-Оїл»	м. Новоукраїнка, вул. Кірова, 195	бензин, дизпаливо	75	0,0001	-/-	
АЗС ЗАТ «РУР ГРУП С.А.»	Перехрестя автошляхів Кишинів-Полтава і Новоукраїнка-Рівне	бензин, дизпаливо	75	0,0001	-/-	
АЗС ТОВ «Квадро ЛТД»	Новоукраїнський район с. Рівне	бензин, дизпаливо	20	0,0001	-/-	
АЗС ТОВ «Апрікот-плюс»	м. Новоукраїнка, вул. Курчатова, 1	нафтопродукти	100	0,0002	-/-	
АЗС СФГ «Світязь»	Новоукраїнський район с. Комишувате	нафтопродукти	19	0,0001	-/-	
АЗС СФГ «Світязь»	Новоукраїнський район с. Глодоси	нафтопродукти	19	0,0001	-/-	
в/ч Ф 0981 МО України	Олександрівський р-н, с. Цибульове	вибухові речовини	8044	0,01	-/-	
ТДВ «Цибулівське хлібоприймальне підприємство»	Олександрівський район, с. Михайлівна, вул. Вокзальна, 18	зерновий пил		0,0004	-/-	
ТДВ «Фундукліївське хлібоприймальне підприємство»	смт Олександрівка, вул. Вокзальна, 3	зерновий пил		0,0004	-/-	
АЗС № 11 ТОВ «Ювента-Оїл»	смт Олександрівка, вул. Чигиринська, 22	бензин, дизпаливо	76	0,0002	-/-	
АЗС № 12 ТОВ «Ювента-Оїл»	Олександрівський р-н, с. Нова Осота, вул. Чкалова, 45	бензин, дизпаливо	76	0,0002	-/-	
АЗС № 13 ТОВ	смт Олександрівка,	бензин,	76	0,0002	-/-	

Назва об'єкта	Адреса	Небезпечна речовина	Кількість небезпечної речовини, т	Зона ураження, кв. км	Перелік проблемних питань на об'єкті, території	Примітка
«Ювента-Оїл»	вул. Ворошилова, 35-а	дизпаливо				
ВАТ «Користівське ХПП»	Олександрійський р-н, смт Приютівка, вул. Залізнична, 5	зерновий пил		0,0001	-/-	
АЗС «15/04 КрОФ СП ТОВ «Кершер»	Олександрійський район, смт.Нова Прага, вул. Жовтнева,129	бензин, дизпаливо	75	0,0001	-/-	
АГЗП ПП Крисько Л.А.	Олександрійський район, смт.Нова Прага, вул. Червоноармійська	пропан-бутан	3	0,00015	-/-	
ВАТ «Королівське ХПП»	Олександрійський район, с. Королівка, вул. Гагаріна, 16	зерновий пил		0,0001	-/-	
Елеватор ТОВ «УкрАгроКом»	Олександрійський район, смт Приютівка, Користівське шосе, 2а	зерновий пил		0,0001	-/-	
ТОВ «Олександрія-елеватор-пром»	Олександрійський район, с. Шарівка	зерновий пил		0,0001	-/-	
Нафтоперекачувальна станція «Пролетарська», Кременчуцького районного нафтопроводного управління філії «Придніпровські Магістральні нафтопроводи» ВАТ «Укртранснафта»	Олександрійський р-н, с.Пролетарське	легкозаймисті рідини		0,0008	-/-	Перекачує в місяць 18 млн. м ³
Філія «Павлишський елеватор» ТОВ«Нікопольська зернова компанія»	Онуфріївський р-н, смт Павлиш, вул. Вокзальна, 18	зерновий пил		0,0001	-/-	
Відділ готової продукції ТОВ «Верес»	Онуфріївський район смт Павлиш, вул. Вокзальна, 74-б	зерновий пил		0,0001		

Назва об'єкта	Адреса	Небезпечна речовина	Кількість небезпечної речовини, т	Зона ураження, кв. км	Перелік проблемних питань на об'єкті, території	Примітка
Склад світлих нафтопродуктів ТОВ «Азон-2»	Онуфріївський р-н, смт Павлиш, вул. Садова, 28	легкозаймисті рідини	1600	0,0003	-/-	
АЗС ТОВ «Верес»	Онуфріївський район, с. Павлиш, пров. Садовий, 28	нафтопродукти	47	0,0001	-/-	
АЗС № 10/006 ПАТ «Укрнафта»	Онуфріївський р-н, с. Деріївка, вул. Єруха, 1-б	бензин, дизпаливо	31	0,0001	-/-	
АЗС № 3 ЗАТ «РУР ГРУП С.А.»	смт Онуфріївка вул. Магістральна, 2	бензин, дизпаливо	17	0,00005	-/-	
АЗС ТОВ «Політрейд»	Онуфріївський район, с. Павлиш, вул. Сухомлинського, 27а	бензин, дизпаливо	26	0,0001	-/-	
Філія «Рядівський елеватор» ТОВ «Нікопольська зернова компанія»	Петрівський р-н, с. Рядове	зерновий пил		0,0001	-/-	
АЗС № 3 ЗАТ «РУР ГРУП С.А.»	смт Петрово, вул. Степова	бензин, дизпаливо	35	0,0001	-/-	
АЗС № 10/010 ПАТ «Укрнафта»	смт Петрово, вул. Степова, 1	бензин, дизпаливо	70	0,0002	-/-	
АЗС ПП «Віза-Плюс»	Петрівський район, с. Петрівське	бензин, дизпаливо	100	0,0002	-/-	
АЗС № 2 ТОВ «Алькор»	Петрівський район, с. Ганнівка	бензин, дизпаливо	30	0,0001	-/-	
АЗС № 3 ТОВ «Алькор»	Петрівський район, с. Н. Стародуб	бензин, дизпаливо	30	0,0001	-/-	
АГЗП ПП «Автогаз»	Петрівський район, с. Ганнівка	скраплений газ	3	0,00015	-/-	
АГЗП № 1 ПП «Обушко Н.Я.»	смт Петрово, вул. Філатова	пропан-бутан	3	0,00015	-/-	
АГЗП ТОВ «Етан-НХМ»	Петрівський район, с. Петрівське	скраплений газ	2,5	0,00015	-/-	
ТОВ «Кононівський елеватор» Грушківська дільниця	м. Ульяновка, вул. Промислова 33	зерновий пил		0,0001	-/-	
АЗС № 1 ПП «Козацька застава»	Ульяновський район, автодорога Київ-Одеса, біля с. Д. Балка	бензин, дизпаливо	48	0,0001	-/-	
АЗС ПП	Ульяновський	бензин,	48	0,0001	-/-	

Назва об'єкта	Адреса	Небезпечна речовина	Кількість небезпечної речовини, т	Зона ураження, кв. км	Перелік проблемних питань на об'єкті, території	Примітка
«Козацька застава»	район, автодорога Київ-Одеса, біля с. Станіславчик	дизпаливо				
АЗС №1 ТОВ «Україна-сервіс»	Ульяновський район, автодорога Київ-Одеса, 246 км	бензин, дизпаливо	100	0,0002	-/-	
АЗС №2 ТОВ «Україна-сервіс»	Ульяновський район, автодорога Київ-Одеса, 246 км	бензин, дизпаливо	100	0,0002	-/-	
АЗС №1 ТОВ «Київ-Плюс»	Ульяновський район, автодорога Київ-Одеса, 236 км	бензин, дизпаливо	260	0,0004	-/-	
АЗС №2 ТОВ «Київ-Плюс»	Ульяновський район, автодорога Київ-Одеса, 236 км	бензин, дизпаливо	200	0,0003	-/-	
АЗС ТОВ «Ятрань»	Ульяновський район, автодорога Київ-Одеса, 252 км	бензин, дизпаливо	100	0,0002	-/-	
АЗС № 11 ЗАТ «РУР ГРУП С.А.»	м. Ульяновка, вул. Транспортна, 17/9	бензин, дизпаливо	37	0,0001	-/-	
АЗС № 12 ЗАТ «РУР ГРУП С.А.»	м. Ульяновка, вул. Леніна , 48б	бензин, дизпаливо	30	0,0001	-/-	
АЗС/АГЗС №21 ТОВ «Ювента-Ойл»	смт Устинівка, вул. Горького, 27	бензин, дизпаливо	80	0,0002	-/-	
АЗС №3 КП «Нафтохлібобізнес»	смт Устинівка, вул. Об'їзна , 6	бензин, дизпаливо	21	0,0001	-/-	

Гідродинамічна небезпека. Водосховища.

Назва водосховища	Басейн ріки	Адреса	Площа затоплення території, кв. км	Кількість населених пунктів, які потрапляють у зону катастрофічного затоплення, шт	Кількість населення у зонах катастрофічного затоплення, тис. осіб	Перелік проблемних питань на об'єкті, території	Примітка
-------------------	-------------	--------	------------------------------------	--	---	---	----------

Назва водосховища	Басейн ріки	Адреса	Площа загоплення території, кв. км	Кількість населених пунктів, які потрапляють у зону катастрофічного загоплення, шт	Кількість населення у зонах катастрофічного загоплення, тис. осіб	Перелік проблемних питань на об'єкті, території	Примітка
Кременчуцьке	Дніпро	Загполюються населені пункти Світловодського та Онуфрїївського районів: с/т Власівка, с. Свердлове, с. Успенка, с. Дача, с. Млинок, с. Морозівка; м. Світловодськ, с. Дерїївка, с. Куцеволівка і с. Павлівка	100,65	10	23,13		

Хвостосховища та шламосховища

Назва	Адреса	Назва речовин, які містять хвостосховища	Накопичено, т	Проектна поужність, млн. куб. м	Площа загоплення, кв. км	Кількість населених пунктів, які потрапляють у зону катастрофічного загоплення, шт	Кількість населення у зонах катастрофічного загоплення, тис. осіб	Перелік проблемних питань на об'єкті, території
Золошламосховище Олександрійської ТЕЦ-1,2	м. Олександрія	Зола	3507000	S=110 Га V=6,0	-	-	-	
Золошламосховище Олександрійської ТЕЦ-3	с/т. Дмитрове Олександрійського району	Зола	90740	S=196 Га V=4,3	-	-	-	

Назва	Адреса	Назва речовин, які містять хвостові шламосховище	Накопичено, т	Проектна потужність, млн. куб. м	Площа загоплення, кв. км	Кількість населених пунктів, які потрапляють у зону катастрофічного загоплення, шт	Кількість населення у зонах катастрофічного загоплення, тис. осіб	Перелік проблемних питань на об'єкті, території
Хвостосховище КГЗКОР	проммайданчик м. Долинська Долинського району	відходи переробки руди	немає	S=867 Га	-	-	-	
Хвостосховище гідрометалургійного заводу Схід ГЗК	Балка Щербаківська Петрівського району	відходи переробки руди	36593,9 млн. м ³	S=2710 м ² V=35,9	-	-	-	
Хвостосховище збагачувальної фабрики «Завалівський графітовий комбінат»	Гайворонський район, смт. Завалля	відходи переробки руди	179049,7	S=129 Га	-	-	-	
Шламо-накопичувач феронікелевого заводу	Голованівський район, с. Побузьке	шлам Ni, C2, Fe, SiO ₂	немає	S=36 тис. м ³ V= 0,137	-	-	-	

Небезпечні відходи. Токсичні промислові відходи.

Адреса	Загальна кількість сховищ, од.	Назва накопиченої речовини	Кількість накопичення речовини, т	Кількість населення, яке може постраждати, осіб	Площа забрудненої території, кв. км	Перелік проблемних питань на об'єкті, території	Примітка
ГМЗ Схід ГЗК, балка «Щербаківська» Петрівський	1	Залишки збагачення (хвости, шлами)	36593,9 млн. м ³	-	-		

Адреса	Загальна кількість сховищ, од.	Назва накопиченої речовини	Кількість накопичення речовини, т	Кількість населення, яке може постраждати, осіб	Площа забрудненої території, кв. км	Перелік проблемних питань на об'єкті, території	Примітка
район							

Характеристика небезпечних природних явищ
Небезпечні метеорологічні явища

Назва метеорологічного явища	Можливі наслідки
Сильний вітер, включаючи шквали та смерчі	Сильні вітри зі швидкістю 25м/с і більше (шквали та смерчі) являють собою особливо небезпечне явище погоди. Шквали при грозах характерні для теплого періоду. Найбільші швидкості вітру по всій території області досягають 20-30 м/с, ще рідше до 40м/с, вірогідність такого вітру становить 0,1-0,2% від загальної кількості випадків. Порушення в системі енергозабезпечення. Пошкодження лісових насаджень.
Сильні пилові бурі	Виникають при засушливій погоді та збільшенні швидкості вітру до 15 м/с і більше. Середня кількість днів з пиловою бурею за рік 1-4, в окремі роки до 5-12 днів.
Великий град	Діаметр градин досягає 20мм і більше. Град випадає в теплу пору року. Днів з градом буває в середньому 1-3 на рік, найбільше до 4-7 днів.
Сильний дощ (злива, грози)	Сильні зливи з кількістю опадів: - 30мм і більше, тривалістю 1 годину й менше, - 50мм і більше за 12 годин і менше; тривалі дощі з кількістю опадів - 100мм і більше за 1-3 доби, відмічаються переважно в теплу пору року. Максимальна кількість опадів за добу по області за весь період спостережень досягала 74-136мм. Грози розпочинаються з кінця квітня, в окремі роки лютому- березні й тривають до початку вересня. Усього за рік в середньому 25-31 день з грозами.
Сильний снігопад	Сильні снігопади- кількість опадів 20 мм і більше за 12 годин і менше. Сильні снігопади- особливо небезпечні в зимову пору року. Порушення енергозабезпечення, руху автомобільного транспорту.

Назва метеорологічного явища	Можливі наслідки
Сильне налипання (відкладення) снігу	Сильне налипання мокрого снігу, сильні складні відкладення – діаметр відкладень 35 мм і більше. Порушення енергозабезпечення, руху автомобільного транспорту.
Сильна ожеледь	Діаметр відкладень на дроті 20мм і більше. Ожеледь розпочинається з кінця жовтня і закінчується на початку березня. Найбільше днів з ожеледдю буває в період з грудня по січень, 3-8 днів. Порушення енергозабезпечення, руху автомобільного транспорту. Порушення лісових насаджень.
Сильні хуртовини	Сильні хуртовини- при швидкості вітру 15м/с і більше, за 12 годин і більше. Хуртовини зазвичай починаються в грудні і закінчуються інколи в березні. У середньому за кожен місяць буває до 2-6 днів з хуртовиною. Порушення енергозабезпечення, руху автомобільного транспорту.
Сильний мороз	Сильні морози- зниження мінімальної температури повітря до -30 °С і нижче. Абсолютний мінімум по області було зареєстровано -31.8, -35.4 °С у 1935 році. Порушення енергозабезпечення й тепловодопостачання.
Сильна спека	Сильна спека- підвищення температури повітря до 40 °С і вище. Абсолютний максимум по області 37.4-40.6 °С спостерігався в першій половині 20 століття. Виникають лісові та степові пожежі. Від спеки в річках і водоймищах цвіте вода, яка стає не придатною для вживання й користування. Загибель сільськогосподарських та інших культур.
Сильний туман	Сильний туман при видимості менше 100метрів за 12 годин і більше. Тумани спостерігаються в холодний період року (особливо часто в листопаді, грудні, січні) в середньому до 50-70 днів. Порушення руху автомобільного транспорту.
Засуха	Засухи- зниження відносної вологості повітря вдень до 30 % і менше протягом 10 днів і більше; зниження запасів вологи орного шару ґрунту до 10 мм і менше в період сівби озимини та ярини; зниження запасів вологи в меровому шарі ґрунту до 30% і менше НПВ (найменшої польової вологості) в інші періоди вегетації. В умовах області ймовірність повтору помірних засух - 1 раз на 4 роки, сильних- 1

Назва метеорологічного явища	Можливі наслідки
	раз на 5-7 років. Середня багаторічна кількість засушливих днів за вегетаційний період (квітень- вересень) 19-46. Загибель і пошкодження рослин.
Заморозки	Заморозки- зниження температури повітря або на поверхні ґрунту, а також на висоті 2 см у період вегетації нижче 0 °С. Найпізніші заморозки в повітрі спостерігаються в третій декаді травня. На поверхні ґрунту до 3 червня. Найраніші заморозки відмічаються на поверхні ґрунту – в першій, у повітрі в другій декадах вересня. Загибель сільськогосподарських та інших культур.
Повінь	Характерною особливістю гідрологічного режиму річок Кіровоградської області є формування весняного водопілля, яке може розпочинатися ще під час льодоставу в кінці лютого – на початку березня. Найбільші підйоми рівнів води спостерігаються під час льодоходу або після очищення русла від льоду. У період водопілля небезпеку становлять підйоми рівнів води на 50см і більше за 12 годин, досягнення й перевищення небезпечних відміток. В осінньо–літній період небезпечні підйоми рівнів води спостерігаються під час випадіння інтенсивних зливових дощів.

Геологічна небезпека. Землетрус (за прогнозом при максимальній бальності).

Площа землетрусу на території регіону, тис. кв. км	24,6
Кількість міст, населених пунктів у зоні землетрусу, шт.	Райони – 21 Міста - 12
Кількість населення, тис. осіб	988,756
Примітка	Відповідно до міжнародної шкали оцінювання потужності сейсмоактивності MSK – 64, в області, за даними інституту геофізики АН України, за останні 30 років землетрусів потужністю більше 5 балів не було зафіксовано. Відповідно коливання ґрунтів не перевищує 1,5-3 см/сек. Регіон відноситься до «відображеної» активізації, тому на території області фіксуються сейсмологічні коливання від землетрусів, які відбуваються в Криму, Турції, Румунії, у Карпатах і на Балканах. Згідно з СніП-6-74 та СніП-ІІ-81 усі споруди, мости, тунелі будуються для експлуатації в несейсмічних районах.

Зсувні процеси.

Адреса	Ураженість території зсувами, кв. км	Кількість зсувів, шт.	Кількість населених пунктів у зонах зсувів, шт.	Примітка
Гайворонський район	0.05	1	1	Для області найбільш характерними є зсуви-зрушення порід корінної основи та поверхневих відкладів. На схилах річкової долини поширені зсуви-потоки та опливи, де ці процеси розвиваються одночасно з поглибленням врізу при тектонічному піднятті території, зі збільшенням потенційної енергії рельєфу. Утворення зсувів спричиняє: збільшення стрімкості схилів унаслідок руйнування їх процесами ерозії та антропогенного впливу, ослаблення стійкості порід при зволоженні, вивітрюванні, дії гідростатичних і гідродинамічних сил, які викликають розвиток деформацій.
Добровеличківський район	0.02	1	1	
Знам'янський район	0.264	15	8	
Кіровоградський район	0.05	5	1	
Маловисківський район	0.098	4	3	
Новоархангельський район	0.2	2	1	
Новгородківський район	0.008	2	2	
Світловодський район	0.01	1	1	
Новомиргородський район	0.46	10	5	
Олександрівський район	0.539	22	15	
Олександрійський район	0.18	10	7	
Петрівський район	0.009	2	1	

Процеси підтоплення.

Адреса	Ураженість підтоплених територій, кв. км	Кількість населених пунктів у зоні підтоплення, шт.	Примітка
м. Кіровоград	0,7	1	414 будинків
Світловодський район, м. Світловодськ	7	1	2492 будинки
Добровеличківський район, м. Помічна	0,27	1	350 будинків
Долинський район, м. Долинська	3,975	1	735 будинків

Гідрологічна небезпека (за даними регіонального підрозділу гідрометслужби).

Назва об'єкта (на який негативно впливатимуть води річки при цьому рівні води)	Річка	Водосховище	Пункт	Рівень води: см над "О" поста	Рівень води: м БС	Адреса	Негативний вплив, якого зазнає об'єкт при цьому рівні	Якого негативного впливу зазнав об'єкт	Коли зазнав впливу востаннє	Примітка
Вулиці: Карабінерна Кримська, Інгульська-Набережна	Інгул		Кіровоград	515	104.61	Кіровоград		Частково затоплювались городи	2003	
Підтоплення села Седнівка	Інгул		Седнівка	642	61.13	Устинівський р-н с. Седнівка	Початок підтоплення	Підтоплення будинків	1941 1970	
Загроза підтоплення с.Іскрівка	Інгулець		Іскрівка	1120	67.54	Петрівський р-н с.Іскрівка	Загроза обтоплення с.Іскрівка	Затоплень не спостерігалось		
	Інгулець		Ол.Степанівка	390	85.89	Олександрійський р-н с.Ол.Степанівка	Початок підтоплення	Підтоплювались окремі житлові будинки	1970 1978 1979	
	Ятрань		Покотилово	608	96.68	Новоархангельський р-н с.Покотилово	Загроза підтоплення	Затоплень не спостерігалось		
		Кременчуцьке	Світловодськ	740	82.40	м.Світловодськ				

Пожежі в екологічних системах

Адреса	Загальна площа лісового фонду, тис. га	Площа лісових масивів, тис. га	Площа торфовищ, тис. га	Площа польових масивів, тис. га	Площа природних заповідників, тис. га	Примітка
сmt Голованівськ, вул. Леніна, 87	17,8	16,1				3,863
м. Долинська, вул. Радянська, 1	12,7	7,2				1,235
сmt Компаніївка, вул. Лісна, 2	8,5	6,4				0,072
сmt Олександрівка, вул. Магістральна, 4	17,8	15,6				1,869
Маловисківський р-н, с. Оникієве	16,3	14,3				3,156
сmt Онуфріївка, вул. Першотравнева, 1а	15,1	11,3				0,163
м. Світловодськ, вул. Комсомольська, 37	17,8	15,9				8,25
Знамянський р-н, с. Водяне	19	17				3,5
Долинський р-н, с. Іванівка	0,5	0,3				0,126
Разом	125,5	104,1				22,234

Алгоритм трасування державного управління у сфері захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій

